

**SESSİZ
KALMA:
HAK
SAVUNUCULARINA
YÖNELİK
YILDIRMA
POLİTİKALARI
2015 – 2021**

**BANU TUNA
EMEL ATAKTÜRK SEVİMLİ
ESRA KILIÇ
MELİS GEBEŞ
ÖZLEM ZINGİL**

SESSİZ KALMA:
HAK SAVUNUCULARINA YÖNELİK YILDIRMA POLİTİKALARI
2015 – 2021

HAFIZA MERKEZİ

Ömer Avni Mahallesi
İnönü Caddesi Akar Palas No: 14 Kat: 1
Beyoğlu, 34427, İstanbul
T: +90 212 243 32 27
info@hafiza-merkezi.org
<http://hakikatadalethafiza.org>

EDİTÖR

Burcu Bingöllü
Melis Gebeş

HAZIRLAYANLAR

Banu Tuna
Emel Ataktürk Sevimli
Esra Kılıç
Melis Gebeş
Özlem Zıngıl

SON OKUMA

Asena Günal

TASARIM

Ekin Sanaç

BASKI

Sena Ofset
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi,
B Blok 6. Kat, No:4NB 7-9-11
Topkapı 34010, İstanbul
T: +90 212 613 3846
www.senaofset.com.tr

© Hakikat Adalet Hafıza Çalışmaları
Derneği Yayınları, 2022

ISBN: 978-605-70285-8-7

Consulate General of Sweden
İstanbul

İsveç
Sverige

**FRIEDRICH
EBERT**

STIFTUNG

Hakikat Adalet Hafıza Merkezi, bu raporun yayımlanmasına ve rapora esas teşkil eden araştırmanın yapılmasına olan katkılarından ötürü **İsveç Konsolosluğu**'na ve **Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği**'ne teşekkür eder. Raporun içeriğinin sorumluluğu tamamen Hakikat Adalet Hafıza Merkezi'ne ait olup, destekçilerin görüşlerini yansıtmaz.

**SESSİZ KALMA:
HAK SAVUNUCULARINA
YÖNELİK YILDIRMA
POLİTİKALARI
2015-2021**

HAKİKAT ADALET HAFIZA MERKEZİ

**SESSİZ
KALMA**
Hak Savunucuları için

**“Hak mücadelesinde kaybettiğimiz iki yol arkadaşımız,
Hrant Dink ve Tahir Elçi anısına...”**

SUNUŞ	10
YÖNETİCİ ÖZETİ	12
GİRİŞ	16
ARAŞTIRMA KONUSU VE YÖNTEM	18
GENEL BAKIŞ	20
1. Sivil Alanın Kuşatma Altına Alınması	21
2. Sivil Alanı Daraltan Yeni Yasal Düzenlemeler	28
2.1. Dernekler Mevzuatında Yapılan Değişiklikler	28
2.2. Kitle İmha Silahlarının Yayılması ve Finansmanının Önlenmesi Kanunu ve Dernekler Yönetmeliği Değişikliği	29
3. Hak Savunuculuğunun Engellenmesi ve Yaygınlaşan Baskılar	32
3.1. Barış ve Adalet Taleplerinin Cezalandırılması	33
3.2. OHAL Düzenlemelerinin Hak Savunucularına Karşı Kullanılması	38
3.3. İnsan Hakları Mücadelesinin Kriminalize Edilmesi	39
3.4. Barışçıl Protestoların Bastırılması	41
3.5. LGBTİ+ 'lara ve Kadınlara Saldırıları	44
3.6. Avukatlara Yönelik Baskılar	47
3.7. Ekolojik Mücadelenin Engellenmesi	47
3.8. Halk Sağlığıyla İlgili Eleştirilerin Susturulması	49
3.9. Emek Mücadelesinin ve Sendikal Hareketlerin Sindirilmesi	50
4. Hak Savunuculuğunu Engelleme Amacıyla Kullanılan Mevzuat ve Suçlamalar	52
4.1. Terörle Mücadele Kanunu'nun Geniş ve Serbest Kullanımı	54
a) Terör Propagandası Yapma Suçu	55
b) Örgüt Üyeliği, Örgüt Adına Suç İşleme ve Örgüte Yardım Etme Suçu	56
4.2. Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik veya Aşağılama Suçu	58
4.3. Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti'ni, Devletin Kurum ve Organlarını Aşağılama Suçu	59
4.4. Cumhurbaşkanı'na Hakaret Suçu	60
4.5. Toplantı Gösteri Yürüyüşü Kanununa Muhalefet Suçu	62
4.6. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 27 Nisan 2021 Tarihli "Ses ve Görüntü Kaydı Alınması" Başlıklı Genelgesi	64
HAK SAVUNUCULARINA MÜDAHALE YÖNTEMLERİ	66
1. Yargısal Taciz Uygulamaları	67
1.1. Yargının Bağımsız Olmaması	68

a) Hâkimler ve Savcılar Kurulu'nun Bağımlı Yapısı	69
b) Hâkimlerin ve Savcılarının Mesleğe Seçimi ve Atamalarında Bağımsızlık Sorunu	70
c) Yargının Siyasal Amaçlar Doğrultusunda Araçsallaştırılması	71
1.2. Usuli Güvencelerin Bertaraf Edilmesi	74
a) Yasal ve Meşru Eylemlerin Kriminalize Edilmesi	74
b) Koruma Tedbirlerinin Suistimal Edilmesi	77
c) Hukuka Aykırı Delil Kullanılması	80
d) Savunma Haklarının Kısıtlanması	83
e) Kararların Gerekçelendirilmemesi	85
f) Önemli Belgelerin Savunmadan Gizlenmesi	87
1.3. AİHM ve AYM Kararlarının Uygulanmaması	89
2. İdari Taciz Uygulamaları	90
2.1. Valilik ve Kaymakamlıkların Eylem ve Etkinlik Yasakları, Toplanma Yerine İlişkin Sınırlamalar	90
a) Eylem ve Etkinlik Yasakları	90
b) Toplanma Yeri Sınırlamaları	94
2.2. Barışçıl Toplanmalara İzin Verilmemesi ve Bunların Polis ve Jandarma Tarafından Dağıtılması	95
2.3. Barışçıl Toplanmalara Katılanlara İdari Para Cezası Kesilmesi	100
2.4. Çalışma Hakkına Yönelik Keyfi Müdahaleler	102
2.5. Hedef Gösterme	105
3. Medyada Karalama Kampanyaları ve Hedef Gösterme	110
3.1. Hangi Medya?	110
3.2. Karalama Kampanyalarının Yoğunlaştığı Dönemler	111
3.3. Diğer Örnekler	113
a) Tarlabası Toplum Merkezi Örneği	113
b) Tahir Elçi Örneği	115
c) Osman Kavala Örneği	117
d) Büyükkada Davası Örneği	119
e) Barış İçin Akademisyenler Örneği	120
f) Chrest Vakfı'ndan Fon Alan STK'lar Örneği	122
g) Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş'ın Cuma Hutbesi sonrası Kaos GL Örneği	124
SONUÇ VE ÖNERİLER	126

Sunuş

Hakikat Adalet Hafıza Merkezi (Hafıza Merkezi) olarak ilk yıllarımızda Türkiye için bir yüzleşme çerçevesi önermeye, bunu da zorla kaybetmelere ilişkin hakikatleri ortaya çıkarmaya dönük belgeleme faaliyetlerimiz yoluyla yapmaya odaklanırken, son yıllarda ise siyasetin aldığı yeni şekil ve getirdiği yeni sorulara yanıt vermek üzere odağımızı barış çalışmalarını ve güncel ihlal alanlarını içerecek şekilde genişletme ihtiyacı duyduk.

Uzun süren tartışmalar neticesinde çalışma alanlarımızı yeniden ele alırken, özellikle 2015 ve 2016 yıllarında Türkiye'yi bütünüyle etkisi altına alan Kürt sorununda çözüm sürecinin sona ermesi ve darbe girişimi gündemlerine bağlı olarak temel insan haklarının erozyona uğraması ve sivil alanın daralması karşısında hak örgütlerinin ve hak savunucularının desteklenmesini de yeni bir çalışma alanı olarak tanımladık.

Kuşkusuz hak savunucularının günden güne artan baskılara rağmen yılmadan hak ihlallerini belgeleme ve çeşitli hak alanlarındaki faaliyetlerini yürütme ısrarı büyük güç ve ilham veriyordu. Ancak karşılaşılan yoğun yargısal taciz, gözdağı, hedef gösterme, kriminalizasyon vb. uygulamaların da belgelenmeye ve görünür kılınmaya muhtaç olduğu ortadaydı. Elinizde tuttuğunuz rapora ismini veren Sessizkalma.org web sitesi, Hafıza Merkezi'nin izleme ve belgeleme alanlarındaki

birikimine dayanarak hak savunucularına karşı yürütölen politikaları anlamak için sürdürdöğümüz çalışmaların en önemli yüzü olarak bu fikirle yayın hayatına başladı.

Bugünse, hak savunucularının korunması ve desteklenmesi için yürütölen çalışmalar kapsamında tespit edilen ihlallerin analizi ile karşınızdayız. Sessizkalma.org etrafında sürdürdöğümüz izleme çalışmalarını derinleştirmeyi hedefleyen, sunduğu bulgularla hak savunucularının maruz kaldığı hak ihlalleri karşısında önemli savunma ve direnme noktalarına işaret ettiğine inandığımız bu rapor “İnsan Hakları Örgüt ve Savunucularının Desteklenmesi” programı altında çalışan Sessiz Kalma proje ekibi ile Hukuk Çalışmaları ekibinin ortak ürünü.

Umarız hukukun tüm aparatları kullanılarak ve uluslararası insan hakları sözleşmelerinin yüklediği sorumluluklar göz ardı edilerek hak savunucularını etkisizleştirmeyi ve itibarsızlaştırmayı amaçlayan tüm uygulamalar dayanışmanın gücü karşısında son bulur ve bu rapor sivil alanın daralmasına ve en temel hakların inkârına karşı durmaksızın mücadelesini yükselten hak savunucuları için karşı müdahalelerin geliştirilmesine katkı sunar.

Burcu Bingöllü / HAFIZA MERKEZİ

Yönetici Özeti

“Hak Savunucuları İçin Sessiz Kalma” projesi, 2018 yılında, sivil alanın saldırılarla kuşatıldığı, sivil alanda meşru mücadelelerine devam eden hak savunucularının hedef haline getirildiği, hak savunucularına yönelen baskıların son derece yoğun, yaygın ve saldırgan bir hal aldığı bir dönemin içinden geçilirken Hafıza Merkezi, Eşit Haklar İçin İzleme Derneği ve Hollanda Helsinki Komitesi tarafından Türkiye’de hak savunucularının korunması ve güçlendirilmesi amacıyla başlatıldı.

Hak ihlaline uğrayan hak savunucularının profillerinin yer aldığı www.sessizkalma.org (“Sessiz Kalma”) adresinden yayın yapan internet sitesindeki farklı nitelikte verinin analizi, sivil alanı kısıtlayan ve hak savunucularını engelleyen müdahalelerin, sivil toplumun faaliyetlerini sekteye uğratabilecek yeni yasalar çıkarmaktan, bilhassa terörle mücadele ve ulusal güvenlik yasaları olmak üzere yürürlükteki mevzuatı kötü niyetli bir biçimde uygulamaya, idari ve yargısal yetkileri suistimal etmeye ve medya organlarını kontrol altına alıp asılsız haberler yaparak karalama kampanyaları düzenlemeye varan çok çeşitli biçimlerde gerçekleştirildiğini gösteriyor.

Analiz, hak savunucularına yönelik müdahalelerde yargı mekanizmasının merkezî bir rol oynadığını somut göstergelerle ortaya koyuyor. Hâkimler ve Savcılar Kurulu’nun (HSK) bağımlı yapısının etkisini görebildiğimiz hak savunucularının maruz kaldığı yargısal taciz uygulamalarının zamanlaması ya da hızı, yargının siyasal amaçlar doğrultusunda nasıl araçsallaştırıldığına da işaret ediyor.

Hak savunucuları ile ilgili yürütülen yargısal işlemlerde adil yargılanma hakkının gereği olan usuli güvencelerin neredeyse tümüyle bertaraf edildiği görülüyor. Yasal ve meşru eylemlerin kriminalize edilmesi, herhangi bir suç oluşturmayan eylemler nedeniyle hak savunucularının suçlamalarla karşılaşması en sık rastlanan uygulama olarak öne çıkıyor. Koruma tedbiri uygulanmasına ilişkin verilen kararlarda, koruma tedbirinin türü ve niteliğine göre kabul edilen standartların hiçbirine

uyulmadığı görülüyor. Hak savunucuları hakkında yürütülen yargısal işlemlerin çoğunda deliller hukuka aykırı şekilde toplanıyor ve yargılamalarda hukuka aykırı şekilde değerlendiriliyor. Adil yargılanma ilkelerine uyulmadığı gibi, iddia makamı ile şüpheliler/sanıklar yargılama sürecinde eşit muamele görmüyor, iddia savunmadan üstün tutuluyor ve şüpheli/sanık haklarına riayet edilmiyor. İncelenen bazı yargılama süreçlerinde dosyada bulunan bazı önemli belgelerin yargılanan hak savunucularından saklandığı/gizlendiği görülüyor. İddianameler ve esas hakkında mütalaalar gibi mahkemelerce verilen kararlar, ciddiyetten tümüyle uzak, varsayımsal suçlamalara dayanıyor. Mahkûmiyet kararları ise nesnel bir gözle bakıldığında belirsiz, değerlendirmeler yersiz, tutarsız ve gerekçeden yoksun.

Türkiyede mahkemelerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) standartlarına uyma konusundaki performansı, yapılan yargı reformlarına, hak ve özgürlüklerin korunmasını amaçlayan yasa değişikliklerine, hâkim savcı eğitimlerine rağmen ilerlemediği gibi, her geçen gün daha da geriye gitmeye devam ediyor. Buna, Anayasa Mahkemesi (AYM) kararlarına uymama da ekleniyor.

Sivil alanı daraltmaya ve hak savunucularını susturmaya yönelik müdahalelerin bir diğer boyutunu da kamu makamlarının kararları oluşturuyor. Bu kararları toplanma ve gösteri yürüyüşü hakkına yönelik olanlar ve çalışma hayatına yönelik olanlar şeklinde iki grupta toplamak mümkün.

2016 yılından beri giderek artan bir şekilde valilikler ve kaymakamlıklar eylem ve etkinlik yasağı kararları alma, toplanma yerlerini sınırlama uygulamasına başvuruyor. Bu yasak ve sınırlama kararlarında geçerli bir gerekçe ortaya konulmuyor; soyut, genel ifadelerle kanun maddesi aynen tekrar ediliyor. Kanunda tanınan yetkilerin suistimal edilecek şekilde kullanıldığı görülüyor. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımında bildirim yükümlülüğü izin olarak uygulanıyor. Analiz, toplanmaya izin

verilmemesinin hak savunucularına yönelik müdahalelerin en kolay gerekçelerinden biri olduğunu gösteriyor. Bu şekilde toplanmalar, barışçıl niteliğine bakılmaksızın, kanuna aykırı ilan ediliyor ve polis ve jandarmanın toplanmaya müdahale etmesi ve güç kullanması mümkün oluyor. Eğer toplanma, kamu yetkililerinin siyasi bakımdan hassas olarak değerlendirdiği konulardaysa, bu durumda müdahalenin derecesi de ağır oluyor. Ama her durumda hak savunucuları müdahale ile karşılaşılıyor. İncelenen örneklerde en hafif müdahalenin idari para cezası olduğu görülüyor. Ancak, bu durumda da idari para cezasının benzerlerinden daha yüksek uygulandığı görülebiliyor.

Toplanmanın güç kullanılarak dağıtılmış olmasının yetkililer tarafından hak savunucularını “suçlu” olarak göstermenin bir yolu olarak kullanıldığı durumlara da rastlanıyor.

İncelenen örneklerde, faaliyetleri sendikal haklar alanında yoğunlaşan hak savunucularının sıklıkla görev yeri değişikliği, idari soruşturmalar ve sicil bozma, maaştan kesme cezası, işten çıkarılma gibi disiplin işlemleri ile karşı karşıya kaldığını görüyoruz. Bununla birlikte, 2016 yılında ilan edilen Olağanüstü Hal’in (OHAL) temel hak ve özgürlükler alanında yarattığı birçok yıkıcı etkinin en önde gelenlerinden biri olan kamu görevinden ihraç edilme, hak savunucularını da etkiledi. Keyfî biçimde kamu görevlerinden ihraç edilenler arasında öğretmen, akademisyen, doktor gibi meslekleri icra eden hak savunucuları da yer alıyor. Çalışma hakkına yönelik bu gibi müdahaleler hak savunucularını cezalandırma yöntemi olarak kullanılıyor.

Tüm bu yargısal ve idari taciz uygulamalarının ortak keseni olarak bir tarafta “sorunlu yasal düzenlemeleri” diğer bir tarafta ise hedef göstermeleri görüyoruz. Hak savunucularına yönelik yargısal ve idari taciz uygulamalarının kaynağında genellikle sorunlu yasal düzenlemeler olarak adlandırılacak Türk Ceza Kanunu (TCK),

Terörle Mücadele Kanunu (TMK) ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'ndaki temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunacak derecede kısıtlayıcı hükümler yer alıyor. Uluslararası insan hakları standartlarıyla uyumsuzluğu ulusal ve uluslararası düzeyde pek çok kez tespit edilen bu düzenlemeler, zaman zaman yargı reformlarına konu oluyor. Fakat, bu yasalarda yapılan değişikliklerin yetersizliği, uygulayıcılara geniş takdir yetkisi tanınması, uygulanmasına dair irade eksikliği gibi çeşitli nedenlerle değişiklikler de pratiğe yansımıyor.

Hak savunucuları sıklıkla karşı kamuoyu oluşturulması, yargı makamlarının harekete geçirilmesi, yargı makamları üzerinde baskı kurulması gibi saiklerle başvuru hedef gösterme ve itibarsızlaştırma süreçleriyle başbaşa kalıyor. İncelenen örnekler bu süreçlerde medyanın büyük bir rolü olduğunu ortaya çıkarıyor. Medya kampanyaları ile hak savunucuları hedef gösteriliyor, çalışma alanları ve faaliyetleri hakkındaki bilgiler kasıtlı olarak çarpıtılıyor; hak savunucusu kişi ve kurumlar kriminalize ediliyor, yaftalanıyor. Medya, hak savunucularına yönelik baskı ve tacizlerde kullanılan bir enstrümana dönüştürülürken, hak savunucuları ve sivil toplum kuruluşlarının bakanlar, milletvekilleri, vali, diyanet işleri başkanı gibi kamu görevlilerince hedef gösterilmesi ve itibarsızlaştırmaya çalışmasıyla da giderek artan bir şekilde karşılaşıyor.

Bu analizin odaklandığı 2015-2021 döneminde önemli eşiklerde kademe kademe katlanarak etki alanını genişleten müdahalelerin, sivil alanı dört bir yandan kuşatma altına almayı sürdürüp hız kesmeden devam etmesi karşısında buna maruz kalan sivil toplum da başa çıkma yöntemleri geliştirerek bunlara direnmeye ve zor koşullar altında da olsa antidemokratik uygulamalara karşı çıkmaya ve hak mücadelesine devam ediyor. Sivil alandaki özneler ittifaklar kuruyor, bir arada hareket ediyor ve dayanışma birliktelikleri oluşturarak sivil alanın daraltılan sınırlarını zorlamak ve genişletmek için sonuna kadar mücadele ediyor.

Giriş

Günümüzde Türkiye’de ve dünya genelinde sivil alan ciddi bir tehdit altında. Tarih boyunca hükümetlerin çoğu daima sivil alanı kısıtlamak amacıyla baskıcı politikalar benimsemiş olsa da son on yıldır bu baskıların küresel ölçekte yapısal bir soruna dönüştüğüne tanıklık ediyoruz. Dünyanın dört bir yanında birçok hükümet, hem yasal önlem ve yetkileri kötüye kullanarak, hem de yasa dışı yöntemlere başvurarak sivil alanı kapatmaya veya daraltmaya çalışıyor. Sağcı popülist, otoriter, milliyetçi, ırkçı ve toplumsal cinsiyet karşıtı liderlerin yükselişiyle birlikte giderek yoğunlaşmaya devam eden bu saldırgan tavır, demokratik ilke ve değerlere saygı gösterilmesi anlamında bir gerilemeyi de beraberinde getiriyor.

Temel hak ve özgürlüklere son derece keyfî bir biçimde müdahale edildiği bu döneme, siyasetçiler, medya ve basın mensupları, akademisyenler, sendikacılar, meslek grupları, sivil toplum kuruluşları, aktivistler, hak savunucuları gibi hükümet politikalarına karşı ses çıkaran farklı öznelerin hedef alındığı düşmanca bir tutum damgasını vuruyor. Asıl amacı muhalif sesleri susturmak olan bu hukuka aykırı ve antidemokratik müdahaleler, sivil toplumun faaliyetlerini sekteye uğratabilecek yeni yasalar çıkarmaktan, yürürlükteki mevzuatı kötü niyetli bir biçimde uygulamaya, idari ve yargısal yetkileri suiistimal etmeye ve medya organlarını kontrol altına alıp asılsız haberler yaparak karalama kampanyaları düzenlemeye varan zengin bir repertuarı içeriyor.

Sivil alanı kısıtlayan baskı rejiminden en çok etkilenen gruplar arasında yer alan hak savunucularına yönelik müdahalelerin olağanüstü bir biçimde sertleştiği ve yaygınlaştığı görülüyor. Yasal ve meşru savunuculuk faaliyetleri nedeniyle şiddet, taciz, tehdit, müdahale gibi çok çeşitli hak ihlallerine maruz bırakılan hak savunucularını susturmak, yıldırım, engellemek ve nihayetinde hak mücadelesinden vazgeçirmek amaçlanıyor. Bu baskı rejimi, hak aramanın önünü kesmek, toplumu korkutmak ve sindirmek amacıyla hak savunucularını hedef haline getiriyor. Hak savunucularına yönelik müdahalelerin bu denli çeşitli olması, bunların önüne geçmeyi mümkün kılacak mücadele yöntemlerini belirlemeyi de güçleştiriyor. Tam da bu nedenle müdahaleleri etraflıca teşhis ederek bunlara dair sarıh bir anlayış kazanmak elzem hale geliyor.

Bu güncel ve acil ihtiyaçtan yola çıkan elinizdeki rapor, Türkiye’de hak savunucularının çalışmalarını engelleme amacı taşıyan müdahalelerin bir panoramasını çizerek, sorunları tespit etmek ve bunlara karşı hayata geçirilebilecek yenilikçi ve yaratıcı direniş stratejilerinin saptanmasına vesile olmak niyetiyle hazırlandı. Yargı, kamu makamları ve medya eliyle gerçekleştirilenler olmak üzere, hak savunucularına yönelik müdahaleleri üç temel kategori altında gruplandırarak mercek altına alan rapor, tüm müdahalelere ilişkin kapsamlı ve tüketici bir analiz yapma gayesinde olmayıp en yaygın gözlemlenen müdahalelere dair genel bir inceleme sunuyor.

Araştırma Konusu ve Yöntem

Bu rapor, Türkiye’de hak savunucularına¹ yönelik savunuculuk faaliyetlerini baltalamak ve gayri meşrulaştırmak amacıyla gerçekleştirilen müdahaleleri inceliyor. Bilhassa müdahalelerin şiddetlenmeye, yoğunlaşmaya, sistematikleşmeye ve yaygınlaşmaya başladığı 2015-2016 yılları ve sonrası döneme odaklanan raporda, Sessiz Kalma’da profillerine yer verilen toplam 67 hak savunucusu ele alınıyor.² Bu 67 hak savunucusu, hem farklı alanlarda sürdürdükleri mücadele, hem de toplu davalarda yargılananlarla birlikte yüzlerce kişiyi temsil etme özelliğini haiz. Çalışmalarına risk altında devam eden hak savunucularının maruz bırakıldığı baskıları kamusal alanda görünür kılmayı amaçlayan profiller, hak savunucularının zor koşullara rağmen sürdürdüğü hak temelli mücadeleye, alana sunduğu katkılara ve karşı karşıya kaldığı kamu makamları, yargı ve/veya medya kaynaklı tacize ilişkin güncel bilgiler içeriyor. Sitede ayrıca hak savunucularının saldırılardan korunması için oluşturulan hukuki belgeler, mekanizmalar ve destek programlarının yanı sıra, konu ile ilgili hak örgütleri tarafından yayımlanan raporlar ve basında yer alan haberler derleniyor.

Profillere dayanak sağlayan veriler, hak savunucusunun kendisi, avukatı, çalışmalarını sürdürdüğü sivil toplum kuruluşu ya da hak mücadelesi verdiği inisiyatif, dayanışma grubu ve diğer şekillerde bir araya gelen örgütler ile yapılan görüşmeler ve basın taraması yoluyla elde ediliyor. Toplanan veriler arasında hak savunucuları hakkında cezai ve idari yargılama usullerinde yürütülen hukuki süreçlere dair dosyalar da yer alıyor. Profillerin ve içeriklerinin belirlenmesinde, farklı hak alanlarında yürütülen mücadelelerin temsiline ve sıklıkla gözlemlenen müdahale türlerinin örneklenmesine özen gösterilerek, hak savunucularının durumuna ilişkin kapsayıcı ve kapsamlı bilgi vermeye gayret ediliyor. Veriler hak savunucusunun rızası dahilinde kamusallaştırılıyor ve bu yapılırken hak savunucusunun, yakınlarının ve mücadele ortaklarının fiziksel ve dijital güvenliğinin yanı sıra psikososyal sağlığını içerecek

¹ Bu çalışmada, referans uluslararası belgelerde geçen “insan hakları savunucusu” kavramı yerine “hak savunucusu” ifadesini kullanmak tercih edildi. Bu tercihin bir nedeni, “insan hakları” kavramındaki soyut insan öznesinin kadınların ve LGBTİ+’ların maruz bırakıldığı ihlalleri göz ardı etmesidir. Bir diğeri de haklarla ilgili bilhassa ekolojik ve hayvan haklarını dışlayan insan merkezli yaklaşımı bertaraf etme potansiyelidir.

² Sürekli olarak veri toplanarak geliştirilen Sessiz Kalma’ya risk altında olan hak savunucularının profilleri eklenmeye devam ediyor.

Şekilde bütünsel güvenliğini tehlikeye atmama kuralına dikkat ediliyor.

Sessiz Kalmada yer alan farklı nitelikteki verinin analizine dayanan raporun ilk bölümü, sivil alana ve hak savunucularına yapılan müdahalelere dair genel bir bakış sunmayı amaçlıyor. Kendi içinde iki ana hattı izleyen bu bölümün “Sivil Alanın Kuşatma Altına Alınması” başlıklı ilk hattı, yakın dönemde Türkiye’de sivil alanı daraltan belli başlı müdahalelere işaret ediyor. İkinci hat olan “Hak Savunuculuğunun Engellenmesi ve Yaygınlaşan Baskılar” başlığı altında ise, hak savunucularına yönelen müdahalelerin birçok farklı hak alanında mücadele yürütenleri kapsayacak şekilde genişlemesi ele alınıyor. Bu başlıkları takiben, her iki hatta yönelen müdahalelerin kaynağındaki yasal düzenlemelerin ele alındığı başlıklar geliyor.

Raporun ikinci bölümü ise hak savunucularına yönelen müdahale yöntemlerine odaklanıyor. Müdahaleler kaynağı bakımından yargı makamları, kamu makamları ve medya olmak üzere üç gruba ayrılarak analiz ediliyor. İlk iki grupta, hak savunucuları aleyhindeki cezai ve idari yargı süreçleri ile işlemler esas alınıyor. Bu süreç ve işlemlere ait belgeler/dosyalar toplanıp inceleniyor ve en yaygın gözlemlenen sorun alanları ve örnekler eşliğinde aktarılıyor. Medya analiz çalışmasında ise, hak savunucusu kişi ve kurumları hedef haline getiren söyleme odaklanılarak, raporun hazırlandığı 2021 yılı başından itibaren ulusal ve yerel çevrimiçi yazılı basın ile televizyon kanallarının internet sitelerinde yapılan tarama sonuçları paylaşılıyor.

Hak savunucularına yönelik yargı makamlarının uygulamaları, yargı bağımsızlığı, adil yargılanma hakkı ve özgürlük ve güvenlik hakkı temelinde değerlendirilirken, kamu makamlarının uygulamaları toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, çalışma hakkı temelinde inceleniyor. İdari yetkililerin hedef gösterici konuşma ve açıklamaları da inceleme kapsamında. Hak temelli bu analizlere her saldırıda ihlal edilen bir hak olarak ifade özgürlüğü de dahil. Hak savunucularını hedef alan haber ve köşe yazıları ise, içeriklerine göre kabaca dört kategori altında toplanıyor: (1) Dezenformasyon; (2) Nefret söylemi; (3) Hedef gösterme; (4) Karalama/yaftalama. Haber ve köşe yazıları içeriklerine göre bu kategorilere ayrılmaya çalışılsa da, incelenen haberlerin sıklıkla tek bir kategoride yer alamayacak kadar çeşitli nefret ve karalama örnekleri sunduğu görülüyor.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL BAKIŞ

1. Sivil Alanın Kuşatma Altına Alınması

Sivil alan, toplum içinde bireylerin ve grupların siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama anlamlı bir şekilde katılmalarının sağlandığı ortamı ifade ediyor.³ Toplumsal kesimlerin herhangi bir sindirme, damgalanma ve misilleme korkusu yaşamaksızın, hayatlarını etkileyen meseleler hakkında politika geliştirilmesinde rol oynayabildiği ve karar alma süreçlerine dahil olabildiği durumlarda, sivil alanın açık, çoğulcu ve güvenli olduğundan söz edilebilir. Böyle bir sivil alanın varlığı, başta ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlükleri olmak üzere, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alacak ve böylece muhalif görüşlerin dile getirilmesine olanak tanıyacak mekanizmaların etkin bir şekilde işletilmesine bağlı.

Türkiye’de sivil alan mütemadiyen kontrol altında tutulmaya çalışıldı. Sivil alana yönelik uygulanan baskıcı politika ve pratikler, siyasal gelişmelerin etkisi altında dönem dönem daha sertleşti, bazı zamanlar ise nispeten hafifledi, ancak her daim varlığını sürdürdü. Son yıllarda, baskıların son derece yoğun, yaygın ve saldırgan bir hal aldığı farklı bir dönemin içinden geçiyoruz. Bugün sivil alanda meşru talep ve görüşlerini dile getiren, bunlar için harekete geçerek örgütlenen, kamu politikalarına muhalefet eden neredeyse herkes çeşitli engellemelerle karşılaşılıyor. Sivil alandaki hareketliliği kısıtlamak amacıyla yeni nesil yöntem ve taktiklerin kullanıldığı bu dönemin karakteristik özellikleri, sivil alanın baskı altına alınmaya çalışıldığı başka pek çok ülkeyle dikkate değer bir benzerlik gösteriyor. Tüm dünyada örneğine sıkça rastlanan sivil alana dönük böylesi baskıcı yaklaşımlar, uluslararası insan hakları camiasında genellikle “kapanan” ya da “daralan sivil alan” kavramları etrafında tartışılıyor.⁴ Türkiye’nin mevzu bahis edilen diğer ülkelerle olan göze çarpan benzerliği, sivil alanın içinde bulunduğu durumun bahse konu güncel tartışmalar ışığında değerlendirilmesine de izin veriyor.⁵

³ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *United Nations Guidance Note: Protection and Promotion of Civic Space*, Eylül 2020, s. 3, https://www.ohchr.org/Documents/Issues/CivicSpace/UN_Guidance_Note.pdf.

⁴ Sivil alanı korumak amacıyla çalışmalar yürüten uluslararası sivil toplum kuruluşu CIVICUS tarafından yapılan araştırmanın Kasım 2021 tarihli sonuçlarına göre, 197 ülkeden 117’sinde sivil alan ciddi kısıtlamalarla kuşatılmış durumda. Bkz. <https://findings2021.monitor.civicus.org/in-numbers.html>. Sürekli ve sistematik olarak toplanan verilerin analizine dayanarak incelenen her ülkede sivil alanın durumunu kademeli olarak kötüleşen ‘açık,’ ‘daraltılmış,’ ‘engellenmiş,’ ‘bastırılmış,’ ve ‘kapalı’ kategorileri altında sınıflandıran araştırmada, Türkiye’de sivil alanın ‘bastırılmış’ olduğu sonucuna ulaşıyor. Bkz. CIVICUS, *Monitor Tracking Civic Space*, <https://monitor.civicus.org/country/turkey/>.

⁵ Türkiye’deki sivil alanın durumunu, söz konusu uluslararası literatür üzerinden yorumlayan bir çalışma için bkz. TİHV Akademi, *Kuşatma Altındaki Yurttaşlık Alanı: Susturma, Baskılama ve Suçlaştırma Pratikleri*, Hazırlayanlar: Aslı Davas ve Serdar Tekin, Kasım 2021.

Sivil alanı daraltma yönündeki mevcut eğilim, aslında küresel düzeyde hâkim olan daha geniş çaplı bir demokratik gerileme dalgasının sonuçlarından biri.⁶ Özgür ve adil seçimler, çoğulculuk, kuvvetler ayrılığı, hukukun üstünlüğü, demokratik katılım gibi demokrasinin temel ilke ve kurumlarına mühim seviyede zarar verilmesiyle belirginleşen bu gerileme, daha çok muhafazakâr ve popülist siyasi akımlardan beslenen seçilmiş liderlerin yönettiği otoriter rejimlerde görülüyor. Türkiye'nin de aralarında sayıldığı nihai amacı iktidarı konsolide ederek sürdürmek olan bu tip rejimlerde, sivil alandaki birçok özne, temel hak ve özgürlüklerine keyfi bir biçimde müdahale edilerek zapturapt altına alınmaya çalışılıyor.⁷

En sık rastlanan yöntemlerin başında, toplumsal kutuplaşmayı artırmaya da hizmet eden belirli grup ve kesimlerin marjinalize edilmesi, bu yöntemle toplumun kutuplaştırılması geliyor. Seçmen sayısını muhafaza etmek için toplumu destekçiler ve ötekiler olarak ikiye ayıran bir siyasi söylem kullanılarak, kitlelere öteki düşmanlığı empoze ediliyor. Sıklıkla kamu düzeni ve terörle mücadele, geleneksel yaşam tarzı ve ahlaki değerlere yaslanarak meşruiyet zemini yaratmaya çabalayan bu nefret dolu söylemler, özellikle kadınlar, LGBTİ+'lar, göçmenler ve diğer dezavantajlı grupları ve hak savunucularını günah keçisi ilan edip pek çok kamusal sorunun kaynağı olarak gösteriyor. Sivil alanda toplumun destekçi kesiminden kabul edilen ve makbul görülen kişi ve grupların egemenliği hüküm sürüyor.⁸

Karşıt görüşlere müsaade edilmeyen böyle bir siyasi iklimde, güvenlikçi politikalar da yükselişe geçiyor. Kolluk kuvvetlerine tanınan güç kullanma yetkisi genişletilirken, barışçıl protestoları dağıtmak için dahi polis tarafından aşırı güç kullanılıyor. Tüm bunlara denge ve denetleme mekanizmalarının ortadan kaldırılması, kamu kurumlarının yozlaştırılması ve bilhassa yargı bağımsızlığının altının oyulması eşlik ediyor. Yargı araçsallaştırılarak, bir yandan kolluk kuvvetleri ve diğer kamu görevlilerine hesap verebilir kılınmalarına mâni olan cezasızlık zırhı tanınırken, diğer

⁶ Göteborg Üniversitesi bünyesinde bağımsız araştırmalar yürüten V-Dem Enstitüsü'nün dünyada demokrasinin durumuna dair hazırladığı yıllık Demokrasi Raporu'nun 2019 yılına ait sonuçları, 2001'den beri ilk kez demokratik ülkelerin artık dünyada bir çoğunluk olmadığını gösterdi. 2021 yılına ait güncel rapora göre ise, dünya nüfusunun %68'i otoriter devletlerde yaşıyor. Türkiye, demokratik ilke ve değerlerin çok hızlı ve sert biçimde zayıflatıldığı ülkeler sıralamasında ilk 10'un içinde yer alıyor. Bkz. Varieties of Democracy Institute (V-Dem), *Democracy Reports*, <https://www.v-dem.net/en/publications/democracy-reports/>.

⁷ Yıllık olarak yayınladığı Dünyada Özgürlük raporunda temel hak ve özgürlüklerin durumunu değerlendiren sivil toplum kuruluşu Freedom House'un 2021 yılı raporunda Türkiye, 100 puan üzerinden 32 puan aralık özgürlük sıralamasında 195 ülke arasında 146'ncı oldu. Bkz. Freedom House, *Freedom in the World 2021*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2021/democracy-under-siege>.

⁸ Örneğin günümüz otoriter rejimlerinde demokratik muhalefeti etkisizleştirmek için hükümet kontrolünde sivil toplum kuruluşları (*government-organized non-governmental organization*, "GONGO") yaratılması sık rastlanan bir baskı türüdür.

yandan terörle mücadele ve ulusal güvenlik yasalarının muhaliflere karşı hukuka aykırı ve keyfi kullanımı artırıyor.

Sivil alanı daraltma eğiliminin Türkiye’de etkilerini göstermeye başladığı zaman, 2013 yılında gerçekleşen Gezi Parkı protestolarına kadar geriye götürülebilir. Polisin barışçıl göstericilere karşı aşırı güç kullanması, sivil alandaki hareket sahasını sınırlandırıcı bir yaklaşım benimseneceğinin ilk sinyallerini vermişti.⁹ Protestoların ardından kamuoyunda İç Güvenlik Paketi¹⁰ olarak bilinen tasarının Mart 2015’te yasalaşması, sonraki süreçte güvenlikçi politikaların sertleşeceğini gösterdi. Yasa, kolluğun yetkilerini ciddi anlamda genişleterek toplumda herkesi “makul şüpheli” haline getirdiği gibi, barışçıl gösteri hakkının önüne de engeller koydu. Nitekim daha sonraki tarihlerde, yıllardır İstanbul İstiklal Caddesi’nde düzenlenen 8 Mart Feminist Gece Yürüyüşü, LGBTİ+ Onur Yürüyüşü ve Cumartesi Anneleri/ İnsanları’nın Galatasaray Meydanı’ndaki oturma eylemleri, sert polis müdahaleleriyle engellenmeye başlandı.

Yaşanan bu gelişmelerin ardından Türkiye’nin siyasi atmosferi hızlı bir biçimde değişti ve sivil alan bu değişimden olumsuz biçimde etkilendi. Gerilimli bir atmosferde gerçekleşen 7 Haziran 2015 seçimlerinde, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) yüzde 40,8 oy alarak iktidara geldiği 2002 yılından beri ilk kez Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) sahip olduğu çoğunluğu kaybetti. Halkların Demokratik Partisi (HDP) ise tarihinin en yüksek oy oranı olan yüzde 13,1 ile TBMM’ye 80 milletvekili sokmayı başardı. Seçimlerin gergin bir atmosferde gerçekleşmesinin sebeplerinden biri, seçimlerden yalnızca iki gün önce 5 Haziran 2015’te HDP’nin Diyarbakır’daki seçim mitingine bombalı saldırı düzenlenmesiydi. Benzer bombalı saldırılar, seçimlerin ardından başta 20 Temmuz 2015’teki Suruç katliamında ve 10 Ekim 2015’teki Ankara katliamında olmak üzere çeşitli yerlerde tekrarlanarak Türkiye’yi bir şiddet dalgasına sürükledi. Birçok kişinin hayatını kaybettiği ve yaralandığı bu dehşet dolu ayların ardından 1 Kasım 2015’te seçimler yenilendi ve AKP tek başına iktidara geçti.

Tüm ülkeyi derinden sarsan bu süreçte aynı zamanda Kürt meselesinin demokratik ve barışçıl yollarla çözümünü amaçlayan barış süreci de sonuçsuz kaldı. 2009 yılında Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) ile Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkerên Kurdistan

⁹ Polisin fiilleri nedeniyle meydana gelen ihlaller cezasız bırakılırken, protestolara katılan birçok kişi karalama kampanyalarına, haksız ve şişirilmiş suçlamalarla açılan davalara maruz bırakıldı. Bkz. Amnesty International, *Gezi Park Protests: Brutal Denial of the Right to Peaceful Assembly in Turkey*, 2013, <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/eur440222013en.pdf>.

¹⁰ 6638 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ile Bazı Kanun ve KHK’larda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, <https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6638.html>.

– PKK) örgütü arasında gerçekleştirilen Oslo Görüşmeleri ile temeli atılan, 2013'te PKK örgütünün ateşkes ilanı ile devam eden ve 2014'te kabul edilen bir tasarıyla yasalaşan¹¹ süreç, 17 Temmuz 2015'te Cumhurbaşkanının AKP ve HDP'lilerin katılımıyla 7 Haziran seçimlerinden yaklaşık üç ay önce, 28 Şubat 2015 tarihinde açıklanan Dolmabahçe Mutabakatı'nı tanımadığını açıklamasıyla sona erdi. Sürecin sona ermesini tetikleyen olay olarak, Suruç katliamından yalnızca iki gün sonra, 22 Temmuz 2015'te Ceylanpınar'da iki polisin evlerinde öldürülmesi gösterildi. Perde arkası halen ortaya çıkarılmayan bu olayla ilgisi olduğu iddiasıyla yargılanan dokuz kişi, yaklaşık üç yıl süren davaların ardından cinayet suçlamasından beraat etti.¹²

Bariş sürecinin akamete uğramasının sonuçları oldukça yıkıcı oldu ve çatışmalar yeniden başladı. Bu tarihten sonra sivil alana yönelik baskılar zaman içerisinde gittikçe sertleşerek yaygın ve sistematik bir biçimde uygulanan bir devlet politikası haline geldi. İki temel tarihsel dönüm noktası bu konuda belirleyici rol oynadı. Önce, 2015-2016 yılları arasında Güneydoğu'da toplam 11 il ve en az 45 ilçede ilan edilen sokağa çıkma yasakları ve yürütülen polis/asker operasyonları sırasında sivil alan ağır saldırıya uğradı.¹³ Daha sonra, 2016 yılının Temmuz ayında yaşanan darbe girişimi ve hemen akabinde OHAL ilan edilmesiyle birlikte sivil alana dönük baskılar doruk noktasına ulaştı.¹⁴ Yedi kez uzatılarak iki yıl boyunca yürürlükte kaldıktan sonra 2018 yılında kaldırılan OHAL rejiminin sivil alan üzerindeki baskıcı etkileri halen ortadan kalkmış değil.¹⁵

¹¹ 6551 sayılı Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6551.pdf>.

¹² Ceylanpınar saldırısını önce sahiplenen sonra reddeden PKK örgütü ateşkesi sona erdirdi. PKK örgütünün saldırılarının başlaması ile art arda ölüm haberleri gelirken, 10 Ağustos'ta Demokratik Bölgeler Partisi'nin (DBP) de içinde olduğu Şırnak Halk Meclisi, 'öz yönetim' ilan etti. 11 Ağustos'ta açıklama yapan Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Bu açıklamayı kimler yapıyorsa ağır bir bedel öderler" dedi. Kürdistan Topluluklar Birliği (Koma Civakên Kurdistanê - KCK) de 12 Ağustos'ta Kürtlerin yoğunluklu olduğu il ve ilçelerde 'demokratik özerklik' ilan ettiğini açıkladı. Kısa süre içinde 4 il ve 15 ilçede öz yönetim ilan edildi.

¹³ Sokağa çıkma yasaklarında meydana gelen ağır hak ihlalleriyle ilgili soruşturmalardan hiçbir sonuç alınmadığı gibi, terörle mücadelede görev alan personelin işlediği iddia edilen suçlar askeri suç olarak kabul edilerek, bunlarla ilgili hukuki işlem yürütülmesi idarenin iznine bağlandı. Bkz. OHCHR, *Report on the human rights situation in South-East Turkey, July 2015 to December 2016*, 2017, https://www.ohchr.org/documents/countries/tr/ohchr_south-east_turkeyreport_10march2017.pdf.

¹⁴ Hükümetin darbe girişiminin arkasında olduğunu belirterek terör örgütü ilan edip "Fethullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması (FETÖ/PDY)" olarak adlandırdığı yapı ile mücadele etmek gerekçesiyle 21 Temmuz 2016 tarihinde Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu tarafından Anayasa'nın 120. maddesine dayanılarak ülke genelinde 3 aylık süreyle OHAL ilan edildi. Aynı tarihte Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 15. maddesi ve Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 4. maddesi kapsamında derogasyon bildirimlerinde bulunuldu.

¹⁵ OHAL uygulamasının 18 Temmuz 2018 tarihinde bitirilmesi yönünde karar alınsa da 25 Temmuz 2018'de kabul edilen ve Cumhurbaşkanının onayıyla 31 Temmuz 2018'de yürürlüğe giren 7145 sayılı Bazı Kanun ve KHK'larda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile OHAL yetkileri 3 yıl daha uzatıldı. Kamuoyunda "süreklili OHAL kanunu" olarak anılan bu kanunun süresi 31 Temmuz 2021'de sona erdi.

Sokağa çıkma yasakları sırasındaki çatışmalı sürecin ardından 20 Mayıs 2016 tarihinde haklarında fezleke hazırlanmış milletvekillerinin dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin anayasa değişikliği teklifi TBMM'de 376 oyla kabul edildi. Özellikle HDP'li milletvekillerini etkileyen dokunulmazlıkların kaldırılmasına ilişkin bu değişiklik sonrası aralarında HDP eski Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın da bulunduğu birçok kişi hakkında dava açıldı, birçoğu tutuklandı ve yargılanarak ceza alanların milletvekillikleri düşürüldü.¹⁶ Bu gelişmeler, seçme ve seçilme hakkına ciddi bir biçimde zarar vererek, belirli bir siyasi muhalefeti neredeyse tamamen ortadan kaldıracak şekilde sivil alana ağır darbe vurdu.

OHAL süresince, bilhassa Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerle (KHK) sivil alan yoğun saldırılara maruz bırakıldı. AYM kararı uyarınca yargı denetimine tabi tutulmayan KHK'ların çoğu, olağanüstü halin gerekli kıldığı konuların bütünüyle dışında düzenlemeler getirerek, sivil alandaki hükümet karşıtı tutum ve eleştirileri bastırmak amacıyla kötüye kullanıldı. Meclis tarafından kabul edilerek yasalaşan KHK'ların bazılarıyla hâkim ve savcılar dahil kamudan toplu ihraçlar gerçekleştirildi, sivil toplum örgütleri ve medya kuruluşları kapatıldı ve mal varlıklarına el konuldu. Kapatılmayan sivil toplum kuruluşları ise, yaratılan korku iklimi nedeniyle faaliyetlerini düşük profilli tutmak zorunda bırakıldı ve otosansür uygulamaya itildi.¹⁷

OHAL KHK'ları ile ayrıca Cumhurbaşkanına belediyelere kayyum atama, valilere ise belediyelerin taşınır mallarına el koyma ve çalışanlarını görevden uzaklaştırma yetkileri verildi. Yine en çok HDP'nin bileşeni olan Demokratik Bölgeler Partisi'nden (DBP) seçilen belediyelerin mustarip olduğu 674 sayılı bu KHK'nın uygulanması sonucu çok sayıda belediyeye kayyum atanmasının yanı sıra, bu belediyelerde çalışan birçok işçi de görevinden ihraç edildi. Aynı zamanda yüzlerce belediye başkanı ve belediye meclisi üyesi tutuklanarak yargılandı ve bazıları cezalandırıldı. Seçme ve

¹⁶ Milletvekili dokunulmazlıkları kaldırılan HDP'liler AİHM'e başvurmuşlardı. AİHM, ilk olarak Selahattin Demirtaş başvurusunda Büyük Daire kararında dokunulmazlıkların kaldırılmasını sağlayan Anayasa değişikliğini incelemiş ve bu değişikliğin öngörülebilir olmadığını değerlendirmişti (Selahattin Demirtaş v. Türkiye (no.2) [BD], 14304/17, 22.12.2020). Daha sonra AİHM, dokunulmazlıkları kaldırılan milletvekillerinden Filiz Kerestecioğlu'nun yaptığı başvuruda Selahattin Demirtaş başvurusundaki değerlendirmeye atıf yaparak Türkiye'nin AİHS'in ifade özgürlüğüne ilişkin 10. maddesini ihlal ettiğine hükmetmişti (Kerestecioğlu Demir v. Türkiye, Başvuru No. 68136/16, 04.05.2021). Bu raporun baskıya hazırlandığı süreçte AİHM, HDP'li 40 milletvekilinin yaptığı başvurulara ilişkin kararını açıkladı ve Türkiye'nin AİHS'nin ifade özgürlüğüne ilişkin 10. maddesini ihlal ettiğine hükmetti (*Encü ve diğerleri v. Türkiye*, Başvuru No. 56543/16 ve diğer 39 başvuru, 01.02.2022).

¹⁷ Bkz. OHCHR, *Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East, January – December 2017*, 2018, https://www.ohchr.org/Documents/Countries/TR/2018-03-19_Second_OHCHR_Turkey_Report.pdf.

seçilme hakkının tekrar ağır bir biçimde ihlal edildiği kayyum uygulaması sonraki yıllarda da devam ederek, sivil alandaki önemli bir siyasi muhalefeti ciddi anlamda baskı altına almak için kullanıldı.

OHAL uygulaması devam ederken, Nisan 2017'de gerçekleştirilen referandumda önerilen anayasa değişikliklerinin kabul edilmesiyle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçildi.¹⁸ Yapılan değişikliklerle Cumhurbaşkanına, OHAL ilan etme ve olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda kanun hükmünde Cumhurbaşkanlığı kararnamesi (CBK) çıkarma ve ayrıca Hâkimler ve Savcılar Kurulu'nun (eski adıyla Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu) üyelerinin büyük bir kısmını atama yetkileri tanındı. Kuvvetler ayrılığını ve bilhassa yargı bağımsızlığını ciddi bir biçimde aşındırarak, kamu gücünü Cumhurbaşkanının elinde topladığından dolayı çokça eleştirilen bu sistemde, sivil alanı baskı altına almak için kullanılan yöntemlere yenileri eklenmiş oldu.¹⁹

Dünya Sağlık Örgütü tarafından Şubat 2020'de pandemi olarak sınıflandırılan COVID-19 salgını, zaten ciddi ölçüde kontrol altında tutulan sivil alana yönelik baskıcı tutumu sürdürmek ve muhalif sesleri susturmak için yeni bir mazeret oldu. Her ne kadar salgının yayılmasını engellemek amacıyla alınan tedbirlerin bazıları halk sağlığı açısından makul ve gerekli olsa da birçoğu aşırıya kaçarak sivil alanın halihazırda daraltılmış halini daha da kötüleştirdi.²⁰ Salgına dair kamu politikalarında şeffaflık sağlanmadığı gibi, bilgi edinme ve yayma özgürlüğü de sert bir biçimde kısıtlandı ve pandemi tedbirlerini eleştirenler misillemelerle karşılaştı.

Mart 2021'de Türkiye'nin, İstanbul'da imzaya açılmış olması sebebiyle kamuoyunda İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin

¹⁸ Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) referandumun demokratik bir süreç için vazgeçilmez olan temel özgürlüklerin kısıtlandığı OHAL altında yapılmasını eleştirdi. Bkz. AGİT Sınırlı Referandum Gözlem Heyeti, *Türkiye Cumhuriyeti – Anayasa Değişikliği Referandumu 16 Nisan 2017: İlk Bulgular ve Sonuçlar ile ilgili Rapor*, <https://www.osce.org/files/f/documents/2/a/311736.pdf>.

¹⁹ Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu), anayasa değişikliklerinin otoriter bir rejimi önlemek için gerekli olan denge ve denetim unsurlarını içermeyen bir başkanlık sistemi getirdiğini belirtti. Bkz. Venedik Komisyonu, *Turkey: Opinion on the Amendments to the Constitution*, Görüş No. 875/2017, 13 Mart 2017, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad\(2017\)005-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad(2017)005-e).

²⁰ Mart 2020 ile Mart 2021 tarihleri arasında derneklerin ve vakıfların genel kurulları ile eğitim, seminer, çalıştay dahil insanları toplu olarak bir araya getirecek her türlü toplantı ve faaliyetleri gerek İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan genelgeler gerekse yapılan yasal değişiklikler uyarınca ertelendi. Eğitim, seminer ve benzeri toplantıların çevrimiçi ortamda düzenlenmesi mümkün olsa da genel kurullar buna izin veren bir yasal düzenleme bulunmadığından gerçekleştirilemedi. Bu durumun sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını sektöre uğrattığı raporlandı. Bkz. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, "Genel Kurulların Ertenilmesi Sivil Toplum Faaliyetlerini Kısıtlıyor", <https://www.stgm.org.tr/genel-kurullarin-ertelenmesi-sivil-toplum-faaliyetlerini-kisitliyor>.

Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nden Cumhurbaşkanlığı kararı ile çekilmesiyle, sivil alan, bilhassa kadın ve LGBTİ+ hakları için mücadele edenleri hedef tahtasına oturtarak bir kez daha muazzam bir biçimde tahrip edildi.²¹ Sözleşmeyi ilk imzalayan ve onaylayan Türkiye, yasallığı ve hukukiliği yoğun eleştirilere konu olan bu kararla, aynı zamanda Sözleşme'den ilk çekilen ülke oldu. Toplumsal cinsiyete dayalı her türlü şiddeti önleme amacı taşıyan ve bağlayıcı nitelikteki ilk insan hakları sözleşmesi olan İstanbul Sözleşmesi'nden çıkılması, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından Sözleşme'nin "Türkiye'nin toplumsal ve ailevi değerleri ile bağdaşmayan eşcinselliği normalleştirmeye çalışan bir kesim tarafından manipüle edildiği," şeklinde ayrımcılık içeren bir açıklamayla gerekçelendirildi.²²

Tüm bu önemli eşiklerde kademe kademe katlanarak etki alanını genişleten saldırılar, sivil alanı dört bir yandan kuşatma altına almayı sürdürüyor. Saldırıların hükümetin ajandasına ve siyasal atmosfere göre, belirli zamanlarda belirli kesimlere yönelik olarak daha sertleştiği görülüyor. Saldırıların hız kesmeden devam etmesi karşısında buna maruz kalan sivil toplum da başa çıkma yöntemleri geliştirerek saldırılara direnmeye ve zor koşullar altında da olsa antidemokratik uygulamalara karşı çıkmaya ve hak mücadelesine devam ediyor. Sivil alandaki özneler ittifaklar kuruyor, bir arada hareket ediyor ve dayanışma ağları oluşturarak sivil alanın daraltılan sınırlarını zorlamak ve genişletmek için sonuna kadar mücadele ediyor.

²¹ 20 Mart 2021 tarihli ve 31429 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 3718 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 3. maddesi uyarınca İstanbul Sözleşmesi'nin Türkiye Cumhuriyeti bakımından feshedilmesine karar verildiği açıklandı.

²² Bkz. Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden Çekilmesine İlişkin Açıklama, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/turkiyenin-istanbul-sozlesmesinden-cekilmesine-iliskin-aciklama>.

2. Sivil Alanı Daraltan Yeni Yasal Düzenlemeler

Sivil alanın baskı altına alınmasına yönelik politikaların pratiğe dökülmesinde meclis kritik bir rol üstleniyor ve bu amaç doğrultusunda mevcut yasalarda değişiklikler yapıyor ya da yeni yasal düzenlemeler yürürlüğe koyuyor.²³ Örgütlenme özgürlüğünü ciddi anlamda tehlikeye atan bu yasama faaliyetleri, son yıllarda bilhassa yasal olarak dernek statüsünde çalışmalarını sürdüren ve kâr amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşlarını²⁴ hedef aldı. Dernekler Kanunu ve Dernekler Yönetmeliği'nde yapılan değişikliklerin yanı sıra, Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Önlenmesi Kanunu'nun yürürlüğe konulması, sivil alanda hayati öneme sahip olan sivil toplum kuruluşlarının faaliyet sahasını sınırlandırmanın yasal temellerini oluşturdu.

2.1. Dernekler Mevzuatında Yapılan Değişiklikler

Raporda odaklandığımız dönemde dernekler mevzuatında önemli etkileri olduğu sıklıkla vurgulanan bir değişiklik yapıldı. İlk olarak 2018'de Dernekler Yönetmeliği'nde yapılan bu değişiklikle²⁵ kişisel/kurumsal bilgilerin²⁶ Dernekler Bilgi Sistemi (DERBİS) üzerinden bildirilmesi zorunlu kılındı. İnsan Hakları Derneği ve Mülkiyeliler Birliği Derneği, bu değişikliğin iptali için dava açtı. Danıştay, kişisel verilerin korunması ilkelerine aykırı olduğu ve böyle bir değişikliğin ancak kanunla yapılabileceği gerekçeleriyle ilgili yönetmelik maddelerini 15 Nisan 2021'de iptal etti.²⁷ Ne var ki,

²³ Nisan 2017'de gerçekleştirilen referandumda önerilen anayasa değişikliklerinin kabul edilmesiyle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçildi ve parlamento üye sayısı 600'e çıkarıldı. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde yasa yapma usulleri değiştirildi ve Cumhurbaşkanı kararnameler yoluyla yasa yapma yetkisine sahip oldu. Ayrıca 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşen genel seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), İYİ Parti (İYİP) ve HDP'nin toplam milletvekili sayısı 344 iken, muhalefet partileri Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), İYİ Parti (İYİP) ve HDP'nin toplam milletvekili sayısı 256 oldu. Böylece Cumhuriyet Halk Partisi'nin oluşturduğu iktidar bloğu, muhalefeti devre dışı bırakarak, dilediği yasal düzenlemeyi kolaylıkla yürürlüğe koyabilecek güce sahip oldu. Türkiye'de sivil toplumun yasama çalışmalarına katılımı ise oldukça sınırlı. TBMM İçtüzüğü'nün 30. maddesine göre meclis komisyonları fikirlerini almak üzere uzman çağırma yetkisine sahip. Bu yetkiye dayanarak komisyon başkanlarının sivil toplumu 'uzman' kapsamında daveti ve davet edilen toplantılarda söz verilmesi ile sivil toplum yasama çalışmalarına dahil ediliyor.

²⁴ Türkiye'de yasal statü açısından, sivil toplum kuruluşları terimi dernekler, vakıflar, sendikalar ve siyasi partilerle atıfta bulunup örgütlü sivil toplumun platformlar, girişimler ve gruplar gibi diğer biçimlerini kapsamamaktadır. Pratikte kâr amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları bakımından en çok tercih edilen örgütlenme şekli derneklerdir.

²⁵ Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/10/20181001-1.htm>.

²⁶ Üyelerin ad, soyad, T.C. kimlik numarası, mesleği, öğrenim durumu, üyeliğe kabul ve çıkma tarihleri, tüzel kişi üyelerin ise merkezî sicil kayıt sistemi numarası, hukuki statüsü, temsilcilerinin adı soyadı, T.C. kimlik numaraları, üyeliğe kabul ve çıkma tarihlerine ilişkin kişisel/kurumsal bilgileri.

²⁷ Danıştay 10. Dairesi, 15.04.2021 tarihinde, 01.10.2018 tarih ve 30552 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren ve dernek üyelerinin kamuya bildirimini düzenleyen "Dernekler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliğin" 1. ve 2. maddelerini iptal etmiştir.

26 Mart 2020 tarihinde aynı değişiklikler Dernekler Kanunu'nda düzenlendi.²⁸

Dava sonucunda dernek üyelerine kimlik bildirim yükümlülüğü getiren yönetmelik maddeleri Danıştay kararı ile iptal edilmişse de aynı yükümlülük bu kez Dernekler Kanunu'na eklendiği için dernek üyeleri açısından kimlik bildiriminde bulunma zorunluluğu devam ediyor. Kanunda yapılan bu düzenleme ile Danıştay tarafından iptal kararında işaret edilen “yasal dayanak” yoksunluğu giderilmiş oldu. İlgili kararın verilme süresi ve zamanı, bu eksikliğin giderilmesi için beklenmiş olabileceğini düşündürüyor.

Sivil toplum kuruluşlarında çalışan kişiler aleyhine düzenlenen iddianamelerde dernek üyeliklerinin bir suçlama nedeni teşkil ettiği ve bu suçlamaya delil yaratmak amacıyla dernek üyeliklerine ait arşiv kayıtlarının kullanıldığı dikkate alındığında, bu yasal düzenlemenin dijital bir sistem üzerinden bu kayıtlara kolaylıkla erişime izin vermesi nedeniyle herhangi bir yargısal ya da idari tacize imkân tanıdığı söylenebilir. Bunun yanında böyle bir bildirim sivil toplum örgütlerine üyelik için çekince yaratacağı da düşünülüyor.

2.2. Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesi Kanunu ve Dernekler Yönetmeliği Değişikliği

2020 yılının sonunda 7262 sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun²⁹ (7262 sayılı Kanun) yürürlüğe girdi. 7262 sayılı Kanun, 2019'da Mali Eylem Görev Gücü'nün³⁰ Türkiye'ye “terörizmin finansmanı amacıyla kötüye kullanılma riski altında olduğu tespit edilen kâr amacı gütmeyen kuruluşlara yönelik hedef odaklı, risk temelli bir yaklaşım ve orantılı risk azaltma tedbirleri uygulama” tavsiyesinde bulunmasının ardından alelacele çıkarıldı. Kanunun gerekçesinde Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi kararlarının göz önünde bulundurulduğu ve terörizm finansmanı ve suç gelirlerinin aklanması suçları ile

²⁸ Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 21., 22., 23., ve 24. maddeleri. Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200326M1-1.htm>.

²⁹ Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/12/20201231M5-19.htm>.

³⁰ Mali Eylem Görev Gücü (*Financial Action Task Force – FATF*), suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama, terörizmin finansmanı ve kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı ile mücadele eden hükümetlerarası bir organizasyondur. 1989 yılında G-7 ülkelerinin (ABD, Japonya, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Kanada) Paris'te yapılan toplantısında kurulan FATF, uluslararası standartlar oluşturmakta ve standartlarla uyumlu yasal ve kurumsal tedbirlerin alınması ve etkili bir şekilde uygulanmasını teşvik etmektedir. Bkz. <https://www.fatf-gafi.org/home/>

mücadelede uluslararası standardı yakalamanın hedeflendiği belirtildi.³¹ Ancak, 7262 sayılı Kanun ile Dernekler Kanunu ve Yardım Toplama Kanununda bazı önemli değişiklikler yapıldı.

7262 sayılı Kanun hazırlanırken, sivil toplum kuruluşları ile herhangi bir diyalog kurulmaması, parlamentodaki muhalefet partilerinin görüşlerinin etkisiz kalması başta olmak üzere çok sayıda sorun ortaya çıktı. Kanun, gerekçesinde belirtilenin aksine, sivil toplum kurumları açısından ciddi engeller ve baskılar yaratacak şekilde düzenlendi. Kanunda, terörle mücadele yasaları kapsamında haklarında dava açılan sivil toplum kuruluşu yönetici ve çalışanlarının görevden alınması ve bu kişilerin yerine kayyum atanmasına izin veren hükümler bulunuyor.

Sivil toplum kuruluşları ile uluslararası insan hakları kurumları,³² Financial Action Task Force (FATF) tarafından verilen tavsiyelerin gereğinin çok ötesine geçen kanunun aşırı geniş ve muğlak maddeleri olduğunu belirtiyor. Ayrıca kanunun hukuka uygunluk ilkesini, örgütlenme ve ifade özgürlüğünü hiçe saydığı ve diğer bir dizi insan hakkının kullanımını zayıflattığı ifade ediliyor.³³ Dernekler çatısı altında faaliyet gösterenler dahil Türkiye’de kamu politikalarına muhalefet eden neredeyse herkesin terör suçları kapsamında hukuka aykırı soruşturma ve kovuşturmalara maruz kaldığı gerçeği dikkate alındığında, bu kanunun pratikte sivil alanı kısıtlayıcı etkisi daha iyi anlaşılacaktır.

7262 sayılı Kanun, terör suçlarından hüküm giyen kişilerin yönetim ve denetim organlarında görev almasını yasaklayarak, dernek faaliyetlerinin devamlılığını ciddi anlamda engelleme riski yaratıyor. Sivil alanın daralmasına yol açan bu yasal düzenlemenin uygulanmasında, ilgili kişiler hakkında açılan soruşturmanın ve davaların meşru bir amaç doğrultusunda, hukuka uygun bir biçimde açılıp açılmadığının denetlenmeyecek olması bu riski daha da derinleştiriyor. 22 Ekim 2021 tarihinde 7262 sayılı Kanun’un dernekler üzerinde uygulanması

³¹ Kanuna dair kapsamlı değerlendirme için bkz. https://hakikataalethafiza.org/wp-content/uploads/2021/05/7262-Sayili-Kanun_Deg%CC%86erlendirme.docx.pdf

³² Birleşmiş Milletler Özel Raportörleri’nin 11.02.2021 tarihli mektubu için bkz. <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadPublicCommunicationFile?gId=26004>; Venedik Komisyonu, *Turkey: Opinion on the compatibility with international human rights standards of Law no. 7262 on the Prevention of Financing of the Proliferation of Weapons of Mass Destruction recently passed by Turkey’s National Assembly, amending, inter alia, the Law on Associations (No. 2860)*, Görüş No. 1028/2021, 6 Temmuz 2021, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2021\)023cor-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2021)023cor-e)

³³ 22 Ekim 2021 tarihinde FATF, Türkiye’yi kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadelede yeterince çaba göstermeyen ülkelerin bulunduğu gri listeye aldı. Türkiye’nin gri listeden çıkmak için bazı önlemler alması gerekiyor ve bunlardan biri de katılım hakkının tesis edilmesi.

bağlamında yürütme erkinin denetimini artırmaya yönelik düzenlemeler içeren yeni bir yönetmelik değişikliği Resmî Gazete’de yayımlandı.³⁴ Dernekler Yönetmeliği’nde yapılan bu değişikliğin ciddi ölçüde sivil alanı daraltacak ve örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayacak sonuçlar doğurma riski var.³⁵ Bu değişikliklerle, derneklerin suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerinin aklanması ve terörizmin finansmanı konularında ayrıca denetlenmeleri, derneklerin risk analizinin İçişleri Bakanlığı Sivil Toplum İle İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından yapılması, derneklerin yüksek, orta ve düşük riskli olarak gruplandırılması, analize esas kriterlerin her yıl tekrar gözden geçirilmesi, yüksek ve orta riskli olduğu tespit edilen derneklerin denetim programlarına tabi olmalarına ilişkin düzenlemeler getirildi.

Derneklere yapılacak denetimlerin risk analizine göre yapılacağı 7262 sayılı Kanun ile getirilmişti. Fakat kanunda sadece bir cümle ile anılan bu düzenlemenin yönetmelikle düzenleneceği belirtilmediği gibi risk tanımı da yapılmamıştı.³⁶ Dernekler Kanunu’nda da derneklere yapılacak denetimin düzenlendiği ilgili maddelerde risk analizi bulunmuyordu. Bu durum, temel ve hak özgürlükleri kısıtlayan böyle bir değişikliğin yasal bir düzenlemeye dayanmaması nedeniyle iptalini gerektiriyor.

Dernekler Yönetmeliği’nde yapılan değişikliklerle yasaya dayanmayan risk analizi düzenlemesi, denetimler sonucu üyelerin ya da yöneticilerin her türlü eylemlilik halini terör faaliyeti kabul etmesi ve bunun sonucunda derneğin yüksek riskli olduğunu tespit etmesi halinde daha fazla denetim yapılması ve dernek faaliyetlerinin kısıtlanması sonucunu doğuracak.³⁷ Çoğunlukla bir derneğin üyesi ya da yöneticisi olarak savunuculuk yapan hak savunucularının çalışmalarını doğrudan etkileyen bu yeni düzenlemenin iptali için İnsan Hakları Derneği ve İfade Özgürlüğü Derneği’nin açtığı davaların Danıştay önündeki incelemesi devam ediyor. Ayrıca ilgili yönetmelik değişikliğinde dernek genel kurullarının ve yönetim kurulu toplantılarının, ancak İçişleri Bakanlığı Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü’nce

³⁴ Dernekler Yönetmeliği’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211021-3.htm>.

³⁵ İlgili yönetmelik değişikliğinin FATF’ın Türkiye’yi gri listeye alma kararı verdiği toplantı ile aynı gün yapılması dikkat çekici bir ayrıntıdır.

³⁶ 7262 sayılı Kanun uyarınca Dernekler Kanunu’nun 19. maddesine “Bu denetimlerin, yapılacak risk değerlendirmelerine göre üç yılı geçmeyecek şekilde her yıl yapılması esastır.” düzenlemesi eklendi.

³⁷ Venedik Komisyonu, yukarıda atf yapılan Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin 7262 Sayılı Kanun’un Uluslararası İnsan Hakları Standartlarına Uygunluğu Hakkındaki görüşünde, risk değerlendirmesinin sivil toplum kuruluşları üzerindeki hükümet kontrolünü artırmak için bir bahane olduğunu ve esas önceliğin suç sayılan usulsüzlüklerin tespit edilmesi olmadığını tespit etmiştir.

belirlenecek elektronik sistemler üzerinden çevrimiçi yapılabilmesine ilişkin bir düzenleme de bulunuyor. Dernek organlarının toplantılarının çevrimiçi yapılması durumunda kullanılacak elektronik sistemin İçişleri Bakanlığı'na bağlı Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nce belirlenecek olması sivil toplum üzerindeki denetimin artacağı yönünde endişe yaratıyor.

3. Hak Savunuculuğunun Engellenmesi ve Yaygınlaşan Baskılar

Hak savunucusu, bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte, insan haklarının ve temel özgürlüklerin geliştirilmesini, korunmasını ve hayata geçirilmesini sağlamak amacıyla barışçıl bir şekilde hareket eden kişileri tanımlamak için kullanılan bir terim. BM Genel Kurulu'nun 1998 yılında kabul ettiği İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi'nden türeyen bu tanım, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin 2004 yılında yayınladığı 29 No'lu Bilgi Belgesi ışığında yorumlanıyor.³⁸ Bağlayıcı uluslararası belgelerde korunan hak ve özgürlükleri bünyesinde toplayan İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi, insan haklarını savunmayı bir hak olarak tanıyıp, devletlere hak savunucularını koruma ve destekleme yükümlülüğü getiriyor.

Türkiye'de sivil alanın daraltılması sonucunu doğuran baskıcı pratiklerden en çok etkilenen grupların arasında hak savunucuları ön plana çıkıyor. Hak savunucuları hem kamu otoritelerinin hem de bireylerin ve özel şirketlerin faili olduğu şiddet, baskı, tehdit, yıldırma ve kısıtlamalarla yıllardır mücadele ediyor olsa da sivil alanın saldırılarla kuşatıldığı bugünkü ortamda daha da ciddi bir risk altında. Hak savunucularına yönelik süregelen müdahalelerin daha önce görülmemiş olağanüstü boyutlarda sistematikleştiğini, yaygınlaştığını, çeşitlendiğini ve bu nedenle hak savunucularını savunmanın kendisinin pratikte bir savunu ve mücadele alanına dönüştüğünü söylemek mümkün.

Hak savunucularının yanı sıra, sivil alanda farklı sahalarda hak temelli çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşları ve çeşitli biçimlerde bir araya gelen

³⁸ BM Genel Kurulu, *Evensel Olarak Tanınan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Geliştirilmesi ve Korunmasında Bireylerin, Grupların ve Toplumsal Kuruluşların Hakları ve Sorumlulukları Üzerine Bildirge*, 9.12.1998 tarih ve 53/144 sayılı kararlar kabul edilen, A/RES/53/144, Madde 1, <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Defenders/Declaration/DeclarationHRDTurkish.pdf>; BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, *Bilgi Belgesi No. 29, İnsan Hakları Savunucuları: İnsan Haklarını Savunma Hakkının Korunması*, Nisan 2004, <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet29en.pdf>. Türkçe çevirisi için bkz. <https://www.sessizkalma.org/wp-content/uploads/2019/04/BM-Bilgi-Belgesi-29.pdf>.

örgütlenmeler de hedef alınıyor ve faaliyetleri kısıtlanmaya çalışılıyor. Gerek hak savunucularının bireysel olarak gerekse hak temelli sivil toplum kuruluşlarının ve diğer örgütlenmelerin kolektif olarak maruz bırakıldığı şiddet, misilleme, yıldırma, tehdit gibi çok katmanlı ihlallerin, Türkiye'nin sivil alanına yöneltilen baskı rejiminin 2015-2016 yıllarındaki kırılmayla geçirdiği keskin değişimin ardından, gitgide nasıl sistematikleştiği ve yaygınlaştığı, Sessiz Kalmada yer alan profillere yönelen saldırıların aktarımıyla daha iyi kavranabilir.

Diyarbakir Baro Başkanı Tahir Elçi, kamuoyunda "İç Güvenlik Paketi" olarak bilinen yasa tasarısını protesto için binlerce avukatla birlikte yürüyor, 16 Şubat 2015. Fotoğraf: Burhan Özbilici, Associated Press.

3.1. Barış ve Adalet Taleplerinin Cezalandırılması

Saldırıların ilk dalgası, çoğunlukla sokağa çıkma yasakları ve polis/asker operasyonları üzerinden Kürt hak savunucularını veya Kürt meselesi ile bağlantılı insan hakları ve barış konularıyla ilgilenen ya da faaliyet gösterenleri hedef aldı. Bunlardan en yakıcısı, avukat Tahir Elçi'nin 28 Kasım 2015 tarihinde Diyarbakır'da öldürülmesi oldu. O sırada Diyarbakir Barosu başkanı olan Elçi, tarihî Sur ilçesinde bulunan kentin simgelerinden Dört Ayaklı Minare'nin çatışmalardan zarar görmesi hakkında basın açıklaması yaparken silahlı saldırıya uğradı. Ömrünü 1990'larda ağırlıklı olarak Kürtlere karşı işlenen zorla kaybetme, işkence ve hukuk dışı infaz suçlarında cezasızlıkla mücadele

ederek geçiren Elçi cinayetinin nasıl işlendiği halen aydınlatılmış değil.³⁹

Sokağa çıkma yasakları ve polis/asker operasyonları devam ederken, yaşanan sivil ölümlerin durdurulması, çatışmaların sonlandırılması ve barışın yeniden tesis edilmesi çağrısıyla 11 Ocak 2016 tarihinde “Bu Suça Ortak Olmayacağız!” başlıklı bildiriye açıklayan Barış İçin Akademisyenler (BAK), çeşitli yöntemlerle sindirilmeye çalışıldı. Bildiriye imzalayan binlerce akademisyen hakkında ceza davası açıldı, yüzlerce idari soruşturma geçirdi, pasaportlarına el konuldu, kamu görevinden ihraç edildi ve çalışma dahil birçok vatandaşlık hakkından mahrum bırakılarak “sivil ölüme” terk edildi.⁴⁰

KESK'in düzenlediği “Geçinemiyoruz” mitingi. Kartal, İstanbul. 19 Aralık 2021.
Fotoğraf: Barış için Akademisyenler.

³⁹ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/tahir-elci/>. Ayrıca Tahir Elçi cinayetini izleyen yıllarda, dönemin Başbakanlık İletişim Merkezi'ne (BİMER) yapılan şikâyetler üzerine Diyarbakır Barosu hakkında üç soruşturma başlatıldı. 2016 ila 2018 yılları arasında hukuki, siyasi ve toplumsal olaylara dair insan haklarını savunmak amacıyla yapılan basın açıklamaları ve hazırlanan raporlar suçlamalara konu edildi. Adalet Bakanlığı tarafından izin verilmesiyle bu üç soruşturma daha sonra davaya dönüştü. Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/diyarbakir-barosu/>.

⁴⁰ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/baris-icin-akademisyenler/>. Ayrıca bildiriye imzaladığı için yargılanan ve hakkında mahkûmiyet kararı verilen akademisyenlerden hak savunucusu Füsün Üstel ve Gençay Gürsoy hakkında daha detaylı bilgi için bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/profesor-fusun-ustel/> ve <https://www.sessizkalma.org/defender/genca-y-gursoy-2/>.

Uluslararası ve yerel insan hakları örgütlerinin ve avukatların, sokağa çıkma yasaklarının uygulandığı ve operasyonların yürütüldüğü bölgelere girmesi ve hak ihlalleriyle ilgili bilgi toplaması engellendi. Konuya ilişkin rapor yayımlaması mümkün olan Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), MAZLUMDER, Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası (SES) ve İnsan Hakları Derneği (İHD) ve bu derneklerin yöneticileri hakkında ise soruşturmalar açıldı.⁴¹ Soruşturmalar, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, "Bu raporları yayımlayanların üzerine gidilmesi lazım. Sen neyin raporunu yayımlıyorsun?" şeklindeki hedef gösterici açıklamasından sonra başlatıldı.

O dönem otopsilere girerek işkence vakalarını belgeleyen İHD Şırnak Şubesi yönetim kurulu üyesi avukat Büşra Demir, çoğu sokağa çıkma yasaklarıyla ilgili rapor ve basın açıklaması gibi savunuculuk faaliyetleri nedeniyle soruşturmalara maruz kaldı.⁴² Cizre Belediyesi'ne kayyum atanmasından sonra kapatılan TİHV Cizre Referans Merkezi başvuru hekimi ve Şırnak Tabip Odası Başkanı Dr. Serdar Küni ise, yasaklar dönemiyle ilgili hakkında açılan davada hapis cezası aldı.⁴³ Cizre'de özel hareket polislerinin girdiği evlerin durumuyla ilgili tanıklığını aktaran Nurcan Baysal, bu yazısı nedeniyle hapis cezasına çarptırılırken, takip eden yıllarda sürekli hedef gösterildi.⁴⁴

Bu çatışmalı süreçte Kürtçe yayınlanan en eski gazete olan Özgür Gündem'in çok sayıda soruşturma, dava ve sansüre maruz bırakılması üzerine 3 Mayıs 2016 tarihli Basın Özgürlüğü Günü'nde, "Nöbetçi Genel Yayın Yönetmenliği" isimli dayanışma kampanyası başlatıldı. Kampanyaya katılan 56 nöbetçi yayın yönetmeninden 49'una soruşturma açıldı. Soruşturmalarından 11'i takipsizlikle sonuçlanırken, 38'i davaya dönüştü. Bu davalarda yargılananlardan 7'si beraat etti, 27 kişi ise cezalandırıldı.⁴⁵ Kampanyaya dahil olan ve 10 gün tutuklu kalan hak savunucularından Şebnem Korur Fincancı, Ahmet Nesin ve Erol Önderoğlu hakkında verilen beraat kararı istinaf

⁴¹ Ayrıca, "Sokağa Çıkma Yasakları ve Zorunlu Göç Sürecinde Kadınların Yaşadıkları Hak İhlalleri ve Deneyimleri Raporu"nu yayımlayan Göç İzleme Derneği hakkında 2020 yılında yapılan İçişleri Bakanlığı denetiminin ardından İl Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğü tarafından savcılığa yazı yazılarak soruşturma başlatılması istendi. Raporda geçen bazı ifadelerin "devletin meşru kurumlarının kendi vatandaşlarını zorla yerinden ettiği algısı oluşturduğu ve devletin kurumlarını aşağıladığı," ileri sürüldü. Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/goc-izleme-dernegi/>.

⁴² Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/busra-demir/>.

⁴³ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/serdar-kuni/>.

⁴⁴ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/nurcan-baysal/>.

⁴⁵ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/ozgur-gundem-dayanisma-davasi/>. Özgür Gündem Dayanışma Davası'nda yargılanarak ceza alan hak savunucularından biri de IPS İletişim Vakfı'nın Yönetim Kurulu Başkanı ve Bağımsız İletişim Ağı (BİA) projeler danışmanı Nadire Mater oldu, bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/nadire-mater/>.

mahkemesince bozuldu ve yargılama yeniden başladı.⁴⁶

Özgür Gündem Gazetesi'nin eş genel yayın yönetmeni olan İHD Eş Genel Başkanı avukat Eren Keskin hakkında açılan çok sayıda dava bulunuyor ve bu davaların önemli bir kısmını da Özgür Gündem Gazetesi'nin yayın yönetmeni sıfatıyla açılanlar oluşturuyor. Keskin hakkında açılan toplam dava sayısı 143, ancak bazı davaların birleştirilmesi sonrası bu sayı 124 oldu. Sonuçlanan 120 davada Keskin aleyhinde hapis ve para cezalarına hükmedildi. Hapis cezalarının toplamı 26 yıl, 9 ay, 20 güne ulaşırken, para cezalarının toplamı da 431 bin 912 TL ediyor. Bazı mahkûmiyet kararlarına karşı yapılan istinaf ve temyiz başvurularının henüz yetkili bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay incelemesi tamamlanmadı.⁴⁷

Saldırıları, zaman içerisinde bilhassa sınır ötesi askerî operasyonlar olmak üzere devletin güvenlikçi politika ve pratiklerini eleştiren ve barış talep eden hak savunucularına yöneldi. Ocak 2018'de Türk Tabipler Birliği (TTB), Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından Afrine düzenlenen "Zeytin Dalı Operasyonu" sırasında yaptığı "Savaş Bir Halk Sağlığı Sorunudur" başlıklı açıklama nedeniyle medya ve kamu otoritelerince hedef gösterildi. Bunu takiben TTB üyesi 11 hak savunucusu hakkında soruşturma başlatıldı. Gözaltına alınan ve adli kontrol tedbiriyle serbest bırakılan hak savunucuları birkaç ay içerisinde yargılanmaya başladı ve görülen üç duruşmanın ardından cezalandırılmalarına karar verildi.⁴⁸ TTB üyeleri ve TTB'ye bağlı Tabip Odaları bundan sonraki süreçte hedef gösterilmeye ve yargısal tacize maruz bırakılmaya devam etti.

TSK tarafından Suriye'nin kuzeyine düzenlenen ve ağır insan hakları ihlallerine sebep olduğu için uluslararası alanda kınanan Barış Pınarı Harekatı'nın BM ilke ve kurallarına uygun olduğunu söyleyen Dışişleri Bakanlığı açıklamasını eleştiren avukat Nurcan Kaya, Ekim 2019'da havalimanında gözaltına alındı. Eleştirisini bir Twitter paylaşımı aracılığıyla dile getiren Kaya aleyhinde açılan davanın Eylül 2021'de görülen karar duruşmasında "örgüt propagandası yapmak" suçlamasıyla 1 yıl 3 ay hapis

⁴⁶ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/erol-onderoglu/> ve <https://www.sessizkalma.org/defender/sebnem-korur-fincanci/>

⁴⁷ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/eren-keskin/>.

⁴⁸ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/turk-tabipleri-birligi/>. TTB eski Merkez Konsey Başkanı Prof. Dr. Raşit Tükel, TTB Davasında yargılanarak ceza alan 11 hak savunucusu hekim arasında yer alıyordu. Aynı zamanda BAK davasında da yargılanan Tükel hakkında daha detaylı bilgi için bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/rasit-tukel/>. Dr. Şehmus Gökalp, TTB davasında ceza alırken, daha sonraki süreçte aleyhinde Demokratik Toplum Kongresi (DTK) ile ilgili açılan davada beraat etti. Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/seymus-gokalp/>.

cezasına hükmedildi. Katıldığı paneldeki bir konuşmacının sözlerinden alıntı yaptığı tweet nedeniyle cezalandırılan Kaya hakkında verilen bu hükmün açıklanmasının geriye bırakılmasına karar verildi.⁴⁹

Türkiye'nin Şubat 2021'de Irak'ın kuzeyinde bulunan Gare bölgesine düzenlediği askerî operasyonda PKK örgütü tarafından alıkonulan 13 kişinin/askerin ölmesi üzerine İHD adına basın açıklaması yapan avukat Öztürk Türkdogan, sabah erken saatlerde evinden gözaltına alındı. Aynı gün akşam saatlerinde serbest bırakılan Türkdogan yaptığı açıklamada alıkonulan kişilerin bulunduğu yere operasyon yapmanın riskli olduğunu belirtmişti. Akabinde İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, "1984'ten bu yana terör örgütü, 6 bin 21 sivil katliam gerçekleştirdi. O İHD denilen canı çıkasınca dernek, bir tanesi için bir laf söyledi mi, onun peşine takılıyorsunuz," açıklamasında bulunarak, İHD'yi hedef göstermişti.⁵⁰

Öztürk Türkdogan, çalışma arkadaşlarıyla birlikte Ankara'da bulunan İHD Genel Merkezi'nde.

⁴⁹ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/nurcan-kaya/>.

⁵⁰ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/ozturk-turkdogan/>. Bu raporun baskıya hazırlandığı süreçte Öztürk Türkdogan'ın İHD Başkanı olarak yaptığı açıklamalar, TCK'nın 314/2. maddesinde düzenlenen silahlı örgüt üyeliği suçu kapsamında değerlendirilerek hakkında Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından iddianame hazırlandı ve bu iddianame Ankara 19. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından kabul edildi. Dava, halen devam ediyor.

3.2. OHAL Düzenlemelerinin Hak Savunucularına Karşı Kullanılması

İkinci dalga saldırılar ise OHAL ilanının ardından gelerek, darbe girişiminden sorumlu tutulan kişi ve kurumların ötesinde çok daha geniş bir kesimi hedef aldı. 20 Temmuz 2016 ile 17 Temmuz 2018 tarihleri arasında uygulanan OHAL süresince yayımlanan 36 adet KHK ile çok sayıda dernek, vakıf, sendika ve medya kuruluşu kapatıldı.⁵¹ Somut delile dayanan herhangi bir gerekçe gösterilmeksizin kapatılan dernekler arasında MEYADER, YAKAYDER, Akdeniz GÖÇDER, Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD), Özgürlükçü Hukukçular Derneği (ÖHD), Mezopotamya Hukukçular Derneği (MHD), Van Kadın Derneği (VAKAD), İnsan Hakları Araştırmaları Derneği (İHAD), Sarmaşık Derneği ve Gündem Çocuk Derneği yer alıyor.⁵² Kapatılmayan dernekler kapatılma korkusu ile faaliyetlerini kısıtlamak zorunda kalırken, kapatılan derneklerin üye ve yöneticilerinden bazıları hakkında ise soruşturmalar başlatıldı.⁵³

OHAL KHK'ları ile işkence ve diğer kötü muameleyle karşı usuli güvenceler de zayıflatıldı.⁵⁴ 667 sayılı KHK ile gözaltı süresi 30 güne çıkarıldı, 668 sayılı KHK ile gözaltının ilk 5 gününe avukat ile görüş yasağı getirildi ve bu uygulama 6 ay boyunca kesintisiz uygulandı. OHAL'in ilerleyen aylarında ise gözaltı süresi 30 günden 14 güne indirildi ve gözaltında avukat görüş yasağı ilk 1 güne indirildi. Büyükada Davası'nda gözaltına alınan 10 hak savunucusu OHAL tedbirleri kapsamında uzatılan gözaltı sürelerinden etkilendi. Soruşturma dosyasına erişim yasağı verilmesinin yanında, Taner Kılıç'ın birleşen dosyasında ise uzun süre avukatıyla görüşmesi engellendi.

⁵¹ OHAL Komisyonu 2020 Yılı Faaliyet Raporu'na göre; 1410 dernek ve 109 vakıf KHK'lar ile kapatıldı. Detaylı bilgi için: https://ohalkomisyonu.tcgb.gov.tr/docs/OHAL_FaaliyetRaporu_2020.pdf

⁵² Önce, 23 Temmuz 2016 tarihli ve 667 sayılı yayımlanan ilk KHK ile 1125 derneğin kapatıldığı duyuruldu. Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160723-8.htm>. Daha sonra, 11 Kasım 2016 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından 370 derneğin faaliyetlerinin üç aylığına durdurulduğu/askıya alındığı açıklandı. Ardından, 22 Kasım 2016 tarihinde yayımlanan 677 sayılı KHK ile faaliyetleri durdurulanlar da dahil olmak üzere toplam 375 dernek kapatıldı. Bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/11/20161122-1.htm>.

⁵³ Kasım 2016'da çıkarılan KHK ile kapatılan Sarmaşık Derneği yönetim kurulu üyesi Selim Ölçer, dernek faaliyetleri nedeniyle yargılanarak, örgütün hiyerarşik yapısına dahil olmamakla birlikte örgüte bilerek ve isteyerek yardım ettiği suçlamasıyla 2 yıl 1 ay hapis cezasına çarptırıldı. Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/selim-olcer/>. Kapatılan Akdeniz GÖÇDER başkanı Selahattin Güvenç ise, Mart 2018'de Mersin'de düzenlenen operasyonda gözaltına alındıktan sonra Çukurova bölgesindeki çadır kentlerdeki yaşamla ilgili yürüttüğü çalışmalarını nedeniyle hakkında "örgüt üyeliği" suçlamasıyla dava açıldı. Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/selahattin-guvencc/> Bu raporun baskıya hazırlandığı süreçte geçirdiği beyin kanaması nedeniyle Mersin'de özel bir hastanede tedavi altına alınan Güvenç, yaşamını yitirdi.

⁵⁴ Bu tarihten sonra baskı ve tehdit yöntemleriyle ifade alma, mülakat yapma, ajanlaştırma ve kaçırma uygulamalarının devletin baskı politikası haline geldiği İHD tarafından raporlandı. Bkz. <https://www.ihd.org.tr/2021-yili-baski-ve-tehdit-yontemleriyle-ifade-alma-mulakat-yapma-ajanlastirma-ve-kacirma-olaylariyla-ilgili-ozel-rapor/>.

OHAL uygulaması, 18 Temmuz 2018 itibarıyla sona ermiş ise de temel hak ve özgürlüklere etkisi olan önemli uygulamaların yürürlükte kalmasını sağlayacak yeni yasal düzenlemelerle “sürekli OHAL” rejimine geçildi. Buna göre, gözaltı süresinin 12 güne çıkarılabileceği, kamu görevinden çıkarma işlemlerinin devam etmesi, valilere kentin belli yerlerine belli kişilerin 15 gün boyunca giriş ve çıkışını yasaklama yetkisi, süre belirtilmeksizin belli yerlerde ve belli saatlerde kişilerin sokağa çıkmasını, araçların trafiğe çıkmasını yasaklama yetkisi ve toplantı ve gösteri yürüyüşlerini sınırlama, erken dağıtma gibi yeni yetkiler tanınması yönünde düzenlemeye gidildi. “Sürekli OHAL Kanunu” olarak nitelendirilen 7145 sayılı Kanun’un süresi 31 Temmuz 2021’de sona erdi ve yine “terörle mücadele” gerekçe gösterilerek yeni bir torba yasayla hükümetin OHAL yetkileri 3 yıl daha uzatıldı.

3.3. İnsan Hakları Mücadelesinin Kriminalize Edilmesi

OHAL döneminde tam anlamıyla yaygınlaşan saldırılarda, hak temelli faaliyet gösteren STK’lar ile bunların çalışmalarında yer alan veya destekleyen hak savunucuları hedef haline getirildi. Temmuz 2017’de İstanbul Büyükkada’da stresle baş etme ve dijital güvenlik konularında İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP) çatısı altındaki sivil toplum kuruluşlarının kararıyla düzenlenen eğitim çalıştayı için bir araya gelen 10 hak savunucusu, polis baskısıyla gözaltına alındı.⁵⁵ Gözaltına alınmalarından 30 saat sonra yakınlarına haber verebilen hak savunucularından 8’i tutuklanırken, 2’si adli kontrol şartıyla serbest bırakıldı. Büyükkada Davası’na ait iddianame yaklaşık üç ay sonra açıklandı ve bu süreçte tutuklu hak savunucuları aleyhlerindeki suçlamaları bilmeden cezaevinde tutuldu. Temmuz 2020’de 4 hak savunucusu hakkında çeşitli hapis cezaları verilirken, 7 hak savunucusu beraat etti.⁵⁶

Ekim 2017’de Osman Kavala havalimanında gözaltına alınarak tutuklandı. Kavala’nın Gezi Parkı eylemlerinin yöneticisi olduğu ileri sürüldü. Tutuklanmasından bir yıl

⁵⁵ Gözaltına alınan hak savunucuları: İdil Eser (Uluslararası Af Örgütü Türkiye Direktörü), Özlem Dalkıran (Helsinki Yurttaşlık Derneği), Günel Kurşun (İnsan Hakları Gündemi Derneği), Veli Acı (İnsan Hakları Gündemi Derneği), Ali Garawi (İsveç vatandaşı – insan hakları eğitimcisi), Peter Steudtner (Almanya vatandaşı – insan hakları eğitimcisi), Nalan Erkem (Helsinki Yurttaşlık Derneği), Şeymus Özbekli (Hak İnişiyatifi), İlknur Üstün (Kadın Koalisyonu) ve Nejat Taştan (Eşit Haklar İçin İzleme Derneği). Yargılama sonucu haklarında hapis cezası verilen Günel Kurşun, Özlem Dalkıran ve İdil Eser hakkında daha detaylı bilgi için bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/gunal-kursun/>, <https://www.sessizkalma.org/defender/ozlem-dalkiran/> ve <https://www.sessizkalma.org/defender/idil-eser/>.

⁵⁶ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/buyukada-davasi/>. Ayrıca hak savunucusu Taner Kılıç, Büyükkada’daki polis baskınından önce gözaltına alınıp tutuklandı ve yaklaşık bir ay sonra çıkarıldığı ilk duruşmada yargılandığı davanın Büyükkada Davası’yla birleştirilmesine karar verildi. Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/taner-kilic/>.

sonra, Kasım 2018'de, Kavala ile birlikte hiyerarşik bir düzen içinde hareket ettiği ileri sürülerek aralarında akademisyenler, hak savunucuları ve sivil toplum çalışanlarının bulunduğu 20 kişi hakkında gözaltı kararı çıkartıldı. Haklarında gözaltı kararı çıkarılan 20 kişiden 13'ü evlerine yapılan polis baskınları ile gözaltına alındıktan sonra 1'i hariç hepsi serbest bırakıldı.⁵⁷ Bir yılı aşkın süre sonra düzenlenen iddianame ile Kavala ve gözaltına alınanlardan 4'ünün aralarında yer aldığı 16 kişi hakkında Gezi Davası açıldı. Şubat 2020'de görülen karar duruşmasında tüm sanıklar hakkında verilen beraat kararı, Ocak 2021'de istinaf mahkemesi tarafından bozularak yeniden yargılamaya başlandı.⁵⁸

Silivri Cezaevi önü, 3 Kasım 2018.

Bu süreç boyunca, hakkında açılan başka bir soruşturma gerekçe gösterilerek Kavala'nın tutukluluğu sürdürüldü. 15 Temmuz darbe girişiminin karar sürecine dahil olduğunun iddia edildiği bu soruşturma davaya dönüştükten sonra Şubat 2021'de, davanın istinaftan dönen Gezi Davası ile birleştirilmesine karar verildi. Birleştirilen davalara, Temmuz 2021'de Yargıtay tarafından verilen bozma kararı sonrası yeniden görülmeye başlanan Çarşı Davası da eklendi. Böylece "torba dava" haline getirilen davada Kavala, serbest bırakılması gerektiğine hükmedilen AİHM kararına rağmen tutuklu yargılanmaya devam ediyor.⁵⁹

Kurulduğundan beri baskılarla mücadele eden İHD üyeleri ve yöneticileri de sivil

⁵⁷ Gözaltına alınanlar arasında bulunan hak savunucusu Yiğit Aksakoğlu, hakkında tek tutuklama kararı çıkarılan kişi oldu. Aksakoğlu, hakkında iddianame düzenlenmeden yaklaşık üç ay boyunca tutuklu kaldıktan sonra davanın görülen ilk duruşmasında tahliye edildi. Halen tutuksuz yargılanmaya devam ediyor. Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/yigit-aksakoglu-2/>.

⁵⁸ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/gezi-davasi/>. Davada yargılanan hak savunucuları arasında Gezi Parkı eylemleriyle ilgili daha önce de yargılanan ve beraat eden Mücella Yapıcı da bulunuyor. Yapıcı hakkında daha ayrıntılı bilgiye ulaşmak için bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/mucella-yapici/>.

⁵⁹ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/osman-kavala/>.

alanın saldırılarla kuşatıldığı dönemde daha yoğun bir biçimde soruşturmalara ve kovuşturmalara maruz bırakılmaya başlandı. İHD yöneticiliği ve Diyarbakır Şube başkanlığı yapmış olan Raci Bilici, İHD adına yürüttüğü çoğunluğu “çözüm süreci” ile ilgili hak savunuculuğu faaliyetleri nedeniyle 2017’de gözaltına alınarak yurt dışına çıkış yasağı ile serbest bırakıldı. Bilici hakkında açılan davanın Mart 2020’de görülen karar duruşmasında “terör örgütü üyeliği” suçlamasıyla 6 yıl üç ay hapis cezası verildi.⁶⁰ Ayrıca İHD Siirt Şubesi eski Başkanı Zana Aksu ve İHD Balıkesir Şube Başkanı Rafet Fahri Semizoğlu hakkında İHD adına yürüttükleri savunuculuk faaliyetleri nedeniyle açılmış soruşturmalar ve kovuşturmalar bulunuyor.⁶¹

İHD Bitlis Şube Başkanı Hasan Ceylan da İHD tüzük ve programı çerçevesindeki faaliyetleri nedeniyle Mart 2017’de gözaltına alınarak tutuklandı. Ceylan, hakkında açılan davada “silahlı terör örgütüne üyelik” suçlamasıyla 7 yıl 6 ay hapis cezasına çarptırıldı.⁶² İHD Malatya Şubesi Başkanı olan Gönül Öztürkoğlu ise, Kasım 2018’de sivil toplum öncüleri ve hak savunucularına yönelik gerçekleştirilen operasyonda polis tarafından gözaltına alındıktan sonra tutuklandı. Hakkında açılan davanın ikinci duruşmasında yurt dışı çıkış yasağıyla tahliye edilen Öztürkoğlu’nun İHD adına yürüttüğü çalışmalardan dolayı “silahlı terör örgütüne üyelik” suçlamasıyla 6 yıl 3 ay hapisle cezalandırılmasına karar verildi.⁶³

3.4. Barışçıl Protestoların Bastırılması

Barışçıl protesto hakkının aşırı güç kullanan polis tarafından sert biçimde engellenmesi ve eylemleri düzenleyen veya eylemlere katılan hak savunucularının cezai ve idari işlemlerle bastırılmaya çalışılması oldukça yaygın bir uygulama haline geldi. Bu uygulamaya maruz bırakılanlar arasında, KHK’lar ile işten çıkarılan binlerce kamu görevlisinden ikisi, akademisyen Nuriye Gülmen ve öğretmen Semih Özakça’nın Kasım 2016’da Ankara Yüksel Caddesi üzerindeki İnsan Hakları Heykeli önünde başlattıkları eylem yer alıyor. “İşimi Geri İstiyorum” talebiyle oturma eylemi olarak başlayan ve bir süre sonra açlık grevine dönüşen eyleme destek veren hak savunucularından bazıları da polis tarafından aşırı güç kullanılarak gözaltına alındı ve adli soruşturma geçirdi.⁶⁴

⁶⁰ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/raci-bilici-2/>.

⁶¹ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/zana-aksu-2/> ve <https://www.sessizkalma.org/defender/rafet-fahri-semizoglu/>.

⁶² Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/hasan-ceylan/>.

⁶³ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/gonul-ozturkoglu-2/>.

⁶⁴ Benzer bir başka örnek için bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/ozan-devrim-yay/>.

Ekim 2016'da Cumhuriyet Gazetesi yönetici, yazar ve avukatlarının gözaltına alınarak tutuklanması üzerine avukatlar tarafından başlatılan Adalet Nöbeti eylemi de engellenmeye çalışıldı. 85 hafta boyunca her perşembe İstanbul Çağlayan Adliyesi'ndeki Themis Heykeli önünde bir saat nöbet tutan avukatların bazı eylemlerine polis sert müdahale etti. Polisin aşırı güç kullandığı bu müdahaleler sırasında bazı avukatlar yaralanırken, 10 avukat hakkında dava açıldı. Tutuksuz yargılanan avukatlar, bu davadan beraat etse de Adalet Nöbeti'ne yönelik ne polis şiddeti ne de yargısal taciz son buldu.⁶⁵

Adalet Nöbeti, Çağlayan Adliyesi, 26 Nisan 2018.

Kaybedilen yakınlarının akıbetini sormak için 1990'lı yıllardan bu yana her cumartesi Galatasaray Meydanı'nda barışçıl oturma eylemi düzenleyen Cumartesi Anneleri/İnsanları'nın Ağustos 2018'deki 700. hafta buluşmasına da polis tazyikli su, plastik mermi ve biber gazıyla müdahale etti ve çok sayıda kişiyi aşırı güç kullanarak gözaltına aldı. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun Cumartesi Anneleri/İnsanları'nı "terör örgütlerine meşruiyet alanı açmaya çalışmak" ile itham ettiği hedef gösterici açıklamalarından sonra gözaltına alınan 46 kişi hakkında dava açıldı. Hak savunucuları bu davada tutuksuz yargılanmaya ve Cumartesi Anneleri/İnsanları'nın buluşmaları sıkı kısıtlamalarla engellenmeye devam ediyor.⁶⁶

⁶⁵ Adalet Nöbeti'nin mimarı hak savunucusu avukat Kemal Aytaç hakkında yürütülen soruşturma ve kovuşturmalara ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/kemal-aytac/>.

⁶⁶ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/cumartesi-anneleri-insanlari/>.

Emine Ocak, Cumartesi Anneleri/İnsanları'nın 700. hafta buluşmasında gözaltına alınıyor, 25 Ağustos 2018. Fotoğraf: Hayri Tunç.

Ocak 2021'de CBK ile Melih Bulu'nun Boğaziçi Üniversitesi'ne rektör atanmasına karşı öğrencilerin kampüste başlattığı ve daha sonra yüksek katılımlı eylemlere dönüşen protestolar, sert bir biçimde engellenmeye çalışıldı. İstanbul Valiliği iki kez eylem yasağı ilan ederken, polis kampüsü bastı, eylemleri aşırı güç kullanarak dağıttı ve yüzlerce kişiyi orada ya da sonrasında ev baskınlarıyla gözaltına aldı. Gözaltına alınan kişilerden bazıları adli kontrol tedbiriyle serbest bırakıldı, kimine ev hapsi verildi, bazılarıysa tutuklandı. Yüzlerce kişi yargılanmaya devam ediyor. Protestolar sırasında kampüste gerçekleştirilen sergideki bir eser üzerinden LGBTİ+ öğrenciler Diyanet İşleri Başkanı, İçişleri Bakanı ve medya tarafından hedef gösterildi ve Boğaziçi Üniversitesi LGBTİ+ Çalışmaları Kulübü kapatıldı.⁶⁷

⁶⁷ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/bogazici-dayanismasi>. Ayrıca bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/can-candan> ve <https://www.sessizkalma.org/defender/feyzi-ercin>.

takılarak gözaltına alındıktan sonra haklarında dava açıldı. Ankara'daki eyleme de polis sert müdahale etti ve 10 kadın yerlerde sürüklenerek gözaltına alındı. İzmir'de düzenlenen eyleme ise müdahale edilmezken, sonrasında 25 kadın hakkında dava açıldı. Ankara Üniversitesi'nde düzenlenen eylem önce hedef gösterilip, sonra polis müdahalesiyle engellendi ve 8 öğrenci gözaltına alınarak serbest bırakıldı. Eyleme katılan kadın öğrenciler KYK tarafından yurtlarından atıldı ve bursları kesildi.⁶⁹

*ODTÜ'de 9. Onur Yürüyüşüne yönelik polis saldırısı sonrasında saldırıyı ve rektörlüğün tavrını protesto amacıyla boykot çağırısı yapıldı, 14 Mayıs 2019.
Fotoğraf: ODTÜ LGBTİ+ Dayanışma Topluluğu ve ÜniKuir Derneği izniyle.*

Yürürlüğe girdiğinden beri artan biçimde “Türk aile yapısını bozduğu” ve “eşcinselliğe yasal zemin hazırladığı” gerekçeleriyle aleyhinde karalama kampanyaları yürütülen İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme tartışmalarının 2020 yılının ikinci yarısında sertleşmesine karşı eylem yapmaya başlayan kadınlar ve LGBTİ+'lar, sert polis müdahaleleri ile karşılaştı. İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin ve Diyarbakır'da düzenlenen eylemler engellendi, eyleme katılan kadın ve LGBTİ+'lar darp edilerek gözaltına alındı.⁷⁰ Beşiktaş'ta ve Mersin'de eylem düzenleyen bazı kadınlar idari para cezasına çarptırılırken, Ankara'da eylem yapan 33 kadın hakkında dava açıldı.

⁶⁹ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/las-tesis-eylemcileri/>.

⁷⁰ İzmir Kadın Platformu'nun Alsancak'ta düzenlediği eylemde gözaltına alınanlar arasında bulunan LGBTİ+ aktivisti İsmail Temel, gördüğü polis şiddeti sonucu baygınlık geçirirken, polisin ailesine cinsel yönelimini rızası dışında açıklaması ve yasadışı bazı örgütlere üye olduğunu iddia etmesi nedeniyle evini ve işini terk etmek zorunda kaldı. Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/ismail-temel/>.

İstanbul Sözleşmesi'nin feshedilmesi kararından sonra da süren eylemlere sert polis müdahaleleri, eylemcilere ise gözaltı işlemleri ve idari para cezası uygulamaları devam etti.⁷¹

Mayıs 2020'de, kadına yönelik şiddetle mücadele etmek amacıyla çalışmalar yürüten Diyarbakır merkezli Rosa Kadın Derneği yöneticileri ve üyelerine karşı gözaltı ve tutuklama dalgaları başladı. Üç dalga halinde gerçekleştirilen polis operasyonlarında Rosa Kadın Derneği'nden kadınlar gözaltına alındı. Bazıları adli kontrol tedbirleriyle serbest bırakılırken, bazılarının ev hapsi verildi. Tutuklananlar ise yargılamaların ilerleyen aşamalarında serbest bırakıldı. Polis ve savcılıktaki sorgularında 8 Mart mitingini tertiplemek ve trafikteki cinsiyetçiliğe karşı mor konvoy oluşturmak gibi eylemleri nedeniyle suçlamalarla karşılaştılar. Haklarında birlikte ve ayrı ayrı farklı davalar açılan kadın hak savunucularından bazıları cezalandırılırken, bazıları yargılanmaya devam ediyor.⁷²

Uzun yıllardır insan hakları mücadelesi yürüten ve bu nedenle hakkında sayısız soruşturma ve kovuşturma açılan Nimet Tanrıkulu, 8 Mart 2021'de İstanbul'da barışçıl bir biçimde gerçekleştirilen Feminist Gece Yürüyüşü sonrası gece yarısı evine gelen polis tarafından gözaltına alındı. Feminist Gece Yürüyüşü'nde atılan "Tayyip kaç kaç kaç, kadınlar geliyor" ve "Zıpla, zıpla, zıplamayan Tayyiptir" şeklinde sloganlar nedeniyle 17 kadınla birlikte hakkında "Cumhurbaşkanına hakaret" suçlamasıyla soruşturma başlatıldı. Ağustos 2021'de bu soruşturma tamamlanarak iddianame düzenlendi ve şiddet içermeyen eyleme katılan ve slogan atan kadınlar aleyhinde ceza davası başlatıldı.⁷³

⁷¹ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/istanbul-sozlesmesi-savunuculari/>. 2019 yılında başlattıkları "Kadın Cinayetlerini Acil Önle!" kampanyasından sonra da birçok kez idari para cezasına çarptırılan Mersin Kadın Platformu'ndan kadınlar, fesih kararının ardından tuttukları İstanbul Sözleşmesi Nöbeti nedeniyle yine ağır idari para cezalarıyla engellenmeye çalışıldı. Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/mersin-kadin-platformu/>.

⁷² Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/rosa-kadin-dernegi/>.

⁷³ Aynı zamanda DTK davasında yargılanan Tanrıkulu hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/nimet-tanrikulu/>.

3.6. Avukatlara Yönelik Baskılar

Bilhassa hak savunucularının avukatlığını yapanlar başta olmak üzere, sivil alanda saldırıya uğrayanlar arasında avukatlar ve avukat örgütleri bulunuyor.⁷⁴ Soma ve Ermenek maden katliamları ve KHK ile işten çıkarılmalarına karşı eylem yapan Nuriye Gülmen ve Semih Özakça ile ilgili önemli davaları üstlenen ÇHD üyesi avukatlar, avukatların maruz kaldığı hukuksuzluğun sembolü haline geldi. ÇHD'li avukatlar, sistemli şekilde hedef gösterilmelerinden sonra ciddi bir "yargusal tacize" maruz bırakıldı. 18 avukatın ağır hapis cezalarına çarptırılmasına karar verildi ve 14 avukatla ilgili verilen bu kararlar Yargıtay tarafından onanarak kesinleşti.⁷⁵

Mart 2020'de üç ilde düzenlenen operasyonda 12 meslektaşıyla birlikte evi polis tarafından basılarak gözaltına alınan ve ardından tutuklanan avukat Sevda Çelik Özbıngöl, avukatların müvekkileri nedeniyle cezalandırılmasına iyi bir örnek.⁷⁶ 9 ay boyunca tutuklu yargılanan Özbıngöl, mesleki faaliyetleri nedeniyle hakkında açılan davanın Aralık 2020'de görülen dördüncü duruşmasında yurt dışına çıkış yasağıyla tahliye edildi. Yargılama sonucu Özbıngöl'e örgüt üyeliğinden 6 yıl 6 ay, 2911 sayılı yasaya muhalefetten üç kez 1 yıl 3 ay, örgüt propagandasından 1 yıl 3 ay olmak üzere, toplam 11 yıl 6 ay ceza verildi.⁷⁷

3.7. Ekolojik Mücadelenin Engellenmesi

Gittikçe yaygınlaşan sivil alana dönük saldırılar, ekolojik haklar için mücadele eden ve doğanın tahribatını durdurmaya çabalayan hak savunucularını da hedef alıyor. Örneğin çevredeki ekolojik yıkımı durdurmayı amaçlayan Munzur Çevre Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı Ali Ekber Barmağış, Haziran 2020'de polis baskınıyla gözaltına alındı ve dört gün sonra tutuklandı. Ekim 2020'de görülen ilk duruşmada hakkında yurt dışına çıkış yasağı adli kontrol tedbiri uygulanmasına karar verilerek serbest bırakıldı. Davanın Kasım 2021'de görülen karar duruşmasında, "örgüt

⁷⁴ Avukatlık mesleğinin durumuyla ilgili daha ayrıntılı bir çalışma için bkz. Faruk Eren, *Savunmasız Yargı*, Hakikat Adalet Hafıza Merkezi, Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, Hollanda Helsinki Komitesi, <https://hakikatadaletahafiza.org/wp-content/uploads/2021/08/Savunmasiz-Yargi.pdf>.

⁷⁵ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/cagdas-hukukcular-dernegi-avukatlari/>.

⁷⁶ 12 Mart 2020 sabahı üç ilde yapılan ev baskınları ile Diyarbakır Barosu'ndan Mesut Beştaş, Özkan Avcı, Zeynep Işık, Bahar Oktay ve Osman Çelik, Şanlıurfa Barosu'ndan Hidayet Enmek, Sevda Çelik Özbıngöl, Emrah Baran, Hüseyin İzol, Metin Özbadem, Cemo Tüysüz ve Şeyhmus İnal ile Şırnak Barosu'ndan Gürgün Kadirhan gözaltına alındı.

⁷⁷ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/sevda-celik-ozbingol/>.

propagandası yapmak” suçlamasından cezalandırılmasına karar verildi.⁷⁸

Cerattepe’de altın ve bakır madeni kurulma tehdidine karşı örgütlenen Yeşil Artvin Derneği’nin nöbet tutma eylemi, polisin Şubat 2016’da biber gazı ve plastik mermi kullanarak gerçekleştirdiği müdahaleyle sona erdirildi. Takip eden yıllarda dernek üyeleri ve yöneticileri defalarca hedef gösterildi, tehdit edildi ve haklarında farklı suçlamalarla çok sayıda dava açıldı. 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu kapsamındaki suçlamalarla açılan farklı davalarda toplam 60 kişi yargılandı ve bir kısmı hakkında mahkûmiyet, bir kısmı hakkında beraat ve bir kısmı hakkında da hükmün açıklanmasının geriye bırakılması (HAGB) kararı verildi.⁷⁹

Yeşil Artvin Derneği'nin Cerattepe'deki direnişi, 2015.
Fotoğraf: Eren Dağıstanlı

Kazdağları’nda altın madeni işletmecisi şirket Alamos Gold’un yarattığı ekolojik tahribata karşı örgütlenen Su ve Vicdan Nöbetçileri, nöbetin başından bu yana idari para cezalarına çarptırılıyordu. Ancak COVID-19 salgını döneminde, eylemi engelleme amaçlı bu cezalar ciddi miktarda artırıldı. Nöbetin birinci yılı için Temmuz 2020’de düzenlenecek anma eylemi Çanakkale Valiliği tarafından il genelinde ilan edilen eylem yasasıyla engellendi. Eylem hazırlığındaki hak savunucuları sert polis müdahalesine uğradı, 20 kişi gözaltına alınarak serbest bırakıldı. Su ve Vicdan Nöbetçileri, Eylül 2020’de düzenlenen jandarma baskını ile eylem alanlarından tahliye edildi.⁸⁰

⁷⁸ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/ali-ekber-barmagic/>.

⁷⁹ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/yesil-artvin-dernegi/>.

⁸⁰ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/su-ve-vicdan-nobetçileri/>.

Sinop'un Gerze ilçesinde yapılmak istenen termik santrale karşı kurulan Yeşil Gerze Platformu'ndan 37 hak savunucusu hakkında şirkete ait iş makinelerinin bölgeye girmesine direndikleri için 2011 yılında açılan dava, 10 yıl sonra Ocak 2021'de sonuçlandırıldı. Termik santral projesi 2015 yılında resmen iptal edilse de "iş ve çalışma hürriyetini ihlal," "güvenlik güçlerine görevini yaptırmamak için direnme," "kamu malına zarar verme," "arazide kasten yangın çıkarma," "kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşüne silahlı olarak katılmak," "kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek ve yönetmek" ile yargılanan hak savunucularına hapis cezaları verilmesine karar verildi.⁸¹

Yeniköy-Kemerköy termik santrallerinin yakıt kaynağı olan linyit madeni sahasını genişletmek için yok edilmek istenen Akbelen Ormanı'nı savunmak amacıyla nöbet tutma eylemine başlayan Muğla İkizköy halkı, hem termik santralleri işleten şirketin yıldırma ve tehditleriyle hem de kamu otoritelerinin engellemeleri ile karşılaştı. Ağustos 2021'de jandarma aşırı güç kullanarak eylemcileri ve avukatlarını nöbet alanından zorla çıkardı. Avukatlar ayrıca ormanı korumak için idare mahkemelerinde açılan çeşitli iptal davalarında yapılan keşif ve bilirkişi heyeti işlemleri sırasında hâkim tarafından hakarete uğradı.⁸²

3.8. Halk Sağlığıyla İlgili Eleştirilerin Susturulması

Hükümetin halk sağlığı yönetimiyle ilgili eleştirel yorumlarda bulunan bilim insanı hak savunucuları da saldırılardan etkilenenler arasında yer alıyor. Gıda analiz teknikleri üzerine uzmanlaşan Bülent Şık, görev aldığı gıdalardaki toksik kimyasal maddelerin kalıntı analizleri ile ilgili Sağlık Bakanlığı projesinin sonuçlarını açıkladığı için yargılanarak Eylül 2019'da ceza aldı. Türkiye'nin batısında artan kanser vakaları ile toprak, hava ve su kirliliği arasındaki olası bağı araştırarak, elde ettiği gıda ve su örneklerinde tehlikeli seviyede kirlilik olduğunu ortaya koyan Şık hakkında verilen bu cezalandırma kararı daha sonra istinaf tarafından bozuldu ancak, savcı bozma kararına itiraz etti.⁸³

COVID-19 salgını sürecinde, halk sağlığını ve sağlık çalışanlarını korumak için salgın yönetimiyle ilgili eleştirilerini açıklayanlar hakkında soruşturmalar başlatıldı. Bursa Tabip Odası üyesi halk sağlığı uzmanı Prof. Dr. Kayıhan Pala "Türkiye'de henüz

⁸¹ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/yesil-gerze-platformu/>.

⁸² Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/ikizkoy-akbelen-savunuculari/>.

⁸³ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/bulent-sik/>.

salgının tepe noktasını görmediğimizi düşünüyoruz,” açıklamasında bulunduğu için hakkında soruşturma başlatıldı. Açıklamalarının akademik ifade özgürlüğü kapsamında olduğu gerekçesiyle soruşturmanın kapatılmasına karar verildi.⁸⁴ Urfa Tabip Odası'nın iki yöneticisi hakkında Twitter hesaplarından kentteki vaka sayılarıyla ilgili yaptıkları paylaşımlar nedeniyle Nisan 2020'de başlatılan soruşturmalar ise sürüyor.⁸⁵

Van-Hakkari Tabip Odası'nın o dönemki başkanı psikiyatrist Dr. Özgür Deniz Değer, Mezopotamya Ajansı'nda yayımlanan “Tek bir virüs vakası tüm cezaevini hasta eder” başlıklı röportajı nedeniyle çağrı üzerine karakola giderek, “halk arasında korku ve panik yaratmak” suçlamasıyla polise ifade verdi.⁸⁶ Mardin Tabip Odası'nın o dönemki eş başkanı Dr. Osman Sağlam da Mezopotamya Ajansı ve Gazete Duvar'a yaptığı açıklamalar nedeniyle Mart 2020'de ifadeye çağrıldı. Salgına karşı alınan önlemlerin yetersiz olduğunu söyleyen Sağlam'ın “halk arasında panik ve korku yaratmak” suçlamasıyla polis tarafından ifadesi alındı.⁸⁷

3.9. Emek Mücadelesinin ve Sendikal Hareketlerin Sindirilmesi

İşçilerin ve sendikaların emek mücadelesini hedef alan saldırılar, hükümetin yanı sıra işverenler, şirketler ve diğer özel kişiler tarafından gerçekleştiriliyor. Bunun çarpıcı örneklerinden biri, Türk-İş'e bağlı Deriteks Sendikası'nın İzmir Şube eski Başkanı ve sendikanın şu anki Genel Başkanı Makum Alagöz'ün maruz bırakıldığı saldırılar. Alagöz hakkında bugüne kadar pek çok kez deri-tekstil alanında faaliyet gösteren şirketler tarafından ceza ve tazminat davası açıldı. Sendikalaşma faaliyetine katıldığı bir deri firmasında çalışanların işten çıkarılmaları üzerine yaptığı sosyal medya paylaşımları nedeniyle şirket yöneticileri tarafından açılan 4 dava halen sürüyor.⁸⁸

Başaran Aksu, yaptığı konuşmalar ve katıldığı eylemler nedeniyle sayısız kez gözaltına alınan ve hakkında onlarca soruşturma açılan bir sendikacı. 2014'te Somada Maden-Sen örgütlenmesi için çalışırken yaklaşık 400 kişinin fiziksel saldırısına uğrayarak üç ay hastanede yatan Aksu hakkında süren iki dava ve bir soruşturma bulunuyor.⁸⁹

⁸⁴ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/prof-dr-kayhan-pala-hakkindaki-sorusturma-sonlandirildi/>.

⁸⁵ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/urfa-tabip-odasi/>.

⁸⁶ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/ozgur-deniz-deger/>.

⁸⁷ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/osman-saglam/>.

⁸⁸ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/makum-alagoz/>.

⁸⁹ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/basaran-aksu/>.

Madenlerdeki işverenler tarafından kışkırtıldığı söylenen grup tarafından düzenlenen bu planlı saldırıda, Aksu ile birlikte sendikal örgütlenme için çalışan Bağımsız Maden-İş Sendikası örgütlenme uzmanı Kamil Kartal da hedef alındı. Sendikal faaliyetleri nedeniyle hakkında pek çok dava açılan Kartal hakkında, Soma'da hayatını yitiren madencilerin dava sürecinde kolluk ile sendikacıların karşı karşıya gelmesi sırasında Akhisar Emniyet Müdürü'ne hakaret ettiği gerekçesiyle verilen kesinleşmemiş bir hapis cezası bulunuyor.⁹⁰

İstanbul'da açılan Üçüncü Havalimanı işçileri ise, hükümetin işçilere yönelik baskıcı tutumunun en iyi örneklerinden birini ortaya koyuyor. Havalimanının aceleyle getirilen inşaatındaki iş cinayetleri, ağır çalışma koşulları, yatakhane ve yemekhanelerdeki temizlik sorunlarına karşı Eylül 2018'de eylem başlatan işçiler ve sendikacılar, sert müdahalelerle engellendi. Eylemlere polis tarafından biber gazıyla müdahale edildi, çok sayıda kişi kötü muameleyle gözaltına alındı ve gözaltında avukat görüşüne izin verilmedi. Farklı eylemlerde gözaltına alınan işçi ve sendikacılardan 31'i yaklaşık üç ay boyunca tutuklu kaldı. "Görevi yaptırmamak için direnme," "iş ve çalışma hürriyetinin ihlali," "kamu malına zarar verme" ile suçlanan 61 işçi hakkında açılan dava sürüyor.⁹¹

Kamu sektöründeki çalışma koşulları hakkında ses çıkaran işçiler de hükümet tarafından çeşitli yöntemlerle susturulmaya çalışılıyor. Yıllardır sendikal mücadelede yer alan ve Haydarpaşa Dayanışması'nın etkin bir üyesi olan Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD) çalışanı Tugay Kartal, Mayıs 2020'de sürgün anlamına gelen bir görev yeri değişim kararıyla karşılaştı. Görev yeri değişikliğinin nedeni, Pamukova, Çorlu gibi tren kazaları, Haydarpaşa Garı ve Limanı projeleriyle kurumdaki kadrolaşma hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesi ve yapılan yanlışlıkların teşhir edilmesi olarak açıklandı. Kartal'ın açtığı iptal davası üzerine idare mahkemesi görev yeri değişikliği işleminin iptaline karar verdi.⁹²

Pilot Bahadır Altan ise, sendikal çalışmaları ve kamuoyunu ilgilendiren bilgileri açıklaması nedeniyle sindirilmeye çalışıldı. Türk Hava Yolları'nın havacılık mesleği etiği ve uçuş emniyeti kurallarını uygulama biçimini eleştiren basın açıklaması nedeniyle ilk kez 2008'de işinden çıkarıldı. Atlasjet Havayolları'nın Isparta uçağının düşmesine sebep olan ihmallerle ilgili 2019 yılında yaptığı konuşma nedeniyle

⁹⁰ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/kamil-kartal/>.

⁹¹ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/ucuncu-havalimani-iscileri/>.

⁹² Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/tugay-kartal/>.

hakkında tazminat davası açıldı. İkinci kez işini kaybetmesine yol açan açıklaması ise, 2020 yılında katıldığı canlı yayında Pegasus Havayolları'na ait uçağın inişi sırasında pistten çıkarak parçalanmasında İstanbul Üçüncü Havalimanı'nın oynadığı rol ile ilgiliydi.⁹³

İşçi sendikaları üzerindeki baskıların COVID-19 salgını sürecinde sertleştiği gözlemlendi. Örneğin salgına rağmen fabrikalarda işçilerin çalışmaya zorlandığını sosyal medya hesabından duyuran Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)/ Tekstil Gaziantep Bölge Temsilcisi⁹⁴ Mehmet Türkmen, yerel bir haber sitesinde hedef gösterilmesinin ardından ev baskınıyla gözaltına alındı. “Halkı kin ve nefrete teşvik” suçlamasıyla emniyette ifadesi alındıktan sonra serbest bırakıldı.⁹⁵

4. Hak Savunuculuğunu Engelleme Amacıyla Kullanılan Mevzuat ve Suçlamalar

Hak savunucularına yönelik saldırıların kaynağında genellikle TCK, TMK ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda bulunan belirli bazı yasal düzenlemeler yer alıyor. Bu düzenlemelerin temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunacak derecede kısıtlayıcı hükümler içerdiği, ulusal ve uluslararası düzeyde pek çok kez tespit edildi. Zaman içinde yargı reformları ile bu düzenlemelerde kimi değişiklikler yapılsa da hem uygulayıcılara tanınan geniş takdir yetkisi hem de yapılan değişikliklerin uygulanmasına dair irade eksikliği, değişikliklerin pratiğe ve somut olarak da yargulamalara yansımamasına neden oluyor.⁹⁶ Hak savunucularının içinde bulunduğu durum, bu yasalarda gerekli değişikliklerin yeterli bir biçimde yapılmaması ya da yapılan değişikliklerin etkili bir biçimde uygulanmaması nedeniyle ortaya çıkıyor. Sessiz Kalmada yer alan hak savunucularının yargılandıkları davalara bakıldığında sıklıkla TCK'da düzenlenen “Terör Örgütü Üyeliği”, “Terör Örgütü Adına Suç

⁹³ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/bahadir-altan/>.

⁹⁴ Gözaltına alındığında DİSK/Tekstil Gaziantep Bölge Temsilcisi olan Mehmet Türkmen'in DİSK'teki görevine 2021'de bir açıklama olmaksızın son verildi. Birleşik Tekstil Dokuma ve Deri İşçileri Sendikası'nı (BİRTEK-SEN) kuran Türkmen, Gaziantep'te işçi haklarını savunmaya devam ediyor.

⁹⁵ Bkz. <https://www.sessizkalma.org/defender/mehmet-turkmen/>.

⁹⁶ OHAL süresince, Adalet Bakanlığı resmi istatistiklerine göre 2016 yılında Cumhurbaşkanına hakaretten dolayı 4187 kişiye dava açılmış iken, bu sayı 2017 yılında 6.033 kişiye yükseldi. Türk Milletini ve Türkiye Cumhuriyeti'ni aşağılama suçundan ise 2016 yılında açılan davalarda yargılanan kişi sayısı 482 iken, 2017 yılında bu sayı 753 oldu. Terör örgütü propagandası yapma suçundan 2016 yılında 17.322 kişiye dava açılmış iken, bu sayı 2017 yılında 24.585 kişiye çıktı. Bu davaların açıldığı kişiler arasında hak savunucuları önemli bir yer tutuyor.

İşleme”, “Terör Örgütüne Yardım Etme”, “Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik Etme” ve “Cumhurbaşkanına Hakaret Etme”, TMK’da düzenlenen “Terör Örgütü Propagandası Yapma” ile “2911 Sayılı Toplantı Gösteri Yürüyüşü Kanununa Muhalefet Etme” suçlamalarının yöneltildiği görülüyor. Bu suçlamalara dayanarak yargılanan kişiler sonunda beraat etse dahi yargulamaların yıllarca sürdüğü ve ifade özgürlüğünün kullanımı konusunda caydırıcı etki yaratıldığını vurgulamak ve bu davaların devletin farklı düşünceleri koruyan bir ortam yaratma yönündeki yükümlülüğünü ihlal ettiğinin altını çizmek gerekiyor.

Bu suçlamaların yöneltmesine yol açan eylemler çoğunlukla ifade özgürlüğünü kullanan hak savunucusunun basın açıklamasına katılması, sosyal medya paylaşımı yapması, toplantı gösteri yürüyüşüne katılması gibi demokratik hakların kullanılmasıyla ortaya çıkıyor. Savcılar ve hâkimler hak savunucularına bu suçları isnat ederken, bir hak olarak ifade özgürlüğünü ve bu özgürlüğün sınırlanmasına getirilen kuralları dikkate almıyor. Oysa ifade özgürlüğü hak savunuculuğu faaliyetinin kalbinde yer alıyor. Savcılar ve hâkimler ifade özgürlüğünü göz ardı ettiği gibi, kişilerin hak savunucusu kimliğini de göz ardı ediyor.

AİHM’e göre ifade özgürlüğü, “toplumun ilerlemesi ve her insanın gelişmesi için esaslı koşullardan biri olan demokratik toplumun asıl temellerinden birini oluşturmaktadır. İfade özgürlüğü, yalnızca lehte olduğu kabul edilen veya zararsız ya da ilgilenmeye değmez görülen bilgi veya düşünceler için değil, aynı zamanda devletin veya nüfusun bir bölümü için saldırgan, şok edici veya rahatsız edici bilgi ve düşünceler için de uygulanır. Bunlar, çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin bir gerekliliğidir”.⁹⁷ AİHM ifade özgürlüğünü olaylar bazında değerlendirirken kademeli bir test uygular.⁹⁸ Bu kademeli testteki en önemli kademe demokratik toplumdur. AİHM demokratik toplumun olmazsa olmaz unsurları olarak çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirliliği saymaktadır.

İnsan Hakları Komiseri ve Parlamenterler Meclisi gibi Avrupa Konseyi organları da uzun yıllardır Türkiye hakkında yayımlanan görüş ve raporlarında, en önemli sorunlardan birinin ifade ve basın özgürlüğü olduğunu, siyasetçilerin, gazetecilerin,

⁹⁷ *Handyside v. Birleşik Krallık*, Başvuru No: 5493/72, 07.12.1976, para. 49; *Dink v. Türkiye*, Başvuru No: 2668/07, 6102/08 ve 30079/08, para. 123, 14.09.2010.

⁹⁸ Müdahalenin kanunla öngörülmesi, kanunla öngörülmuş müdahalenin AİHS’te sınırlı sayıda sayılmış meşru amaçlardan birini taşıması ve bu kanunla öngörülüş müdahalenin demokratik toplum düzeninde ölçülü ve gerekli olup olmadığı kademeli olarak incelenir. Bu kademeli testin, terörle mücadele kapsamında ulusal güvenliğin ve kamu düzeninin korunması amacıyla yetkili makamlar tarafından alınan önlemler için de uygulanması gerektiğini çeşitli içtihatlarında karar altına alıyor.

hak savunucularının ve akademisyenlerin de aralarında bulunduğu kişilerin muhalif görüşleri nedeniyle sistematik olarak soruşturma, kovuşturma, ağır hapis cezalarıyla ve yargısal tacizle karşı karşıya kaldığını, ceza yasalarının muhalifleri susturmak ve cezalandırmak amacıyla kullanıldığını vurguluyor.

AİHM'in 2021 yılında ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine hükmettiği toplam 85 kararın 31'i Türkiye aleyhine verildi.⁹⁹ AİHM kararlarının iç hukukta uygulanmasını denetlemekle görevli organı olan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi önünde de halihazırda önemli grup davaların denetimi sürüyor.¹⁰⁰ Bakanlar Komitesi tarafından 16 grup altında izlenen ifade özgürlüğü ihlal kararı bulunuyor. Bu kararların yapısal sorunlara işaret ettiği ve Türkiye'nin bu yapısal sorunları çözmek için eylem planları hazırladığı fakat bu planlara uygun davranmadığı biliniyor.

4.1. Terörle Mücadele Kanunu'nun Geniş ve Serbest Kullanımı

TMK'da yer alan "terör" kavramı çok geniş ve muğlak bir şekilde tanımlandığı¹⁰¹ için kaldırılması gerektiğine dair Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği mekanizmaları ve sivil toplum kuruluşları tarafından sıklıkla uyarı ve tavsiyelerde bulunuluyor. İlgili uyarı ve tavsiyelerde, "terör" kavramının muğlak tanımlanmasının, kanunun "terör" suçunu oluşturmayan fiiller için de uygulanmasına sebep olduğu ifade ediliyor. TMK'da Avrupa Birliği ile uyum süreci kapsamında çok sayıda revizyon yapılmış olmasına rağmen, yasadan kaynaklanan sorunların giderilmemesi ve uygulayıcılara geniş takdir marjı tanınması nedeniyle hak savunucularını baskı altına almak mümkün kınıyor. Bu tanım çok geniş olduğu için her şey bunun içine girebiliyor. Örneğin hak savunucusunun yaptığı basın açıklaması için, avukatın müvekkil ile cezaevinde yaptığı görüşme için, akademisyenler bir bildiriye imza attığı için ya da bir dayanışma içinde olmak için geniş "terör" tanımından faydalanılarak

⁹⁹ AİHM'in yıllık bilançosu için bkz. https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2021_ENG.pdf.

¹⁰⁰ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, AİHM'in benzer ihlal kararları gruplandırarak yaptığı denetim görevi kapsamında her bir AİHM kararının uygulanmasını sağlamak için özel olarak hayata geçirilmesi gereken bireysel önlemlerin yanı sıra, benzer tip ihlallerin tekrarlanmasına yol açan sistemik sorunların çözümü için alınması gereken genel önlemler bazında da bir denetim yapıyor.

¹⁰¹ Terörle Mücadele Kanunu'nun 1. maddesi şu düzenlemeyi içermektedir:

Terör tanımı

Madde 1 – (Değişik birinci fıkra: 15/7/2003-4928/20 md.) Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.

TMK kapsamında suç isnat edilebiliyor.

a) Terör Örgütü Propagandası Yapma Suçu

Hak savunucularının en sık karşılaştığı suçlamalardan biri, terör örgütü propagandası yapma. Sessiz Kalmada yer alan yargısal taciz altındaki hak savunucularının büyük çoğunluğuna da bu suçlama yöneltiliyor. Örneğin Özgür Gündem Gazetesi ile dayanışmak amacıyla nöbetçi yayın yönetmenliği yapan Nadire Mater, Şebnem Korur Fincancı, Erol Önderoğlu ve Ahmet Nesin bu suçtan yargılandı.

TMK'nın 7. maddesinin ikinci fıkrasında “terör örgütü propagandası yapma”¹⁰² suçu düzenleniyor. Bu maddede Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) standartları ile uyumlu hale getirmek amacıyla 2013 yılında yapılan değişiklikle “şiddete teşvik” içermeyen açıklamaların cezalandırılmayacağı düzenlenmişse de bu maddeye dayanarak yapılan suçlamalar ifade özgürlüğünü ihlal edecek şekilde uygulanmaya devam ediyor.

Öte yandan 2016 yılından itibaren istinaf mahkemelerinin göreve başlamasıyla, 5 yılın altında olan terör örgütü propagandası yapmak suçundan verilen hapis cezaları Yargıtay'da temyiz incelemesinden geçmiyordu ve istinaf incelemesi sonucunda kesinleşiyordu. 2019 yılında Yargı Reformu Paketi¹⁰³ ile ilgili maddenin sonuna “haber verme sınırlarını aşmayan veya eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları suç oluşturmaz” cümlesi eklendi ve ifade özgürlüğünü ilgilendiren suçlara ilişkin yargılamalarda istinaf incelemesi sonrası temyiz yolu açıldı. Ancak, temyiz aşamasında yapılan incelemelerde Yargı Reform Paketi ile ilgili maddeye eklenen cümlenin uygulamada herhangi bir değişiklik yaratmayacağını söylemek mümkün. Örneğin, bu yasa değişikliği üzerine, Özgür Gündem Gazetesi'yle dayanışmak amacıyla nöbetçi genel yayın yönetmenliği yaptığı için cezalandırılan 27 kişi hakkında verilen mahkûmiyet kararlarına karşı temyiz başvurusu yapıldı. Yargıtay'a taşınan bu mahkûmiyet kararlarına konu fiil tam olarak yasaya eklenen “haber verme”

¹⁰² Terörle Mücadele Kanunu'nun 7. maddesinin ikinci fıkrası şu düzenlemeyi içermektedir: “(Değişik ikinci fıkra: 11/4/2013-6459/8 md.) Terör örgütünün; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde propagandasını yapan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu suçun basın ve yayın yolu ile işlenmesi hâlinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır. Ayrıca, basın ve yayın organlarının suçun işlenmesine iştirak etmemiş olan yayıncıların sorumluları hakkında da bin günden beş bin güne kadar adli para cezasına hükmolunur. (Ek cümle:17/10/2019-7188/13 md.) Haber verme sınırlarını aşmayan veya eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları suç oluşturmaz”.

¹⁰³ 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 17 Ekim 2019'da TBMM'de kabul edildi. Kanun, 24 Ekim 2019'da Cumhurbaşkanının onayından geçerek Resmî Gazete'de yayımlandı ve yürürlüğe girdi.

kapsamında olmasına rağmen, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın cezaların onanması yönünde görüş bildirmesi, uygulamada bu yasal değişikliğin bir etkisinin olmadığını gösteriyor.

Dava konusu edilen içeriklerin şiddeti teşvik edip etmediği tespit edilmeden verilen mahkûmiyet kararları sebebiyle, AİHM'in Türkiye aleyhine verdiği çok sayıda ihlal kararı bulunuyor. İhlal kararlarındaki artıştan kaynaklı olarak AİHM, *Gözel ve Özer v. Türkiye*¹⁰⁴ davasında AİHS'in 46. maddesine dayanarak bu konuda sistematik bir sorunun varlığını tespit etti ve bu, Bakanlar Komitesi tarafından izlemeye alındı.¹⁰⁵

b) Örgüt Üyeliği, Örgüt Adına Suç İşleme ve Örgüte Yardım Etme Suçları

Türkiye'de bu başlıkta sayılan suçlardan yargılanan kişi sayısı gün geçtikçe artıyor. Hak savunucuları, gazeteciler, öğrenciler, muhalifler, siyasetçiler ve daha pek çok grup bu suçlamalara maruz kalabiliyor. Bu suçların anlaşılması ve aralarındaki farkın belirlenebilmesi, yasadaki tanımların belirsizliği nedeniyle oldukça zor. Örgüt suçları TCK'da "suç örgütü"¹⁰⁶ ve "silahlı örgüt"¹⁰⁷ olarak iki farklı şekilde düzenleniyor. Bu düzenlemelerden "silahlı örgüt", suç örgütünün siyasi amaçlarla kurulan hali ve daha yüksek cezalar öngörüyor.

Silahlı örgüt ile ilgili düzenleme olan TCK'nın 314. maddesinde, suç örgütü ile ilgili TCK'nın 220. maddesine atıf yapılıyor. İki düzenleme arasında bu atıf dolayısıyla sağlanan geçişkenlik, suçu oluşturan eylemler bakımından belirsizliği pekiştiriyor ve yasa maddelerinin dağınık ve birbirleriyle ikame eden düzenlenişini keyfi kullanıma imkân sağlıyor. Söz konusu geçişkenlik, 2000'li yıllarda özellikle protestolara

¹⁰⁴ *Gözel ve Özer v. Türkiye*, Başvuru No: 43453/04 31098/05, 06.07.2010.

¹⁰⁵ Bkz. <https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-37326>

¹⁰⁶ TCK'nın "Suç işlemek amacıyla örgüt kurma" başlıklı 220. maddesinin ilk fıkrasında *suç örgütü* şu şekilde tanımlanmaktadır: "Kanunun suç saydığı fiilleri işlemek amacıyla örgüt kuranlar veya yönetenler, örgütün yapısı, sahip bulunduğu üye sayısı ile araç ve gereç bakımından amaç suçları işlemeye elverişli olması halinde, dört yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Ancak, örgütün varlığı için üye sayısının en az üç kişi olması gerekir."

¹⁰⁷ TCK'nın 314. maddesinde yer alan düzenleme şu şekildedir: "(1) Bu kısmın dördüncü ve beşinci bölümlerinde yer alan suçları işlemek amacıyla, silahlı örgüt kuran veya yöneten kişi, on yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Birinci fıkrada tanımlanan örgüte üye olanlara, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası verilir. (3) Suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçuna ilişkin diğer hükümler, bu suç açısından aynen uygulanır."

katılanları ağır cezalarla cezalandırmak için kullanılırken¹⁰⁸ bu raporun odaklandığı dönemde ise hak savunucularının sıklıkla örgüt üyeliği, örgüt adına suç işlemek ve örgüte yardım etmek gibi suçlardan yargıldığını ve cezalandırıldığını görüyoruz.

“Suç örgütü”, en az üç kişinin bir araya geldiği, suç işlemek için elverişli araçlara sahip olduğu, hiyerarşik bir ilişki ve iş bölümü içinde süreklilik arz eden yapı olarak tanımlanıyor. “Örgüt üyesi” yasaya ve Yargıtay’ın içtihatlarına göre, örgüt amacını benimseyen, örgütün hiyerarşik yapısına dahil olan ve bu suretle verilecek görevleri yerine getirmeye hazır olmak üzere kendi iradesini örgüt iradesine terk eden kişi olarak kabul ediliyor. Örgüt üyesinin, örgütle organik bağ kurup faaliyetlerine katılması aranıyor.¹⁰⁹

“Suç örgütü” ve “örgüt üyesi”nin sınırları nispeten daha belirlenebilir iken “örgüt adına suç işlemek” ve “örgüte yardım etmek” suçları bakımından geniş bir hareket alanı söz konusu. Şöyle ki, “örgüt adına suç işleyen”¹¹⁰ olarak cezalandırılmak için kişinin örgütün hiyerarşik düzeni içinde yer alması aranmıyor. Örgüte üye olmasa da örgüte olan “sempatisi” nedeniyle ya da yarar sağlamak için örgüt adına suç işlemesi, kişinin örgüt üyesi gibi cezalandırılması için yeterli görülüyor. Bu, örgüt üyeliği için gereken somut kriterleri (organik bağ, devamlılık-yoğunluk kriterleri) sağlamaksızın kişileri örgüt üyesi gibi cezalandırmanın yolunu açarak hak ihlallerine zemin hazırlıyor. Uygulayıcılara soruşturma ve cezalandırma için sınırsız bir alan açan bu düzenlemeler, demokratik bir eylem ve/veya bir basın açıklamasını dahi suç olarak addedebilme imkânı sunuyor. Hak savunucularına karşı sıklıkla başvuru olan bu düzenleme, savunuculuk faaliyetlerini yargı yoluyla imkânsız hale getirme açısından oldukça tehditkâr.

Benzer bir durum örgüte yardım etmek suçu için de söz konusu. TCK’daki düzenleme “örgüte yardım eden”¹¹¹ kişinin örgüte üye olmasına gerek olmaksızın yine örgüt üyesi

¹⁰⁸ Detaylı bir inceleme için bkz. Human Rights Watch, *Protestoyu terör suçu saymak: Göstericileri Yargılamak ve Hapsetmek için Terörle Mücadele Yasalarının Keyfi Kullanımı*, 2010, <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/turkey1110tuwebwcover.pdf>

¹⁰⁹ Yargıtay kararlarında örgüt üyeliğinin tespiti için aranan tüm bu kriterler “organik bağ, devamlılık-yoğunluk kriterleri” olarak adlandırılıyor.

¹¹⁰ TCK Madde 220/6: (Değişik: 2/7/2012 – 6352/85 md.) Örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleyen kişi, ayrıca örgüte üye olmak suçundan da cezalandırılır. Örgüte üye olmak suçundan dolayı verilecek ceza yarısına kadar indirilebilir. (Ek cümle: 11/4/2013-6459/11 md.) Bu fıkra hükmü sadece silahlı örgütler hakkında uygulanır.

¹¹¹ TCK Madde 220/7: (Değişik: 2/7/2012 – 6352/85 md.) Örgüt içindeki hiyerarşik yapıya dahil olmamakla birlikte, örgüte bilerek ve isteyerek yardım eden kişi, örgüt üyesi olarak cezalandırılır. Örgüt üyeliğinden dolayı verilecek ceza, yapılan yardımın niteliğine göre üçte birine kadar indirilebilir

olmak suçundan cezalandırılmasını öngörüyor. Yardım suçuna hangi fiillerin yol açacağıının belirsizliği karşısında bu düzenlemenin de uygulayıcılara soruşturma ve cezalandırma için sınırsız bir alan açtığını görüyoruz. Örneğin Büyükada Davası'nda "örgüte yardım" suçundan cezalandırılan Özlem Dalkıran, Günal Kurşun ve İdil Eser'in suçu oluşturduğu iddia edilen eylemleri verilerin korunması ve strese baş etme yöntemleri konulu bir eğitim çalışmasında bulunmaktı.

Venedik Komisyonu 2016 yılında TCK'nın 216., 299., 301. ve 314. maddeleri ile ilgili olarak açıkladığı görüşünde,¹¹² örgüt adına suç işleyen kişinin, ayrıca örgüte üye olmak suçundan da cezalandırılmasını mümkün kılan düzenlemenin tamamen kaldırılması gerektiğini, şayet kaldırılmazsa "silahlı örgüt üyeliği" ile bağlantılı kullanım alanının ifade özgürlüğünü kapsayan davalara uygulanmaması gerektiğini tavsiye etmişti.

4.2. Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik veya Aşağılama Suçu

Hak savunucularının yürüttükleri savunuculuk faaliyetleri nedeniyle karşılaştıkları suçlamalardan biri de TCK'nın 216. maddesinde düzenlenen "Halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama suçu".¹¹³ Düzenlemede yer alan "kin ve düşmanlığa alenen tahrik etme" ve "kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması" gibi soyut ifadeler gösteriyor ki, kanun koyucu bu madde ile ifade özgürlüğünün sınırlarını belirleme işini, uygulayıcı mercilere bırakıyor.

Bu yasal düzenlemenin hükümet politikalarına yönelik sert eleştirileri cezalandırmak amacıyla kullanıldığı Venedik Komisyonu tarafından da tespit edildi.¹¹⁴ TTB eski yöneticileri 2018 yılında Afrin'e yapılan müdahaleyi eleştiren "Savaş Bir Halk Sağlığı Sorunudur" başlıklı açıklamaları nedeniyle "halkı kin ve düşmanlığa tahrik etme" suçundan hapis cezası ile cezalandırıldı. DİSK Tekstil Gaziantep Bölge Temsilcisi Mehmet Türkmen'e de COVID-19 salgınına rağmen çalışmaya zorlanan işçilere ilişkin sosyal medya paylaşımları nedeniyle bu suç isnat edildi. Urfa'nın Suruç ilçesinde 2015

¹¹² Venedik Komisyonu, *Opinion on articles 216, 299, 301 and 314 of the Penal Code of Turkey*, Görüş No. 831/2015, 15 Mart 2016, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)002-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)002-e)

¹¹³ *Halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama*

Madde 216 - (1) Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden kimse, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Halkın bir kesimini, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılığına dayanarak alenen aşağılayan kişi, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Halkın bir kesiminin benimsediği dini değerleri alenen aşağılayan kişi, fiilin kamu barışını bozmaya elverişli olması halinde, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

¹¹⁴ Bkz. dipnot 112, Türk Ceza Kanunu'nun 216., 299., 301. ve 314. maddeleri hakkında Görüş No. 831/2015

Temmuz'unda 34 kişinin yaşamını yitirdiği bombalı saldırı sonrası yaptığı "Katliama ses çıkarmanın suç olduğu ilin adı Siirt" başlıklı haberi ve konuyla ilgili sosyal medya paylaşımları nedeniyle İHD Siirt eski Şube Başkanı Zana Aksu bir yıl hapis cezasına çarptırıldı.

Oysa Venedik Komisyonu'nun 2016 yılındaki görüşünde, maddenin şiddeti ve ayaklanmayı teşvik etmediği sürece özellikle sert eleştirileri de kapsayacak şekilde kullanılmaması gerektiği ifade ediliyor.

4.3. Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti'ni, Devletin Kurum ve Organlarını Aşağılama Suçu

Uzun yıllardır Türkiye'de çokça tartışılan ve geçirdiği pek çok değişiklik ile dahi hukuka uygun hale gelmeyen, yine uygulayıcının geniş takdirine bırakılmış bir başka yasal düzenleme TCK'nın 301. Maddesi,¹¹⁵ hak savunucularının maruz kaldığı yargısal tacizde sıkça karşımıza çıkıyor.

Göç İzleme Derneği, 2019 yılında "Ülke İçinde Zorla Yerinden Edilenler İçin Yol Gösterici Kılavuz" isimli bilgilendirme kitapçığı nedeniyle bu maddeden soruşturulmaya devam ediyor. Diyarbakır Barosu eski yöneticileri hakkında ise 2017 yılında "24 Nisan / Büyük Felaket: Ermeni Halkının Acısını Paylaşıyoruz" başlıklı basın açıklaması nedeniyle "Türk Milletini Aşağılama ve Halkı Kin ve Nefrete Tahrik" suçlamalarıyla açılan dava sürüyor.¹¹⁶

Bugüne kadar yasada en önemli değişiklik 2008 yılında yapıldı.¹¹⁷ Değişiklik ile "Türklük" ve "Cumhuriyet" kavramları sırasıyla "Türk Milleti" ve "Türkiye Cumhuriyeti Devleti" olarak değiştirildi. Ayrıca kişilerin suçlu bulunması halinde uygulanabilecek

¹¹⁵ *Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin kurum ve organlarını aşağılama*
Madde 301- (Değişik: 30/4/2008-5759/1 md.)

(1) Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Türkiye Büyük Millet Meclisini, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ve Devletin yargı organlarını alenen aşağılayan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Devletin askerî veya emniyet teşkilatını alenen aşağılayan kişi, birinci fıkraya hükmüne göre cezalandırılır.

(3) Eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları suç oluşturmaz.

(4) Bu suçtan dolayı soruşturma yapılması, Adalet Bakanının iznine bağlıdır.

¹¹⁶ Raporun baskıya hazırlandığı süreçte Diyarbakır 13. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen davada baro yöneticilerinin tümü hakkında beraat kararı verildi; ancak karar henüz kesinleşmedi.

¹¹⁷ Bu değişikliğin yeterli olmadığını vurgulayan Venedik Komisyonu, yasal düzenlemenin daha açık ve belirli bir hale getirilerek şiddeti ve nefreti kışkırtan ifadelerle sınırlı olarak kullanılması gerektiğini belirtmişti. Bkz. dipnot 112, Türk Ceza Kanunu'nun 216., 299., 301. ve 314. maddeleri hakkında Görüş No. 831/2015

hapis cezasının üst sınırı azaltıldı ve ağırlaştırılmış hal sebepleri maddeden çıkarıldı. Son olarak ek güvence olması için bir kişi hakkında bu maddeden soruşturmaya başlanması Adalet Bakanlığı iznine tabi kılındı.

Bu değişikliklere rağmen AİHM, Hrant Dink ve Taner Akçam davalarında önemli sorunlar tespit etti.¹¹⁸ Gazeteci Hrant Dink, bu suçtan mahkûm edilmiş ve bu davayla yaratılan atmosfer nedeniyle öldürülmüştü. AİHM, bu kararlarında, 301. maddenin öngörülebilir olmadığını, soruşturma izni yetkisinin Adalet Bakanlığı'nda olmasının yeterli güvence sağlamadığını, yasada yapılan değişikliklerin uygulamaya yansımadığını, keyfî uygulamaların her daim imkân dâhilinde olduğunu belirtti.

4.4. Cumhurbaşkanı Hakaret Suçu

Cumhurbaşkanına hakaret suçu¹¹⁹ son yıllarda hak savunucularının da dahil olduğu büyük bir grubu baskılamak için sıklıkla kullanılıyor. Bu maddede öngörülen üst ceza sınırı tutuklama tedbiri öngörmemesine rağmen çok sayıda tutuklamanın gerçekleştiği kamuoyuna yansdı.¹²⁰ Cumhurbaşkanı hakaret suçu Avrupa Konseyi üyesi diğer devletlerdeki benzer maddelere göre eşi benzeri görülmemiş bir biçimde geniş ve yaygın olarak yorumlanıp uygulanıyor.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan döneminde “Cumhurbaşkanına hakaret” suçundan açılan toplam soruşturma sayısı 160 bin 169'a ulaştı. 3 bin 625 kişiye ise hapis cezası verildi. Bu soruşturmalar sonucu hakkında kamu davası açılan kişilerin sayısı ise son cumhurbaşkanının göreve gelmesi sonrasında 2015 yılında dramatik bir artış gösterdi.¹²¹

Cumhurbaşkanının aynı zamanda bir siyasi parti başkanı olması ve yasada düzenlenen ayrıca bir hakaret suçu varken Cumhurbaşkanı hakaret suçunun yürürlükte olması, hukuk devleti ve kanun önünde eşitlik ilkelerine açıkça aykırı. Ayrıca devlet başkanını diğer tüm yurttaşlardan daha fazla koruyan ve devlet

¹¹⁸ *Dink v. Türkiye*, Başvuru No: 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09, 7124/09, 14.09.2010; *Akçam v. Türkiye*, Başvuru No: 27520/07, 25.09.2011.

¹¹⁹ TCK'nın “Cumhurbaşkanına hakaret” başlıklı 229. maddesi şu şekildedir:

(1) Cumhurbaşkanı hakaret eden kişi, bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
(2) (Değişik: 29/6/2005 – 5377/35 md.) Suçun alenen işlenmesi hâlinde, verilecek ceza altıda biri oranında artırılır. (3) Bu suçtan dolayı kovuşturma yapılması, Adalet Bakanının iznine bağlıdır.

¹²⁰ Örneğin, <https://m.bianet.org/kurdi/insan-haklari/161063-16-yasindaki-cocuk-cumhurbaskanina-hakarettten-tutuklandi>

¹²¹ Bkz. <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi>.

başkanına hukuk önünde ayrıcalıklı konum yaratan bu düzenleme, ifade özgürlüğüne müdahale zemini yaratıyor.

	Hakkında Cumhurbaşkanına Hakaretten Kamu Davası Açılan Kişi Sayısı
2020	7790
2019	11371
2018	4880
2017	5281
2016	3999
2015	2076
2014	110

Cumhurbaşkanının aynı zamanda bir siyasi parti başkanı olması ve yasada düzenlenen ayrıca bir hakaret suçu varken Cumhurbaşkanına hakaret suçunun yürürlükte olması, hukuk devleti ve kanun önünde eşitlik ilkelerine açıkça aykırı. Ayrıca devlet başkanını diğer tüm yurttaşlardan daha fazla koruyan ve devlet başkanına hukuk önünde ayrıcalıklı konum yaratan bu düzenleme, ifade özgürlüğüne müdahale zemini yaratıyor.

Her ne kadar Anayasa Mahkemesi maddenin iptali ile ilgili istemleri¹²² reddetse de 2021 yılının Ekim ayında AİHM bu suç ile ilgili verdiği Şorli kararında “özel bir suç yasasıyla artırılmış korumanın ilke olarak Sözleşmenin ruhuna uygun olmadığını” belirtti.¹²³ Öte yandan aynı kararda söz konusu maddeden kaynaklanan hak ihlallerinin önüne geçilmesinin ancak ilgili maddenin yürürlükten kaldırılması ile mümkün olabileceği ifade edildi. Mahkeme, bu suçla ilgili düzenlemenin AİHM içtihadı ile uyumlu olacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiğine karar verdi. Bu AİHM kararı bu suçla ilgili AİHM tarafından verilen ilk karar. Daha önceki cumhurbaşkanları döneminde bu suçtan soruşturulan kişi sayısının bugüne göre oldukça az olmasının bunun en önemli nedeni olduğu düşünülüyor.

¹²² 2016 yılında Karşıyaka 7. Asliye Ceza Mahkemesi ve İstanbul 43. Asliye Ceza Mahkemesi TCK'nın 299. maddesi ile düzenlenen Cumhurbaşkanına hakaret suçunun anayasa aykırı olması nedeniyle iptali için başvuru yapmışlardı. Anayasa Mahkemesi, E.2016/25, K.2016/186, 14.12.2016.

¹²³ Şorli v. Türkiye, Başvuru No: 42048/19, 19.02.2021.

Venedik Komisyonu da 2016 yılında açıkladığı görüşünde, TCK'nın 299. maddesinin yarattığı hak ihlallerinin giderilmediğini, bilakis dava sayısında ciddi artış olduğunu belirtti ve söz konusu ifade özgürlüğü ihlallerinin ortadan kaldırılması için tek çarenin maddenin kaldırılması olduğunu tespit etti.¹²⁴

4.5. Toplantı Gösteri Yürüyüşü Kanununa Muhalefet Suçu

Hak savunucularının en sık maruz kaldığı yargısal müdahalelerden biri de bu suçtan dayanak buluyor. Bireysel ya da üye olduğu sivil toplum kuruluşları ile birlikte yapılan basın açıklamalarına, barışçıl eylemlere bu madde bahane edilerek müdahale ediliyor. Protesto hakkını kullananlar kötü muameleye maruz kalıyor ya da yıllarca süren yargılamalara muhatap oluyor. Halbuki, demokratik toplumun devamı için toplanma ve gösteri yapma özgürlüğü en temel unsurdur. Bu kapsamda, söz konusu özgürlüğün kullanımı önceliklidir.

Anayasa'nın 34. maddesi toplantı ve gösteri hakkını uluslararası standartlara uygun şekilde "herkes, önceden izin almadan, silahlı ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir" ifadesiyle anayasal güvence altına alıyor. Bu anayasal güvenceye rağmen 2911 sayılı Toplantı Gösteri Yürüyüşü Kanunu'nun 28. maddesi cezalandırıcı bir mantıkla düzenleniyor ve hak savunucularına karşı sıklıkla başvuru maddelerden biri haline geliyor.

Kanunun 28. maddesinde¹²⁵ "kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşleri düzenleyen veya yönetenlerle bunların hareketlerine katılanların" cezalandırılması öngörülmüştür. Aynı maddede toplantı gösteri yürüyüşüne katılanların başkaca bir yasayı ihlal etmemeleri durumunda ancak sadece bu madde kapsamında

¹²⁴ Bkz. dipnot 112, Türk Ceza Kanunu'nun 216., 299., 301. ve 314. maddeleri hakkında Görüş No. 831/2015

¹²⁵ *Yasaklara aykırı hareket*

Madde 28 – (Değişik: 23/1/2008-5728/422 md.)

Kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşleri düzenleyen veya yönetenlerle bunların hareketlerine katılanlar, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde bir yıl altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

10. madde gereğince verilecek bildirimde düzenleme kurulu üyesi olarak gösterilenlerden 9. maddede belli edilen nitelikleri taşımayanlar, toplantı veya yürüyüşün yapılması hâlinde, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

11. ve 12. maddelerde yazılı görevleri yerine getirmeyen düzenleme kurulu üyeleri, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Güvenlik kuvvetlerine veya (...) toplantı veya yürüyüş safahatının teknik araç ve gereçlerle tespit için görevlendirilenlere bu görevlerini yaptıkları sırada cebir ve şiddet veya tehdit veya nüfuz ve müessir kuvvet sarf etmek suretiyle mani olanlar hakkında, fiilleri daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası hükmolunur.

cezalandırılacakları ifadesiyle, toplantı ve gösteri hakkının kullanılması önüne yeni engeller konuluyor. Özellikle uluslararası insan hakları kurumlarının eleştirilerinin odağında olan bu kanun 2002'den sonra yapılan altı değişikliğe rağmen toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımına tehdit olmaya devam ediyor. Kanunun ifade özgürlüğüne aykırı olduğu ve tamamıyla değişmesi gerektiği sıklıkla tespit ediliyor.¹²⁶ Nitekim, 2014'te Türkiye tarafından kabul edilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı'nda,¹²⁷ "Şiddete Teşvik Amaçlı Olmayan ya da İçeriğinde Şiddet Unsuru Barındırmayan Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine Müdahale Edilmesi ve Yaptırım Uygulanmasının Önüne Geçilmesi" başlığında 2911 sayılı yasanın AİHM standartları kapsamında gözden geçirilmesi, kolluk güçlerine eğitim verilmesi, engelleme durumunda açık ve somut bir tehlikenin olması gibi hedefler konuldu. Fakat tüm bu hedeflere rağmen kanun, gerçek siyasi iradenin yansımaları sonucu uygulayıcılar tarafından geniş yorumlanmaya ve toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanmanın önünde bir engel olarak kalmaya devam ediyor.

Öte yandan tutuklama nedenlerini düzenleyen Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) 100. maddesi, hapis cezası üst sınırı iki seneyi geçmeyen suçlarda tutuklama kararını yasaklıyor ve tutuklama için tedbirin ölçülü olması gerektiğini kural altına alıyor. Yine aynı yasada adli kontrol (imza yükümlülüğü ya da ev hapsi gibi) nedenlerini düzenleyen 109. maddede, tutuklama nedenlerinin varlığı şartı aranıyor. Fakat bu düzenlemeler yine uygulayıcılar tarafından yok sayılıyor, suçun şüphelileri tutuklanabiliyor ya da ev hapsi ile adli kontrole tabi tutulabiliyor.

2021 yılı başında, Boğaziçi Üniversitesi'ne Cumhurbaşkanı kararıyla eski AKP milletvekili aday adayı Melih Bulu'nun rektör atanmasının ardından başlayan protestolar devam ederken göstericilerin bazılarının evlerine baskın düzenlendi. Evlerinin kapıları kırılarak gözaltına alınan öğrenciler hakkında çeşitli tedbirler uygulandı. Çok sayıda öğrenci tutuklandı ya da haklarında ev hapsi adli kontrol kararı verildi. Aynı şekilde İstanbul Üçüncü Havalimanı inşaatındaki kötü çalışma koşullarına karşı eylem yapan işçi ve sendikacı 61 kişi, 2018 yılının Eylül ayından bu yana 2911 sayılı yasaya muhalefet etmekten yargılanıyor. Soruşturmanın başında kaldıkları odalar basılarak gözaltına alınan 31 işçi ve sendikacı, yaklaşık 3 ay boyunca tutuklu yargılandı.

¹²⁶ Bkz. <https://ihd.org.tr/en/wp-content/uploads/2018/09/Ceza-Mevzuatındaki-Adaletsizlikleri-Gidermeye-Donuk-IHD-Onerileri-Raporu.pdf>

¹²⁷ Bkz. <https://diabgm.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2492019165516Avrupa%20İnsan%20Hakları%20Sözleşmesi%20İhlallerinin%20Önlenmesine%20İlişkin%20Eylem%20Planı.pdf>

AİHM'in *Oya Ataman* kararında belirttiği hususlarla birlikte dikkate alındığında Türkiye'nin AİHM içtihatları ile uyumlu yeni bir toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanunu yapması gerekiyor.¹²⁸ AİHM, *Oya Ataman* kararı ile ihlallerin devam ettiğini tespit ederek Bakanlar Komitesi aracılığı ile izleme altına alma mekanizmasını uygulamaya karar verdi.¹²⁹

4.6. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 27 Nisan 2021 tarihli "Ses ve Görüntü Kaydı Alınması" Başlıklı Genelgesi

Anayasa ve uluslararası insan hakları belgeleri ile güvence altına alınan barışçıl toplantı ve gösteri hakkını kullanmak isteyen hak savunucularına yönelik engellemeler çoğunlukla kötü muamele yasağının ihlali sonucunu doğuruyor. Cumartesi Anneleri/İnsanları'nın 700. hafta buluşmasına yapılan müdahalenin kamuoyunda büyük tepki yaratmasının bir nedeni göstericilerin polis tarafından maruz bırakıldığı kötü muamelenin görsel kayıtlarının basında geniş yer bulması oldu.

Göstericilerin ya da onları destekleyenlerin gösteriler sırasında maruz kalınan kötü muameleyi cep telefonları ile kaydettiği ve sosyal medyada yaygınlaştırdığı durumlarda ise güvenlik güçlerinin uyguladığı kötü muamele ifşa ediliyor ve soruşturmalarda mağdurun delilleri güçlenmiş oluyor. Göstericilerin lehine sonuç doğuran cep telefonu ile görüntü kaydetmenin yaygınlaşması, kamu otoritelerini, kötü muamelenin soruşturulmasının önüne geçmek amacıyla buna maruz kalanları yıldırıma yönelik başlatılan karşı davalar için yeni bir kaynak bulmaya itti. Emniyet Genel Müdürlüğü 27 Nisan 2021 tarihinde "Ses ve Görüntü Kaydı Alınması" başlıklı bir genelgeyi tüm ilgili birimlerine göndererek görevli polislerin ve sivillerin ses ve görüntü kayıtlarının alınmasının, "özel hayatın gizliliğini ihlal ettiği" gerekçesiyle engellenmesi talimatı verdi.

Genelgeye ancak basında yer alan haberlerden¹³⁰ ulaşabilen insan hakları ve hukuk

¹²⁸ *Oya Ataman v. Türkiye*, Başvuru No: 74552/01, 5.12.2006. AİHM, bu kararında bir toplantı için bildirimde bulunmamanın, devletin toplantı özgürlüğüne aykırı davranmasını haklı kılmadığını, önceden haber verilmemiş toplantı ve gösteri yürüyüşü barışçıl ise ve kamu düzenine çok ciddi bir şekilde tehdit etmiyorsa, otoritelerin belirli bir hoşgörü göstermesi gerektiğini tespit etti.

¹²⁹ Bakanlar Komitesi tarafından yapılan izleme süreci için bkz. dipnot 100.

¹³⁰ Emniyet Genel Müdürlüğü'nün web sayfalarında ilgili genelgeye ulaşmak mümkün olmamış, çeşitli hak örgütleri tarafından yapılan bilgi edinme başvurularına da yanıt alınamamıştır. Genelge içeriğine ise Çağdaş Hukukçular Derneği'nin twitter hesabından yaptığı paylaşımın haberleştirilmesi ile ulaşılabilmektedir. Ayrıca bkz. <https://www.gazeteduvar.com.tr/chd-emniyetin-genelgesini-acikladi-ses-ve-goruntu-kaydi-yasak-haber-1520849>

kuruluşları iptali için Danıştay'a başvurdu.¹³¹ Temel hak ve özgürlüklerden "kişisel verilerin ve özel hayatın gizliliğini" korumayı amaçladığı izlenimi veren Genelge incelendiğinde asıl amacın barışçıl toplantı ve gösteri yapma özgürlüğüne yönelik güvenlik güçlerinin keyfi ve yasa dışı fiziksel müdahalelerinin ifşasını engellemek ve cezasız bırakmak olduğu anlaşılıyor. Açılan iptal davalarında Danıştay tarafından Genelge'nin uygulanmasını davanın sonuna kadar erteleyen yürütmeyi durdurma kararları¹³² verildi. Çeşitli sivil toplum kuruluşları, hukuk örgütleri ve baroların açtığı iptal davaları hâlâ Danıştay önünde bekliyor.

¹³¹ Açılan davalarda insan hakları ve hukuk kuruluşları genelgenin iptal edilmesi için genel olarak şu gerekçelere dayanıyor: Kapsam ve sınırı yasayla belirlenmiş biçimde zor kullanma yetkisi tanınan kolluk güçlerinin sürekli denetlenmeleri ve hesap verebilir olmaları gerektiği, kamu adına güç ve yetki kullanan kişilerin görevlerini icra ederken gerçekleştirdikleri fiiller, kamusal denetim zorunluluğu nedeniyle kamuya açık olduğu ve özel hayat kapsamına alınamayacağı, özel hayatın gizliliği ilkesinin arkasına sığınarak genelge yayınlamanın kolluk güçlerinin kanuna aykırı davranışlarını gizlemek hatta teşvik etmek anlamına geldiği, barışçıl toplantı ve gösterilere kolluk güçlerinin müdahaleleri sırasında işlenen kötü muamele suçunun üstünün örtülmesi ve suçun görünmez kılınması sonucunu doğuracağı.

¹³² Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği'nin (MLSA) açtığı davada verilen Yürütmeyi Durdurma Kararı için bkz. <https://www.mlsaturkey.com/tr/mlsanin-ses-ve-goruntu-yasagi-genelgesine-actigi-davada-yurutmenin-durdurulmasi-karari/>

İKİNCİ BÖLÜM

HAK SAVUNUCULARINA MÜDAHALE YÖNTEMLERİ

1. Yargısal Taciz Uygulamaları

Türkiye’de insan hakları ve özgürlükleri ihlallerinden sorumlu olan failleri cezasızlık zırhıyla koruyup ihlallerle ilgili hakikatlerin üzerini örten yargı, hak ihlallerine karşı ses çıkaran, hakikatleri dile getiren, hesap verebilirlik talep eden hak savunucularını da mesnetsiz iddialarla susturmaya, hak ve özgürlük mücadelesinden vazgeçirmeye çalışıyor. Sessiz Kalmada yer alan hukuki veriler, hak savunucularına yönelik sistematik damgalama, misilleme ve kriminalize etme politikalarının uygulanmasında yargı mekanizmasının merkezi bir rol oynadığını somut göstergelerle ortaya koyuyor.

2015-2016 yıllarından bu yana, hak savunucularını hedef haline getiren bir yargısal işlem örüntüsü ve ceza hukuku sisteminin işleyişinde daha önceden şahit olunmamış bir keyfilik söz konusu. İncelenen hukuki veriler, yalnızca hukuka uygun ve meşru savunuculuk faaliyetleri nedeniyle hem hak savunucuları hem de hak temelli sivil toplum kuruluşları ile sivil inisiyatifler, dayanışma grupları ve çeşitli biçimlerde bir araya gelen diğer örgütlenmeler aleyhinde somut delile dayanmaksızın yakalama, gözaltı, tutuklama gibi kararlar verildiğini, soruşturma ve kovuşturmalar açıldığını, cezalandırma/mahkûmiyet kararları alındığını gösteriyor.

Hak savunucularına yönelik yargının düşmanca tutumu, sadece yargısal müdahalelerden doğrudan etkilenenlerde değil, tüm hak savunucuları üzerinde “caydırıcı etki”¹³³ yaratarak, benzer şekilde yaptırıma uğrama endişesi/korkusundan dolayı savunuculuk yapmaktan kaçınmalarına yol açıyor. Yargı makamlarının öngörülemez pratiği, hak savunucularının hangi eylemlerinden cezai olarak sorumlu tutulabileceğini ve hangi cezayla karşılaşabileceğini bilebilmesini neredeyse imkânsız kılarken, mevcut suçların kapsamını önceden suç sayılmayan eylemleri içine alacak şekilde yorumlamayı yasaklayan yasal güvencelerin ciddi ihlalini teşkil ediyor.¹³⁴

Hiç şüphe yok ki, hak savunucularının yargısal tacize uğramasını mümkün kılan yapısal sorunların sosyopolitik ve etnopolitik boyutları var ve bunlar, Türkiye’nin demokratikleşmesi ve hukuk devleti olması meselesi ile doğrudan ilişkili. Yargıç ve savcıların zihniyet dünyasını oluşturan ve sürekli olarak yeniden üreten yapısal problemler, bu nedenle sadece bir mevzuat ya da standartlara uyma/uymama sorunu

¹³³ Laurent Pech, *The Concept of Chilling Effect: Its Untapped Potential to Better Protect, Democracy, The Rule of Law, and Fundamental Rights in the EU*, Open Society European Policy Institute, Mart 2021, s. 4.

¹³⁴ AİHS’in 15. maddesi ile derogasyon konulması mümkün olmayan 7. maddesinde düzenlenen “kanunsuz suç ve ceza olmaz” güvencesi bu yargı pratiği nedeniyle ihlal ediliyor. Bkz. *Del Rio Prada v. İspanya* [BD], Başvuru No. 42740/09, 21.10.2013.

değil. Böyle olduğu için de gerekli yasal düzenlemeler yapıldığında, sorunlar giderilmiş olmayacak.

Fakat öte yandan çözümü uzun erimli mücadele gerektiren yapısal sorunları ve sebeplerini görmezden gelmeden, devlete sorumluluklarını hatırlatmak ve ertelemeyen günbegün uluslararası standartların oluşturulmasını ve uygulanmasını talep etmek de zorunlu. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde, hak savunucularının yargısal faaliyetler yoluyla uğradığı müdahalelere imkân tanıyan mevcut sorunların, yargı bağımsızlığı, adil yargılanma hakkı ve özgürlük ve güvenlik hakkı temelinde bir değerlendirilmesi yapılacak.

1.1. Yargının Bağımsız Olmaması

Referans belgelerde yer alan ilke ve kurallardaki ortak yaklaşıma göre, yargı bağımsızlığının mümkün olabilmesi, yargıç ve savcıların önlerine gelen somut olaylar hakkında karar verirken herhangi bir gücün etkisi/baskısı altında kalmamasına, yargı organlarının hem yasama ve yürütme gibi dışsal güçlerin müdahalesine, hem de üst düzey yargı mensuplarından ve kurumlarından gelebilecek yargı içi müdahalelere karşı korunmasına bağlıdır.¹³⁵

Bu yaklaşımın benimsenmediği Türkiye’de yargı hiçbir zaman bağımsız olmadı. Siyasal iktidarlar muhalefetteyken yargı bağımsızlığının olmamasından yakınıp, iktidara geldiğinde yargının bağımlı yapısını muhafaza etmek için her şeyi yaptı. Yargı bağımsızlığı bu açıdan her ne kadar süregelen bir sorun olsa da bu sorunun özellikle 2015-2016 yıllarından sonra ciddi anlamda kötüleştiği de açık ortada. Yargının bağımsız olmaması, hak savunucularına yargı yoluyla müdahale edilebilmesine zemin hazırlayan en temel faktörlerden biri.

Yargıç ve savcılarının bağımsızlığının yasal teminatlarının neredeyse tümüyle ortadan

¹³⁵ Yargı bağımsızlığına ilişkin Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi (94)12 Sayılı Hâkimlerin Bağımsızlığı Etkinliği ve Rolüne Dair Tavsiye Kararı, Avrupa Hâkimleri Danışma Konseyi (CCJE) 1, 6, 11 No.lu Görüşler, Hâkimlerin Statüsüne Dair Avrupa Şartı, CCJE’nin Makul Sürede Adil Yargılanmaya Dair 6 No.lu ve Toplumun Hizmetinde Yargı Konseyi 10 No.lu Görüşleri, Venedik Komisyonu Yargı Sisteminin Bağımsızlığı Bölüm 1: Hâkimlerin Bağımsızlığı Raporu, BM Yargı Bağımsızlığı Temel İlkeleri, Bangalor Yargı Etiği İlkeleri gibi uluslararası hukukta yer alan referans belgelerin yanı sıra, Anayasa’nın 138. maddesine göre, “hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasa’ya, kanuna ve hukuka göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.”

kaldırılması ya da mesleğe alım gibi konularda izlenen etik dışı uygulamalar gibi doğrudan doğruya bağımsızlığa etki eden konuların yanı sıra, yargının siyasi menfaatlere yönelik artan tarafsız tutumunu açığa çıkaran birçok gösterge mevcut. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Türkiye ziyaretine ilişkin yayınladığı raporunda, “özellikle terör suçları ve örgütlü suçlarla ilgili davalarda, yargı tarafından adil yargılanmanın en temel teminatlarının göz ardı edildiğinin ve hukuka uygun eylemlere yasaların gelişigüzel uygulandığının ve bu durumun hukukun üstünlüğünü tehlikeye sokan bir hukuki güvensizlik ve keyfilik seviyesine ulaştığının” altını çizdi.¹³⁶

Hukuk devleti ve yargıya duyulan güven her geçen gün zedeleniyor. Yargının bağımlı karakteri her gün yeni olaylarla karşımıza çıkıyor. Siyasi iktidar ve ortakları tarafından kritik pozisyonlara yapılan atamalar ve yargıçların/savcılarının tutum ve kararları, kamuoyunda gitgide daha çok tartışma konusu oluyor. Yargı gittikçe siyasallaşılıyor ve bağımlı hale geliyor. Yargı makamları, fiilen ulusal ve uluslararası hukuka uymamaya teşvik ediliyor. AİHM ve AYM kararlarına uymayan yargıçlar terfi ile ödüllendirilirken, hukuka uygun hareket edenler zorla atama, nakil ve benzeri işlemlerle cezalandırılıyor. HSK’da, AYM, Yargıtay, Danıştay gibi yüksek mahkemelerde artık siyasi angajmanını gizleme gereği duymayan yargıçlar görev yapıyor.

a) Hâkimler ve Savcılar Kurulu’nun Bağımlı Yapısı

Siyasal gücün yasama, yürütme ve yargı arasında paylaşıldığı kuvvetler ayrılığına dayalı sistemlerde yargı, yasama ve yürütmenin yetkilerini ulusal ve uluslararası hukuka uygun olarak kullanıp kullanmadığını denetler. Yargısal denetimin nitelikli yapılabilmesi, yargının denetlediği kurumlardan bağımsız olmasına ve siyasi iktidarlardan, siyasi partilerden, kamu otoritelerinden, devlet kurumlarından, milletvekilleri ve benzeri her türlü kişi, kurum ve organdan gelebilecek telkin, etki ve talimata karşı korunmasına bağlıdır.

Yargıç ve savcılarının özlük işlerini düzenleyen kurulların devlet organlarından tamamen bağımsız olması, yargıçlarca liyakat esasına göre seçilen üyelere oluşması, kurulda hiçbir politikacı bulunmaması gerekli. Türkiye’de ise, yargıç ve savcılarının mesleğe kabulü, atama, nakil, geçici yetki verme, yükseltme, birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme,

¹³⁶ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Dunja Mijatović tarafından 1-5 Temmuz 2019 tarihlerinde Türkiye’ye yapılan ziyareti takiben hazırlanan rapor için bkz. <https://rm.coe.int/avrupa-konseyi-insan-haklari-komiseri-dunja-mijatovic-1-5-temmuz-2019-/16809c5187>.

disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma ile yargıç ve savcılar hakkında denetim, araştırma, inceleme ve soruşturma yapma konularında yetkili tek kurul olan HSK'nın üyeleri büyük ölçüde siyasi iktidar tarafından belirleniyor.

2017 yılında Anayasa'da yapılan değişiklikle, HSK artık on üç üyeden oluşuyor ve bu üyelerin hiçbiri, yargıçlar ve savcılar tarafından seçilmiyor. HSK'ya başkanlık eden Adalet Bakanı ve müsteşarı, HSK'nın doğal üyeleri. HSK'nın dört üyesi Cumhurbaşkanı tarafından atanıyor, kalan yedi üyesi ise TBMM tarafından nitelikli çoğunlukla seçiliyor. Nitelikli çoğunlukla seçim pratikte yedi üyenin TBMM'de çoğunluğu elinde tutan AKP ve MHP tarafından belirlenmesi anlamına geliyor. HSK'nın yürütme organına bağımlı bir yapıya sahip olmasına yol açan bu durum, yargı makamlarının hak savunucularına müdahale etmek için yönlendirilmesine de temel oluşturuyor.

b) Hâkimlerin ve Savcıların Mesleğe Seçimi ve Atamalarında Bağımsızlık Sorunu

Yargının hukuki (*de jure*) ve fiili (*de facto*) bağımsızlığı, genel olarak hukuk devleti kurallarına uygun davranılması, özel olarak ise hem yargıçları/savcılarını baskı ve müdahalelerden koruyacak mekanizmaların oluşturulması hem de bu mekanizmaların etkili bir biçimde işler kılınması ile mümkün. Bu mekanizmalar, yargı mensuplarının atama, terfi, nakil, görev süresi, görev yeri, emeklilik, maaş, disiplin işlemleri gibi konularda uygunsuz dış etkilere korunması konusunda gerekli önlemleri içerecek ve pratikte uygulanabilecek şekilde yapılandırılmış olmalı.¹³⁷

Venedik Komisyonu, bir mahkemenin bağımsız olduğunun kabul edilebilmesi için üyelerinin atama biçimi, görev süreleri ve benzeri konularda dışardan ve kendi içinden gelebilecek baskılara ve müdahalelere karşı güvence sahibi olması gerektiğini belirtir. Venedik Komisyonu'na göre, "Hâkimlerin mesleki kariyerlerine ilişkin tüm kararlar objektif kriterlere dayanmalı, hâkimlerin mesleğe kabulü ve yükselmeleri, eğitimsel özelliklerini, dürüstlük, yetenek ve etkinliklerini de gözetilen liyakat esasına göre yapılmalıdır".¹³⁸

¹³⁷ BM İnsan Hakları Komitesi, *Genel Yorum No. 32*, 23 Ağustos 2007, CCPR/C/GC/32, <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2021/02/insan-haklari-komitesi-gn.-Yorum-32.pdf>.

¹³⁸ Venedik Komisyonu, Rapor: Yargı Sisteminin Bağımsızlığı Bölüm 1: Hâkimlerin Bağımsızlığı, Çalışma No. 494/2008, 16 Mart 2010, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)004-tur](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)004-tur).

Türkiye’de ise, yargıçların ve savcılarının adaylığa kabul sürecinde Adalet Bakanlığı’nın yetkilerinin ağırlıkta olduğu bir düzeneğin işletilmesi, mesleğe seçim ve atama ölçütlerinin nesnel değil, öznel değerlendirmelere açık olmasına yasal zemin hazırlıyor.¹³⁹

Seçim ve atama işlemlerinde liyakatin değil, siyasi eğilimlerin belirleyici olduğu, özellikle son yıllarda birçok olayda gün yüzüne çıktı.¹⁴⁰ Sınav/mülakat sisteminin manipüle edilmesinden, siyasal/dinî eğilimlere göre mesleğe seçim yapılmasına, atamalardaki kadrolaşmadan, liyakatsiz seçilen yargıç ve savcılarının hukuk sisteminde yarattığı tahribata kadar, yargı dünyası üzerindeki siyasi müdahalelere dair çok fazla problem var.¹⁴¹ Yargı bağımsızlığını ciddi şekilde tehlikeye atan bu sorunlar, yargıçların ve savcılarının hak savunucularıyla ilgili yürüttüğü işlemlerde yürütmenin etkisi/baskısı altında hareket etmelerine de neden oluyor.

c) Yargının Siyasal Amaçlar Doğrultusunda Araçsallaştırılması

Türkiye’de son yıllarda siyasi yönlendirmeye hiçbir dönemde olmadığı kadar çok teslim olan yargının, bağımlı ve etkiye açık yapısı nedeniyle insan hakları mücadelesini geriletme isteyen siyasi iktidarın uzantısı haline geldiği ve bir baskı aracına dönüştüğü açık. 2021 tarihli AB ilerleme değerlendirme raporunda belirtildiği gibi, son yıllarda demokrasi, hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığı, demokrasi ve temel haklar konusunda muazzam bir geri gidiş yaşandı ve yargı, yürütme ve yasama organları tarafından yapılan yasal ve fiilî müdahalelerle var olan bağımsızlık

¹³⁹ 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu’nun 9. maddesine göre, her yıl alınacak aday sayısı Adalet Bakanlığı’na belirlenir ve yapılacak merkezî sınav ve mülakatta başarılı olanlar adaylığa atanır. Adalet Bakanlığının görevlendireceği bakan yardımcısı başkanlığında toplanan Mülakat Kurulu, Teftiş Kurulu Başkanı, Ceza İşleri, Hukuk İşleri ve Personel Genel Müdürleri ile HSK Genel Sekreteri ve Türkiye Adalet Akademisi Danışma Kurulu’ndan seçilen birer üye olmak üzere toplam yedi üyeden oluşur. Dolayısıyla Mülakat Kurulu’nun yedi üyesinden beşi doğrudan Adalet Bakanlığı bürokrati iken, geriye kalan iki üye de Adalet Bakanlığı’yla sıkı ilişki içindedir.

¹⁴⁰ Örneğin yakın tarihte kamuoyu, TBMM kontenjanından HSK üyeliğine seçilen bir yargıcın, iktidar/ittifak ortağı partilerden birinin genel başkanı ile görüşerek HSK üyeliğinden istifa ettiğini, HSK üyesi bu yargıcın Menzil Tarikatı mensubu olduğu için yargıçlık sınavlarında ve atamalarında adı geçen siyasi partinin destekçisi yargıçları değil, tarikat üyesi yargıçları desteklediği için istifaya zorlandığını öğrendi. Bkz. Alican Uludağ, “HSK Üyesi Hamit Kocabey Neden İstifa Etti?”, DW, 15 Ekim 2021, <https://www.dw.com/tr/hsk-%C3%BCyesi-hamit-kocabey-neden-istifa-etti/av-59522234>.

¹⁴¹ Bkz. İsmail Saymaz, “Bir Yargıtay Üyesi: Yargıda Her Tarikatın Whatsapp Grubu Var, Haremlik-Selamlık Toplantı Yapılıyor”, HalkTV, 19 Ekim 2021, <https://halktv.com.tr/makale/bir-yargitay-uyesi-yargida-her-tarikatin-whatsapp-grubu-var-haremlik-selamlık-toplantı-yapılıyor>. Konuyla ilgili Adalet Bakanı Abdülhamit Gül, “Tarikatların yargıda yapılanması söz konusu değil,” açıklamasını yaptı. Bkz. <https://www.yenisafak.com/gundem/abdulhamit-gul-tarikatların-yargıda-yapılanması-soz-konusu-degil-3708903>.

dayanaklarını kaybederek, tümüyle siyasal etkilere açık hale geldi.¹⁴²

Yargı makamlarının hak savunucularını susturmak amacıyla siyasal saiklerle hareket ettiğini, incelenen dosyalarda atılan adımların zamanlamasına ya da hızına bakarak görmek mümkün. Yargısal baskı sistemi bu bağlamda esas olarak iki temel hat üzerinden işletiliyor: Birincisi, genel olarak yargının akut durumlardaki tutumu, ikincisi ise, daha planlı programlı susturma politikalarındaki aracı pozisyonu ile ilgili. Bu iki hat, aslında birarada/iç içe ve her zaman/sürekli olarak kullanılıyor. Fakat siyasal dinamiklere bağlı olarak bazı dönemlerde biri, bazı dönemlerde diğeri baskın şekilde öne çıkıyor.

İlk hatta, yargısal işlemlerin çok hızlı bir şekilde hayata geçirildiği bir uygulama görüyoruz. Oysa Türkiye’de yargının ne kadar ağır aksak işlediği biliniyor. Fakat eğer siyasal olarak derhal susturulması gereken bir ses varsa, süratle düğmeye basılıyor ve yargı alışılmamış bir hızla devreye giriyor. Yaptıkları açıklama nedeniyle TTB üyelerinin yargılanarak cezalandırılması, yargının hak savunucularına bu süratli müdahalesinin en iyi örneklerinden birini oluşturuyor.

Türk Tabipleri Birliği

TTB’ye yönelik baskılar, 20 Ocak 2018 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri’nin ulusal güvenliğin tehdit altında olduğu iddiasıyla düzenlediği “Zeytin Dalı Operasyonu” sırasında başladı. Operasyonu protesto eden yürüyüşler yasaklandı, sosyal medyada aksi yönde düşüncelerini paylaşanlar gözaltına alındı. TTB Merkez Konseyi, 24 Ocak 2018 günü “Savaş Bir Halk Sağlığı Sorunudur” başlıklı bir açıklama yaptı. Sadece dört gün sonra, 28 Ocak 2018 tarihinde İçişleri Bakanlığı, TTB Merkez Konseyi üyeleri hakkında bu açıklama nedeniyle Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’na suç duyurusunda bulunulacağını açıkladı. Yürütmenin yargıyı açıkça yönlendirdiği bu açıklamanın hemen ertesi günü Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, TTB Merkez Konsey üyesi 11 hekim hakkında soruşturma başlattı. 30 Ocak 2018’de 7 farklı kentte düzenlenen operasyonla, Merkez Konsey üyesi 11 hekim gözaltına alındı.¹⁴³ 1 Ekim 2018 tarihli iddianameye göre 11 hekim, “terör

¹⁴² Avrupa Komisyonu, 2021 Türkiye Raporu, Bölüm 23: Yargı ve Temel Haklar, 19 Ekim 2021, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/turkey-report-2021_en.

¹⁴³ Gözaltına alınan 11 hak savunucusu: Prof. Dr. Mehmet Raşit Tükel, Prof. Dr. Taner Gören (İstanbul), Dr. Hande Arpat, Prof. Dr. Sinan Adıyaman, Dr. Mehmet Sezai Berber, Dr. Selma Güngör (Ankara), Dr. Bülent Nazım Yılmaz (Eskişehir), Dr. Funda Barlık Obuz (İzmir), Dr. Dursun Yaşar Ulutaş (Adana), Dr. Ayfer Horasan (Van), Dr. Şeyhmus Gökalt (Diyarbakır).

örgütü propagandası yapmak” ve “halkı kin ve düşmanlığa alenen tahrik etmek” ile suçlandı. Ankara 32. Ağır Ceza Mahkemesi’nde yapılan yargılama 3 duruşmada hızla sonuçlandırıldı ve 3 Mayıs 2019 tarihinde 11 eski Merkez Konsey üyesi, “halkı kin ve düşmanlığa tahrik etme” suçundan 2’şer kez 10’ar ay hapis cezasına mahkûm edildi.

İkinci hat ise biraz daha farklı bir rota izliyor. Bu rotada her türlü hukuk dışı müdahale, yargının da içinde olduğu bir ağ tarafından yavaş yavaş ve planlı şekilde örülüyor. Bu plan ve program dahilinde, hak savunucuları hakkında hiçbir suç şüphesi olmadan gizli soruşturmalar açılıp, tamamen keyfî şekilde iletişimin tespiti ve teknik takip kararları alınıyor. Özel hayatın gizliliğini ihlal eden bu uygulamayla, hak savunucusunun haberi olmadan yıllarca telefon konuşmaları kaydediliyor, fotoğrafları çekiliyor. Hukuk dışı yollarla elde edilen bu veriler, yıllar sonra suç gösterir birer delil gibi sunularak kullanılıyor. Kayıtlar bazen manipüle ediliyor, bazen buna dahi tenezzül edilmeden mesnetsiz çıkarımlar/varsayımlar üzerine kurulu iddianameler hazırlanıyor. Dosyalar hak savunucusunun ne zaman susturulmasına karar verilirse o zaman bekletildiği raftan indiriliyor. Derhal bir karalayıcı basın kampanyası başlatılıyor ve buna kamu yetkililerinin hedef gösterici açıklamaları eşlik ediyor.

Osman Kavala

İnsan hakları, kültür, sanat gibi çok çeşitli alanlarda sivil toplum faaliyetlerinde bulunan iş insanı Osman Kavala, 2013 yılında gerçekleşen Gezi Parkı eylemleri ve 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimine dahil olduğu iddialarıyla farklı tarihlerde açılan ve daha sonra birleştirilerek görülmeye başlanan dava kapsamında tutuklu yargılanıyor. Aleyhinde iddianame hazırlanmaksızın hapisanede tutulduğu 1 yıl 4 ay dahil Kavala’nın tutukluluk süresi, bu çalışmanın hazırlandığı tarih itibariyle yaklaşık 4 buçuk yılı doldurmak üzere. Kavala’nın makul şüphe yokluğunda tutuklanmasına ve tutukluluğunun devamına ilişkin kararlar, suça karışmış olduğunu gösteren bilgi, olgu ya da somut delile dayanmıyor. Kavala, Gezi Parkı eylemleriyle ilgili hakkında açılan soruşturmadan 4 yıl gibi uzun bir süre sonra tutuklandığı zaman haberdar oldu. 2013 yılında açılan bu gizli soruşturma kapsamında özel ve mesleki hayatıyla ilgili yaptığı telefon görüşmelerinin dinlendiğini ve takip edildiğini öğrendi. Bu soruşturmanın davaya dönüşmesi herhangi yeni bir delil toplanmamasına rağmen 5 buçuk yılı buldu. Suç isnadıyla karşılaşmasına neden olan darbe girişiminin üzerinden ise 1 yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra tutuklanmasına karar verildi.

Ayrıca her iki suç isnadının yapıldığı zaman, Cumhurbaşkanı tarafından hedef gösterildiği iki konuşmanın¹⁴⁴ hemen üç ay sonrasına denk düşüyor ve bu konuşmalar ile iddianamelerin içeriği büyük ölçüde örtüşüyor. Bu nedenlerle AİHM, Kavala'nın bir hak savunucusu olarak susturulmak amacıyla tutuklandığına ve bu şekilde tüm hak savunucuları açısından caydırıcı bir etki yaratmak istendiğine hükmetti.¹⁴⁵

1.2. Usuli Güvencelerin Bertaraf Edilmesi

Ceza yargılamasının amacı, bir suç iddiasına ilişkin maddi gerçeği varsayımlara dayanmadan, hukuka uygun somut delillerle, usuli güvencelere riayet edilerek yürütülen bir yargılama sonucunda ortaya çıkarmaktır. Usuli güvenceler, adil bir yargılama yürütülmesi için uyulması gereken ilkeler bütünüdür. Sanığın bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, masumiyet karinesi, silahların eşitliği ilkesi gibi temel ilkelere uyularak, aleni, kesintisiz ve yüz yüze yürütülen bir yargılamada meramını anlatmasına uygun şartlar yaratılarak yargılanması, usuli güvencelerin yerine getirildiğini gösterir.

İncelenen dosyalarda, hak savunucuları ile ilgili yürütülen yargısal işlemlerde adil yargılanma hakkının gereği olan usuli güvencelerin neredeyse tümüyle bertaraf edildiği görülüyor. AİHM'in adil yargılanma hakkı kapsamında teminat altına aldığı usuli güvencelere ilişkin içtihadına taban tabana zıt bir pratik sergileyen yargı makamları, hak savunucularının hakkaniyetli bir biçimde yargılanma güvencesini zedeleyecek işlem ve kararlara imza atıyor. Hak savunucularına yönelik bilhassa çekişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkesi, masumiyet karinesi, gerekçeli karar yükümlülüğü gibi adil yargılanma hakkının vazgeçilmez unsurlarının yanı sıra savunma haklarının hiçe sayıldığı yaygın bir yargılama pratiği bulunuyor.

a) Yasal ve Meşru Eylemlerin Kriminalize Edilmesi

Hak savunucularının bütünüyle savunuculuk kapsamında olan açıklamada bulunma,

¹⁴⁴ Cumhurbaşkanı Erdoğan, 21 Kasım 2018 tarihinde Kavala hakkında yaptığı açıklamada, "Gezi olaylarında teröristlerin finans kaynağı olan bir kişi şu anda içeride. O'nun arkasında meşhur Macar Yahudisi Soros var. Bu adam dünyada milletleri bölmekle adeta birilerini görevlendiren parası bol birisi. Babadan zengin bu adam Türkiye'yi parçalayıp bölen terör eylemlerine karşı her türlü desteği veren kişi," dedi. Ayrıca 3 Aralık 2018 tarihinde "Gezi'nin arkasında kimler olduğunu açıkladım. Dış ayağı Soros, iç ayağı Kavala'dır dedim. Kavala'ya para gönderenler belli," açıklamasında bulundu.

¹⁴⁵ *Kavala v. Türkiye*, Başvuru No. 28749/18, 10.12.2019.

rapor ve kitap yayımlama, görüşmeler yapma, çalıştay, atölye, eğitim gibi etkinlikler düzenleme ve bunlara katılma gibi herhangi bir suç oluşturmeyen eylemleri nedeniyle suçlamalarla karşılaşması en bariz ortak mesele. Ceza hukuku sisteminde süregelen bir sorun olan delilden suçluya gitmek yerine, şüpheli addedilmek istenen kişiye varsayılan bir suç kastı yüklenerek hukuka uygun olan eylemlerinin suç işleme niyetini ispat etmek üzere kötü niyetli yorumlanıp delil olarak kullanılması, hak savunucuları ile ilgili de sıklıkla karşılaşılan bir uygulama.

İncelenen bazı dava dosyalarında, haber mecralarında yayınlandığı sırada Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından herhangi bir yaptırım uygulanmayan ve bugüne kadar Basın Savcılığı'nın soruşturma başlatmadığı röportajların, haberlerin ya da bunlarla ilgili sosyal medya paylaşımlarının yıllar sonra suç deliliymiş gibi kullanıldığını görmek mümkün. İfade özgürlüğü kapsamında korunması gereken bu eylemler nedeniyle hak savunucularının yargı makamlarına suçsuzluklarını ispatlamak zorunda bırakılması ve böyle bir ispat külfeti altına sokulması, masumiyet karinesinin ihlal edildiği anlamına geliyor.

Masumiyet karinesi, bir kişinin hukuka uygun kesinleşmiş/nihai bir mahkeme kararı olmadığı müddetçe suçlu muamelesi görmemesini gerektirir.¹⁴⁶ Masumiyet karinesine ilişkin AİHM içtihadına göre, yargı makamları şüphelinin/sanığın isnat edilen suç işlediği önyargısı ile hareket etmemeli, herhangi bir şüpheden sanık yararlanmalı ve ispat külfeti iddia makamı üzerinde olmalıdır.¹⁴⁷ Ayrıca iddia makamı tarafından sunulan deliller ve iddia konusu suç arasında uygun bir illiyet bağı/nedensellik ilişkisi kurulmalıdır.¹⁴⁸

Araştırma kapsamında incelenen dosyalarda ise, savcılar ve mahkemelerin şüpheli/sanık lehine olan delilleri toplamayarak ya da dikkate almayarak, hak savunucularını neredeyse hiçbir başarı şansı bulunmayan bir ispat külfeti ile baş başa bıraktığı uygulamalara sıklıkla rastlandı. Bazı örneklerde, örgütlü suçlardan yargılanan hak savunucularının ne şekilde örgütsel ilişki içinde olduğu, örgütsel hiyerarşideki

¹⁴⁶ Anayasa'nın 38. maddesine ve AİHS'in 6. maddesine göre, bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır ve kendisine yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebini en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak öğrenme, savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olma, kendisini bizzat savunma veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanma, iddia tanıklarının sorguya çekme veya çektirme, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.

¹⁴⁷ *Barberà, Messegué ve Jabardo v. İspanya*, Başvuru No.10590/83, 06.12.1988.

¹⁴⁸ *H.M.A. v. İspanya*, Başvuru No. 25399/94, 09.04.1996.

yerleri, görevlerinin tanımı, eylemlerinin iradesi, çeşitliliği ve sürekliliğinin ne savcılık ne de mahkeme tarafından ortaya konulduğu ve üstelik bunu yapmaksızın cezalandırılmalarına dair kararlar verildiği görüldü.

Kamuoyunda “Büyükada davası” olarak bilinen ve 11 hak savunucusunun yargılandığı davanın 19 Şubat 2020 tarihinde görülen duruşması öncesi İstanbul Adliyesi önünde yapılan basın açıklaması. - Fotoğraf: Uluslararası Af Örgütü.

Büyükada Davası

İstanbul Büyükada’da katıldıkları bir eğitim çalıştayına 5 Temmuz 2017’de yapılan polis baskınıyla gözaltına alınan 10 hak savunucusu, “örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işlemek” ve “silahlı terör örgütüne üyelik” suçlamalarıyla 17 Temmuz 2017’de savcılığa çıkarıldı. 8’i tutuklanırken, 2’si adli kontrol şartıyla serbest bırakıldı. Alınan gizlilik kararı nedeniyle soruşturma dosyasına erişilemeyen ve hak savunucularına yönelik karalama kampanyalarının yürütüldüğü yaklaşık üç aylık bir süreden sonra iddianame düzenlendi ve şüpheliler arasına bir hak savunucusunun daha eklendiği görüldü. Özensiz bir biçimde hazırlanan iddianamede sunulan deliller, söz konusu karalama kampanyalarında kullanılan manipüle edilmiş bilgileri içeriyordu. Birçok hak savunucusu hakkında ileri sürülen tek delil, özel ve mesleki yaşamlarında yaptıkları telefon görüşmelerinin kayıtlarıydı. İddianamede delil olarak sunulan bu bulguların hak savunucularının hangi suçu, nasıl işlemiş olduğunu gösterdiğine dair herhangi bir açıklama

bulunmuyordu. Adil yargılanma hakkı kapsamında teminat altına alınan masumiyet karinesinin böylesine ciddi bir biçimde ihlal edildiği davanın 3 Temmuz 2020'de görülen karar duruşmasında yargılanan hak savunucularından 4'ü hakkında çeşitli hapis cezaları verilirken, 7'si beraat etti. Verilen kararlar henüz kesinleşmedi.

b) Koruma Tedbirlerinin Suistimal Edilmesi

Koruma tedbiri, belli yoğunlukta bir suç şüphesi olduğunda delillerin muhafaza altına alınabilmesi, şüpheli ya da sanığın yetkili merciler önünde hazır bulundurulabilmesi, adil bir şekilde yargılamanın yapılabilmesi ve nihayetinde mahkûmiyet hükmü kurulacak ise, bunun infazının gerçekleştirilebilmesi için uygulanan yakalama, el koyma, gözaltı, tutuklama gibi uygulamalar için kullanılan bir hukuki terim.

Koruma tedbirlerinin hepsi, doğası gereği, hak ve özgürlükleri sınırlayan sonuçlar doğurduğu için belli kurallara uygun olarak uygulanmak zorunda. Bu nedenle yasal düzenlemelerde, koruma tedbirinin türü ve niteliğine göre, birbirinden farklı suç şüphesi düzeylerine yer veriliyor. Örneğin arama için makul şüphe gerekirken, tutuklama için kuvvetli suç şüphesinin varlığı aranıyor.¹⁴⁹ Tedbirin her halükârda yasal bir düzenlemeye dayanması, görünüşte haklı bir suç şüphesi olması, istisnai, geçici ve hem karar verme hem de kararı uygulama aşamasında orantılı olması gerekli.¹⁵⁰

Sessiz Kalmada yer alan hukuki veriler, hak savunucuları hakkında koruma tedbiri uygulanmasına ilişkin verilen kararlarda, bu standartların hiçbirine uyulmadığını gösteriyor. Bilhassa yakalama, gözaltı, tutuklama gibi koruma tedbirleri, hak savunucuları üzerinde yersiz, gereksiz ve ölçüsüz şekilde kötüye kullanılıyor. Açık adresleri, çalışma alanı belli olan, çağrıldıkları her an gidip ifade verebilmesi mümkün olan kişiler dahi gözaltına alınıyor, polis tarafından düzenlenen baskınlarla evleri/ofisleri aranıyor, suç unsuru olmayan eşyalarına el konuluyor. İddianame hazırlanmadan tutuklama son çare olarak başvurulması gereken bir tedbirken, hak savunucuları üzerinde cezalandırıcı bir etki yaratacak şekilde kullanılıyor.

¹⁴⁹ Anayasa'nın "Kişi özgürlüğü ve güvenliği" başlıklı 19. maddesi, tutuklama nedenlerini tahdidi olarak sınırlamış, bu nedenler dışında kişilerin özgürlüklerinden mahrum bırakılmayacağını hüküm altına almıştır. Aynı maddenin ikinci fıkrasına göre, suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir.

¹⁵⁰ Anayasa'nın 13. maddesine göre, temel hak ve özgürlüklere yönelik sınırlamalar: "Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin, lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine" aykırı olamaz.

Kişi güvenliği ve özgürlüğü hakkına ciddi kısıtlamalar getiren bu tedbirlerin hak savunucuları hakkında uygulanmasına ilişkin kararlar, neredeyse hiçbir zaman somut olaya özgü bir gerekçe içermiyor ve “isnat edilen suçun vasıf ve niteliği, atılı suç için yasada öngörülen cezaların üst sınırı, adli kontrol tedbiri uygulanmasının yetersiz kalacağına anlaşılması,” gibi basmakalıp soyut nedenlere dayandırılıyor. Bu ifadeler farklı kararlarda sürekli tekrarlanıyor ve kararlar kes/kopyala/yapıştır usulüyle yazılmış gibi görünüyor.

Güvenilirliği son derece tartışmalı olan gizli tanık beyanları, tek başına bir hükme esas teşkil edemeyecek nitelikte olsa da hak savunucuları hakkında verilen tutukluluk kararlarındaki tek dayanak olabiliyor. Hak savunucularının tutuklanmasına karar verilirken, adli kontrol tedbirlerinin yetersiz kalacağına somut olarak kanıtlanmasına dair herhangi bir çaba da gösterilmiyor. Hak savunucularının tutukluluk sürelerinin uzunluğu da yaygın rastlanan ciddi bir sorun. Tutukluluğun devamına ilişkin kararların yeni bir gerekçe gösterilmeksizin otomatik olarak önceki kararın devamı haline getirilerek verilmesi bu sorunun derinleşmesine neden oluyor.

Savcıların hak savunucularının serbest bırakılmasına ilişkin kararlara itiraz etmesi ve bunun sonucunda tekrar tutuklanmaları diğer bir sorun alanı. 20 Kasım 2017 tarihli ve 696 sayılı OHAL KHK'sına kadar, CMK'da yer alan yasal düzenlemeye göre tutuklamaya, tutuklamanın devamına veya bir tahliye isteminin reddine ilişkin kararlara itiraz edilebilir idi. Tutuklama kararının geri alınması ya da serbest bırakılma yönündeki kararlara karşı itiraz edilmesi mümkün değildi.¹⁵¹ Bu düzenlemeye rağmen, 2017 yılında uygulamada tahliye hakkında verilen kararlara savcılık makamının itiraz ettiği ve bu itirazın kabul edilmesi neticesinde salıverilenlerin tekrar tutuklandığı örnekler görülmeye başlandı.¹⁵² 696 sayılı OHAL KHK'sıyla yapılan değişiklik söz konusu uygulamayı “yasal dayanağa” kavuşturmuş oldu.

Uygulamada görülen örnekler, tahliye kararlarının savcılık makamlarının itirazı sonucunda kaldırılmasının ve kişilerin tekrar tutuklanmasının mahkemelerin tutuklu

¹⁵¹ CMK'nın 101. maddesinin ikinci fıkrasında sayılan “tutuklamaya, tutuklamanın devamına veya bu husustaki bir tahliye isteminin reddine ilişkin kararlara” karşı aynı maddenin beşinci fıkrası uyarınca itiraz yoluna başvurulabilecektir. CMK'nın 104. maddesinin ikinci fıkrasında ise sadece şüpheli ya da sanığın salıverilmesinin reddedilmesine dair kararlara karşı itiraz yoluna başvurulabileceği düzenlenmiştir. 20 Kasım 2017 tarihli ve 696 sayılı OHAL KHK'sı ile bu düzenlemede geçen “red kararına” ifadesi “bu kararlara” şeklinde değiştirilmiştir.

¹⁵² Bu yöndeki uygulamanın bilinebilen ilk örnekleri HDP'li tutuklu milletvekilleri İdris Baluken ile Ferhat Encü'ydü. Yargılandıkları davalarda 30 Ocak 2017 tarihinde tahliye edilen İdris Baluken ile 15 Şubat 2017 tarihinde tahliye edilen Ferhat Encü, savcılık makamlarının tahliye kararına yaptığı itiraz sonucunda itirazı değerlendiren mahkemelerce tekrar tutuklandı.

yargılanan kişilerin tahliyesine dair kararlarına müdahale edilmesi amacı taşıdığını gösteriyor. Çünkü bu gibi durumlarda tekrar tutuklama kararlarını, davanın esasını inceleyen ve dolayısıyla dosyanın tamamına hâkim olan mahkemeler değil, yapılan itiraz sonucunda *itiraz mercii* sıfatıyla tutukluluk incelemesi yapan mahkemeler veriyor. Aynı dosyadan, aynı suçlamalardan ve aynı delil durumundan dosyanın esasını inceleyen mahkemeler kişinin tahliyesi yönünde değerlendirme yaparken itirazı inceleyen bir diğer mahkeme tam aksi bir değerlendirme yapıyor. Bu, esas mahkemesine müdahale olduğu gibi hukuki güvenlik ilkesini de ortadan kaldıran bir durum. Çoğu örnekte görüldüğü gibi, mahkemelerin tahliye kararı üzerine mahkeme ile cezaevleri arasında yazışmalar yapılıyor, tutuklu kişiler hakkında verilen tahliye kararı işleme konuluyor, kişiler tam tahliye edilecekken başka bir mahkeme huzuruna çıkartılıp tekrar tutuklanıyor.

ÇHD Avukatları

ÇHD avukatları hakkında iki büyük dava var. 2013'te başlatılan ilk davada 22 avukat yargılanıyor. İkinci dava süreci ise 2017'de Gülmen ve Özakça'nın tutuklu yargılandıkları davanın duruşmasından yalnızca iki gün önce 16 avukatın gözaltına alınmasıyla başladı. Her gün adliyelere, karakollara girip çıkan avukatlar hakkında uygulanan 8 günlük gözaltından sonra 15 avukat tutuklandı. Cumhurbaşkanı'nın hedef gösterici açıklamalarının¹⁵³ ardından ise sırasıyla 5 gün ve yaklaşık bir ay sonra iki avukatın daha gözaltına alınarak tutuklanmasıyla tutuklu avukat sayısı 17'ye çıktı. Tutuklamalardan bir yıl sonra 17'si tutuklu 20 avukat hakkında açılan davanın ilk duruşması görüldü. 5 gün süren duruşma sonunda mahkeme oybirliğiyle tutuklu avukatların tahliyesine karar verdi. Aynı gece savcı tahliye kararına itiraz etti. Henüz aradan 24 saat dahi geçmemişken, aynı mahkeme heyeti bu itirazı kabul ederek tahliye ettiği avukatlardan 12'sinin yeniden tutuklanmasına oybirliğiyle karar verdi. Bunun üzerine yargılamada görevli mahkeme heyeti değiştirildi. Adil yargılanma hakkı ihlalleriyle dolu yargılama süreci sonunda avukatlara toplam 159 yıla varan cezalar verildi. Yargıtay dosyadaki bu hak ihlallerini görmezden gelerek yalnızca üç avukat yönünden kararın bozulması gerektiğine hükmetti. Yargıtay'ın bozma kararı sonrası Selçuk Kozağaçlı ve Barkın Timtik hakkında yeniden görülmeye

¹⁵³ 3 Kasım 2017'de Cumhurbaşkanı Erdoğan bir mitingde, "Aşırı sol bunlar ne yazık ki, istismarını yapmak suretiyle aileleri tahrik ediyorlar. Aileler üzerinde oyun oynuyorlar. Bunların da kimler olduğunu gayet iyi biliyoruz. Bu oyunu şehit ailelerimizin bozmaları lazım," açıklamasında bulundu. Bu sözleriyle aralarında Selçuk Kozağaçlı'nın da bulunduğu Soma Maden Katliamı'nda yaşamını yitirenlerin avukatlarını hedef alıyordu. Bkz. <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2017/11/03/erdogandan-somada-sehit-olan-madencilerin-ailelerine-mujde>

başlanan ikinci dava, 2013 yılında açılan ilk dava ile birleştirildi ve her iki avukat da tutuksuz yargılandıkları bu davada tutuklu hale getirildi. Kozağaçlı 6 yıla yaklaşan çok uzun bir süredir tutuklu yargılanmaya devam ediyor.

c) Hukuka Aykırı Delil Kullanılması

AİHM'in adil yargılanma hakkına ilişkin içtihadına göre, delillerin elde edilme ve değerlendirilme şekli de dahil olmak üzere, yargılamadaki tüm işlemlerin bir bütün olarak adil olması sağlanmalıdır.¹⁵⁴ Paralel olarak Anayasa'da, hukuka aykırı elde edilmiş bulguların delil olarak kabul edilemeyeceği ilkesi emredici olarak belirlenmiş, aynı şekilde ceza usul yasalarında da yüklenen suçun ancak hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş delillerle ispat edilebileceği düzenlenmiş durumdadır.¹⁵⁵ Bu düzenlemelere aykırı şekilde elde edilen veya değerlendirilen deliller, yasak delil statüsündedir.

Mahkemeler hukuka aykırı bulguları delil olarak değerlendirmeme ve hüküm kurarken esas almama, savcılar ve kolluk görevlileri ise delil toplarken hukuka uygun hareket etme yükümlülüğü altındadır. Mahkemelerin bu yükümlülüğü, delillerin hukuka uygunluğunu yargılamanın başından itibaren her aşamada incelemeyi ve hukuka aykırı elde edildiği anlaşılan delillerin duruşmada tartışılmasını reddetmeyi içerir. Hukuka aykırı delillerin duruşmalar sırasında ortaya çıkarılmaması, okunmaması ve dosyadan ayrılarak başka bir yerde korunması gerekir.

Bu açık yasal düzenlemelere rağmen, hak savunucuları hakkında yürütülen yargısal işlemlerin çoğunda deliller hukuka aykırı şekilde toplanıyor ve yargılamalarda hukuka aykırı şekilde değerlendiriliyor. Hak savunucuları aleyhinde ileri sürülen suçlamaların ağırlıklı olarak dayandırıldığı iki grup delil var: Birinci grupta, HTS kayıtları, iletişim tespiti ve teknik takip kayıtları; ikinci grupta ise, tanık ifadeleri yer alıyor. Her iki grup delilin de gerek elde edilme gerekse değerlendirme sürecinde ciddi hukuka aykırılıklar söz konusu.

Yargılanan hak savunucuları hakkında hiçbir suç şüphesine dayanılmaksızın keyfi ve usulsüz dinlemelerin/takiplerin çoğu zaman kovuşturmalardan yıllar önce ve habersiz yapılmış olduğu, bu kayıtların bir suç yaratmak amacıyla yıllarca bekletildiği, yıllar

¹⁵⁴ *Ayetullah Ay v. Türkiye*, Başvuru No. 29084/07 ve 1191/08, 27.10.2020.

¹⁵⁵ Anayasa'nın 38/6. maddesinde "Kanuna aykırı elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez," düzenlemesi bulunur. Buna paralel olarak, CMK'nın 217/2. maddesinde, "Yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebilir," hükmüne yer verilmiştir. CMK'nın 206/2-a maddesinde de "Kanuna aykırı olarak elde edilmiş olan delillerin ortaya konulmasının reddolunacağı," öngörülmüştür.

sonra manipüle edilerek ya da mantık dışı çıkarımlarla suçlamalara konu edildiği ve dava açıldığı görülüyor. Hak savunucuları aleyhinde bu yasak delillere dayanılarak mahkûmiyet kararları dahi verildiği gibi, bu kararlara ulaşma sürecinde oldukça taraflı değerlendirmeler yapıldığına da rastlanıyor.

Bazı dosyalarda usulsüz dinlemeler yaptıran savcıların ve hâkimlerin FETÖ/PYD olarak adlandırılan yapı ile bağlantıları nedeniyle kamudan ihraç edilmiş ve hatta usulsüz dinlemeler yaptırmak ve sahte delil üretmekten yargılanmış ve kimi zaman mahkûm edilmiş olması, elde ettikleri/değerlendirdikleri bulguların hukuka uygunluğuna açıkça gölge düşürüyor.¹⁵⁶ Delillerin toplanması ve değerlendirilmesi sürecinde yer alan yargı mensuplarına yönelik bu neviden bir suçlamanın delilleri doğrudan doğruya yasak delil kapsamına sokması ve bu delillere kesinlikle dayanılmaması gerekirken, pratikte böyle olmuyor.¹⁵⁷

Tanık deliline ilişkin rastlanan en yaygın hukuka aykırı uygulama ise gizli tanık kullanımı.¹⁵⁸ Son yıllarda siyasi davalardaki kullanımı ağır eleştirilere konu olan gizli tanık kurumu, tanığın kimliği bilinmediğinden şüpheli/sanık için savunma hakkının kısıtlandığı dezavantajlı bir durum ortaya çıkarıyor. Çünkü şüpheli/sanıklar gizli tanıkların beyanlarının inandırıcılığını test edebilecek bilgiden ve önyargılı/güvenilmez özelliklere sahip olduğunu gösterebilme imkânından yoksun bırakılıyor. Bu durum, soruşturma makamlarının gizli tanık dinlediği durumlarda yargulamayı yürüten mahkemeler açısından da geçerli.

Hak savunucularına yönelik yürütülen adli işlemlerde gizli tanıkların maddi gerçeği/hakikati ortaya çıkarmak amacıyla değil, hakkında soruşturma/kovuşturma yürüten kişiyi cezalandırmak amacıyla kullanıldığını söylemek mümkün. Gizli tanıkların

¹⁵⁶ Bkz. Birgün, “‘Selam Tevhid’ Kumpası Davasında Karar: 20 saniğa hapis cezası”, <https://www.birgun.net/haber/selam-tevhid-kumpasi-davasinda-karar-20-saniga-hapis-cezasi-350177>.

¹⁵⁷ HSK'nın 28 Ağustos 2016 tarihli Genel Kurul kararında bahse konu hâkim ve savcıların ihraç gerekçesi, “masum olduğuna bakılmaksızın birçok kişiyi yargı eliyle mağdur etmek, kendinden olmayan herkesi düşman kabul edip kullanmadığı kişileri, yargı kararları ile emniyet operasyonlarının hedefi haline getirmek, istihbarat toplamak, emniyet ve yargı üzerinden toplanan istihbarata göre örgütün üst düzey yöneticilerinin verdiği kararın icrasına başlamak, basın ve yayın üzerinden linç girişimi gerçekleştirmek, suç faili veya masum olduğuna bakılmaksızın birçok kişiyi yargı eliyle mağdur etmek, çözümünü mümkün olmayan abartılı, ayrıntıya boğulmuş, gerçeklerin gizlendiği, kasıtlı, taraflı ve delilsiz davalar açmak, bu davalarla Türkiye'nin mafya ve terörle mücadele ettiği algısı yaratmak,” olarak açıklanıyor. Bkz. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/files/karar.pdf>.

¹⁵⁸ Gizli tanık uygulaması, 2008 yılında 5726 sayılı Tanık Koruma Kanunu'nda yapılan değişikliklerle yürürlüğe girdi. Fiili olarak ise, ilk kez 2007'de başlatılan Ergenekon davalarında kullanılmaya başlandı. Daha henüz yasa yürürlüğe girmeden Ergenekon soruşturması savcısı Zekeriya Öz'ün Danıştay saldırısı davası sanığı Osman Yıldırım'ı gizli tanık olarak dinlediği gün yüzüne çıkmıştı. Bkz. Pelin Ünker, “Adaletin Kör Noktası: ‘Delil Yoksa Gizli Tanık Var.’” 16.03.2020, DW, <https://www.dw.com/tr/adaletin-k%C3%B6r-noktas%C4%B1-delil-yoksa-gizli-tan%C4%B1k-var/a-52783892>.

ifadeleri mutlak doğru olarak kabul edilerek, doğru olmadığına ilişkin ispat da hak savunucusuna yükleniyor. Dosyalardaki tek delilin gizli tanık ifadesi olduğu uygulamalara sıklıkla rastlanıyor. Aynı gizli tanığın başka kişilerle ilgili farklı birçok dosyada ifade vermiş olduğu örnekler mevcut. Bilhassa mahkeme huzuruna çıkarılmayan gizli tanıkların olduğu durumlarda, bu kişilerin fiilen hiç olmadığına dair ciddi kuşku doğuyor. Ayrıca tanıkların baskı gördüğü konusunda nesnel bir gözlemciyi ikna edecek çok sayıda veri bulunuyor.

Şeyhmus Gökalp, 1 Mayıs 2015 Diyarbakır İstasyon Meydanı mitinginde konuşuyor.

Şeyhmus Gökalp

TTB Yüksek Onur Kurulu üyesi olan hekim Şeyhmus Gökalp, 20 Kasım 2020 günü DTK'ya yönelik soruşturma kapsamında çok sayıda hak savunucusuyla birlikte erken saatlerde evinden gözaltına alınıp üç gün sonra "örgüt üyesi olmak" iddiasıyla tutuklandı. Tutuklanma gerekçeleri, 2016 yılında yakalanan ve 2019 yılında çok sayıda kişi hakkında ifade veren bir gizli tanığın beyanlarına dayandırıldı. Gökalp'in hiç tanımadığı bu kişinin, somut delillerle kanıtlanamayan ve güvenilirliği şüpheli olan beyanları esas alınarak iddianame hazırlandı. 55 sayfalık iddianamenin 54 sayfası DTK'nın yasa dışı bir oluşum olduğuna dair genel iddialara ayrılırken, sadece bir sayfasında Gökalp'e yöneltilen suçlamalara yer verildi. İddianamede gizli tanığın beyanlarından hareketle Gökalp'in yasal bir platform olan DTK tarafından düzenlenen iki kongreye katıldığı ileri sürüldü. Ancak Gökalp bu iddiaya ısrarla karşı çıktı. Her ne kadar DTK üyeliği suç

olarak değerlendirilemeyecek olsa da dava dosyasında ne Gökalp'in bu platformun üyesi olduğuna ne de bahsi geçen kongrelere katıldığına ilişkin gizli tanık ifadesinden başka bir delil bulunmuyordu. Gizli tanık, davanın görülen ikinci duruşmasında Gökalp'in örgüt üyesi olduğu ya da başka herhangi bir yasadışı faaliyette bulunduğuna şahit olmadığını ve ifadesinin tutanağa yanlış yazıldığını belirtti. Ancak buna rağmen, savcı esas hakkındaki mütalaasında mahkemeden Gökalp'in cezalandırılmasını talep etti.

d) Savunma Haklarının Kısıtlanması

Birbiriyle yakın ilişki içerisinde bulunan silahların eşitliği ilkesi ve çekişmeli yargılama ilkesi, adil yargılanma hakkı kapsamında korunan en temel teminatlardır. Silahların eşitliği ilkesi, ceza yargılamasında iddia makamı ile savunmanın usul güvenceleri bakımından aynı koşullara tabi tutulmasının ve taraflardan birinin diğerine göre zayıf duruma düşürülmeksizin iddia ve savunmalarını makul şekilde dile getirme fırsatına sahip olmasının sağlanmasını gerektirir.¹⁵⁹ Çekişmeli yargılama ilkesi ise, tarafların dava dosyası hakkında bilgi sahibi olma, yorum yapma ve yargılama sürecine aktif olarak katılarak, fikirlerini karşılıklı olarak bildirebilmelerinin sağlanmasıdır.¹⁶⁰

Hakkaniyete uygun bir yargılama yürütülmesi için getirilen bu usuli teminatlar, şüphelinin/sanığın hakları ile doğrudan bağlantılıdır. Suçlamaları öğrenme ve savunma hakkı, avukat temin edebilme hakkı, tanık dinletme ve sorgulama hakkı, tercüman temin edebilme hakkı şüpheli/sanığın asgari haklarıdır ve adil yargılanma hakkı kapsamında korunurlar. Hakkaniyetli yargılama için sağlanan güvencelerin, şüpheli/sanığın haklarının yeterince ve tam olarak kullanılması ile uyumlu olması ve bu hakların teorik ve soyut değil, etkili ve pratik bir biçimde yorumlanması gerekir. İç hukukta ceza yargılamasının yürütülmesine dair kurallar öngören yasalar da paralel olarak benzer düzenlemeler getirir.¹⁶¹

¹⁵⁹ Anayasa Mahkemesi, *Devran Duran başvurusu* [GK], Başvuru No. 2014/10405, 25.05.2017.

¹⁶⁰ Bkz. *Devran Duran başvurusu*.

¹⁶¹ CMK'nın 160/2. maddesine göre, "Cumhuriyet savcısı, maddi gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür." CMK'nın 170/4. maddesine göre, "İddianamede yüklenen suç oluşturulan olaylar mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanır; yüklenen suç oluşturulan olaylar ve suçun delilleriyle ilgisi bulunmayan bilgilere yer verilmez." CMK'nın 170/5. maddesine göre, "İddianamenin sonuç kısmında, şüphelinin sadece aleyhine olan hususlar değil, lehine olan hususlar da ileri sürülür."

Araştırma kapsamında hak savunucuları hakkında yürütülen yargısal işlemlerle ilgili yapılan incelemede, bu ilkelere uyulmadığı, iddia makamı ile şüphelilerin/sanıkların yargılama sürecinde eşit muamele görmediği, iddianın savunmadan üstün tutulduğu ve şüpheli/sanık haklarına riayet edilmediği görüldü. İncelenen hukuki verilerde, iddia makamlarının şüpheli/sanık lehine olan delilleri toplamadığı, lehe bulguları ve içtihadı dikkate almadığı, şüpheli/sanıkların taleplerini, ifadelerini ve diğer delillerini değerlendirmede uygulamalara sıklıkla rastlandı. Dosyaya erişimin kısıtlanması da yaygın uygulamalardan biri ve bilhassa tutukluluk hallerinde şüphelinin/sanığın tutukluluğa itiraz kabiliyetinin ciddi anlamda kısıtlanması sonucunu doğuruyor.

Diyarbakır, 2019. Fotoğraf: Rosa Kadın Derneği.

Rosa Kadın Derneği

22 Mayıs 2020 günü Diyarbakır'da yapılan eş zamanlı polis baskınlarıyla gözaltına alınan kadın hak savunucusu ve siyasetçiler arasında Rosa Kadın Derneği kurucuları ve üyeleri de bulunuyordu. Gözaltına alınan 13 dernek yöneticisi ve üyesinden 5'i ertesi gün serbest bırakılırken, 8'i tutuklandı. Tutuklulardan 2'si daha sonra tahliye edildi. 7 Haziran 2020'de ikinci bir operasyon düzenlendi ve 2 kadın daha gözaltına alındıktan sonra biri hakkında ev hapsi, diğeri hakkında ise tutuklama kararı verildi. 26 Haziran 2020'de bir kişi daha gözaltına alınarak tutuklandı. Üç dalga halinde gelen operasyonlar neticesinde Rosa Kadın Derneği'nden 8 kadın "silahlı terör örgütüne üye olmak" suçlamasıyla tutuklanmış oldu. Operasyonlar Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı'na yürütülen ve

dosyaya erişimin kısıtlandığı soruşturma kapsamında yapıldı. Dosyaya erişimin kısıtlanması nedeniyle tutuklanan kadın hak savunucularının tutukluluklarına yapılan itiraz ve serbest bırakılma talepleri, suçlamalara dayanak olan unsurlara dair yeterli bilgi sahibi olmadan yapıldı. Tutuklanan hak savunucularının ne ile suçlandıklarına dair tek bilgi, emniyette alınan ifadelerinde polis tarafından kendilerine sorulan sorulardan ibaretti. Bunlar arasında ise, “8 Mart’ı tertip etmenizdeki amaç neydi?” ya da “Gülistan Doku pankartını neden taşıdınız?” gibi herhangi bir suç teşkil etmeyen eylemlerle ilgili olan ve kadın hak savunucularının itham edildiği suçlamayla bir ilgisi bulunmayan sorular yer alıyordu.

e) Kararların Gerekçelendirilmemesi

Adil yargılanma hakkının temel bir unsurunu oluşturan gerekçeli karar hakkı, hakkaniyete uygun yargılama ilkesinin önemli bir gerekliliğidir.¹⁶² Yargı makamları verdikleri kararları gerekçelendirmeli ve gerekçe, kararın hangi hukuki dayanaklarla ve hangi delillerin değerlendirilmesi sonucu verildiği hususlarına dair neden-sonuç ilişkisinin kurulmasını sağlayacak yeterlilikte, açık ve anlaşılabilir açıklamalar içermelidir. Böylece, demokratik bir toplumda hem savunmanın hem de genel olarak tüm kamunun yargı kararlarının sebeplerini bilmelerinin yanı sıra, ilgililerin de kanun yoluna başvurma hakkını etkin kullanabilmelerine imkân sağlanır. Gerekçeli karar hakkı, Anayasa ve kanun düzenlemelerinde de teminat altına alınır.¹⁶³ İlgili düzenlemelere göre, sadece iddia ve savunma değil, bunların dayandırıldığı ve mahkemece toplanan kanıtların neler olduğu, kanıtların tartışılması ve değerlendirilmesi aşamasında reddedilen veya kanıtlanma yönünden üstün tutulan ve kabul edilen kanıtların hangileri olduğunun ve nedenlerinin açıklanması gerekir. Mahkemelerin tüm bunların ışığında ulaşılan kanı ile sanığın suç oluşturduğu kabul edilen eylemlerini yasal unsurlarını içerecek şekilde nitelendirmesi ve uygulanacak

¹⁶² *Delcourt v. Belçika*, Başvuru No. 2689/65, 17.01.1970.

¹⁶³ Anayasa’nın 141/3. maddesi, “Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır,” hükmünü düzenler. Paralel olarak CMK’nın 34/1. maddesine göre, “Hâkim ve mahkemelerin her türlü kararı, karşı oy dahil, gerekçeli olarak yazılır.” CMK’nın 230/1. maddesine göre, “Mahkumiyet hükmünün gerekçesinde aşağıdaki hususlar gösterilir: (a) iddia ve savunmada ileri sürülen görüşler; (b) delillerin tartışılması ve değerlendirilmesi, hükme esas alınan ve reddedilen delillerin belirlenmesi; bu kapsamda dosya içerisinde bulunan ve hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delillerin ayrıca ve açıkça gösterilmesi; (c) ulaşılan kanaat, sanığın suç oluşturduğu sabit görülen fiili ve bunun nitelendirilmesi; bu hususta ileri sürülen istemleri de dikkate alarak, TCK’nın 61. ve 62. maddelerinde belirlenen sıra ve esaslara göre, cezaya mahkumiyet yerine veya cezanın yanı sıra uygulanacak güvenlik tedbirinin belirlenmesi; (d) cezanın ertelenmesine, hapis cezasının adli para cezasına veya tedbirlerden birine çevrilmesine veya ek güvenlik tedbirlerinin uygulanmasına veya bu hususlara ilişkin istemlerin kabul veya reddine ait dayanaklar.”

kanun maddesini göstermesi zorunludur.

Yapılan araştırmada hak savunucuları ile ilgili alınan kararların çoğunun ise, bu unsurları taşımadığı ve tatmin edici bir biçimde gerekçelendirilmediği görüldü. İddianameler ve esas hakkında mütalaalar gibi mahkemelerce verilen kararlar, ciddiyyetten tümüyle uzak, varsayımsal suçlamalara dayanıyor. Mahkûmiyet kararları, nesnel bir gözle bakıldığında belirsiz, değerlendirmeler yersiz, tutarsız ve gerekçeden yoksun. Kararlarda ayrıntılı delillerin değerlendirmesi bulunmuyor ve hangi sonuca ne gerekçeyle ulaşıldığını anlamak mümkün değil.

Yüzlerce sayfalık gerekçeli kararların ağırlığı hak savunucularının ilişkilendirildiği terör suçlarının tanımına veya bu örgütlerin kuruluşuna ve işleyişine dair anlatımlara, geri kalan kısmı ise savcılıkların iddianame ve esas hakkındaki mütalaalarına ayrılıyor. Delillerin değerlendirilmesi ve hükmün gerekçesi bölümleri genellikle sadece birkaç sayfadan ibaret. Yargılamalarda ileri sürülmemiş ve tartışılmamış hususlar gerekçeli kararlarda alâkasız şekilde, üstelik uzun uzun anlatılan bir örgütsel bağlamın önüne/arkasına yerleştiriliyor. Sanığın eylemlerinden hangisinin ne tür objektif sebeplerle hangi suç kapsamında olduğuna kanaat getirildiği açıklanmıyor.

Sevda Çelik Özbingöl

Urfa Barosu İnsan Hakları Merkezi ve Kadın Hakları Komisyonu ile İHD Urfa Şubesi üyelikleri olan ve HDP Urfa eski Eş Başkanlığını yürütmüş olan Avukat Sevda Çelik Özbingöl, 12 Mart 2020'de üç ilde düzenlenen operasyonda 11 avukatla birlikte evine düzenlenen baskınla gözaltına alındıktan sonra tutuklandı. Davanın 11 Aralık 2020 tarihli dördüncü duruşmasında 9 aydır tutuklu olan Özbingöl'ün yurt dışı yasağı ve adli kontrol şartıyla tahliyesine karar verildi. 6 Nisan 2021'de görülen altıncı duruşmada, savcı esas hakkında mütalaasını vererek Özbingöl'ün cezalandırılmasını istedi. 7 Haziran 2021'deki karar duruşmasında mahkeme Özbingöl'e "silahlı terör örgütü üyeliği" suçlamasından 6 yıl 6 ay, "2911 sayılı yasaya muhalefetten" üç kez 1 yıl 3 ay ve "örgüt propagandasından" 1 yıl 3 ay olmak üzere, toplam 11 yıl 6 ay ceza verdi. Özbingöl hakkında 2013-2017 yıllarında katıldığı eylemler, müvekkilleriyle yaptığı görüşmeler ve bazı dernek üyeliklerinin yanı sıra, birinin daha sonradan ifadesini geri çektiği iki gizli tanık beyanı, neden suç oluşturduklarına ilişkin herhangi bir açıklama yapılmaksızın delil olarak gösterildi. Bu soyut iddiaların dışında somut delil barındırmayan mütalaa ve kararda çok genel tanımlamalar kullanılarak, suç işlediğini gösterir herhangi bir gerekçelendirme yapılmadı.

f) Önemli Belgelerin Savunmadan Gizlenmesi

Mahkemenin, iddia makamının elinde olan belgelerin bir kopyasını savunma makamına hiç vermemesi ya da zamanında vermemesi ve bu şekilde iddialara cevap vermede savunmayı dezavantajlı duruma düşürmesi, adil yargılanma hakkının sağladığı çekişmeli yargılama güvencesi ve savunma hakkının ihlal edildiği anlamına gelir. Yargılama sırasında tarafların gösterilen tüm delillerden ve sunulan tüm mütalaalardan haberdar edilmesi ve bunların doğruluğuna itiraz etme ya da kullanılmasına karşı çıkma fırsatı verilmesi gerekir. Buna karşılık, incelenen bazı yargılama süreçlerinde dosyada bulunan bazı önemli belgelerin yargılanan hak savunucularından saklandığı/gizlendiği görüldü.

Gezi Parkı

Gezi Davası

Yargıtay tarafından verilen bozma kararı sonrası yeniden görülmeye başlanan Gezi Davası'nda, beyanlarının güvenilirliği konusunda son derece ciddi kuşklar bulunan tanık M.P.'nin bazı ifadelerinin savunmanın ulaşamayacağı şekilde saklandığı ve dosya içinde bulunmadığı anlaşıldı. Yine Yargıtay'ın verdiği bozma kararı sonrası yeniden görülen Çarşı Davası ve Osman Kavalı'nın 15 Temmuz darbe girişimine dahil olmak iddiasıyla yargılandığı dava ile birleştirilen dava sürerken ortaya çıkan bu durum, davaya bakan İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi ile İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı arasında yapılan yazışmalardan fark edildi. Mahkeme 17 Aralık 2019'da İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'na müzekkere yazarak, tanık

M.P.'nin 12 sayfalık ifadesinin yalnızca 6 sayfasının dosyada olduğunu belirtmiş ve tamamının gönderilmesini talep etmişti. İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı ise, bu müzekkereye yanıt olarak bahse konu ifade tutanağının savcılıkta bulunmadığını belirtmişti. Bu resmî yazışmalara rağmen, bu tutanağın herhangi bir üst yazı olmaksızın ve kim tarafından ne zaman ve nasıl gönderildiği anlaşılmayacak şekilde sonradan dava dosyasına girdiği görüldü. Yargılamaya temel oluşturan bu ifadeye savunmanın erişimi engellenerek, ciddi anlamda dezavantajlı bir durum oluşturulmuş oldu.

1.3. AİHM ve AYM Kararlarının Uygulanmaması

Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği Sözcüsü Thorbjørn Jagland, 1 Mart 2017'de dönemin Adalet Bakanı Bekir Bozdağ'ın ziyareti sebebiyle spesifik olarak Türkiye ile ilgili bir açıklama yaparak, içlerinde kapatılan kurumlar ve gazetecilerin de olduğu bir dizi hak ihlali mağduru ile ilişkili olarak Türkiye'yi AİHS ve AİHM içtihadı ile oluşturulan standartlara uygun kararlar oluşturmaya davet etti. Jagland, iç hukuk yargılamalarında ulusal mahkemelerin anılan standartlara uygun karar vermemesi ve AYM'nin yerel mahkeme kararlarını hızla değerlendirmemesi halinde, AYM'nin etkili bir iç hukuk yolu olup olmadığını kritik edeceğini ve bu halde AİHM'in kendisine doğrudan yapılan başvuruları değerlendirebileceğini belirtti.¹⁶⁴

Fakat Türkiye'de mahkemelerin AİHM standartlarına uyma performansı o günden bugüne ilerlemediği gibi, her geçen gün daha da geriye gitmeye devam etti. Sadece verdikleri kararlarda AİHM'in benzer olaylara ilişkin içtihadını değil, AİHM'in aynı dava ile ilgili olarak verdiği kararları dahi uygulamama noktasına geldiler. Osman Kavala'nın serbest bırakılmasını gerektiren AİHM kararının uygulanmasına karşı gösterilen direnç, hak savunucuları açısından bu durumun yakın tarihli en iyi örneği oldu. BAK davasında yargılanan akademisyen Füsün Üstel hakkında AYM tarafından verilen ihlal kararının diğer akademisyenlerin davalarında emsal alınması da çok zaman aldı ve bazı mahkemeler kararı uygulamak konusunda uzun süre direndi.¹⁶⁵

Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu Başkan Vekili ve Cumhurbaşkanı

¹⁶⁴ Bkz. Press statement by Secretary General Thorbjørn Jagland on the occasion of the visit of Mr Bekir Bozdağ, Minister of Justice of Turkey, Secretary General, Strasbourg

¹⁶⁵ Alt derece mahkemelerinin AYM kararlarını uygulamaya direnmesinin en çarpıcı örneklerinden biri, akademisyen/yazar Mehmet Altan'ın tutukluluğunun hak ihlali oluşturduğuna ve tahliye edilmesi gerektiğine ilişkin kararın uygulanmasının açıkça reddedilmesi ve bu nedenle Altan'ın bu karardan 5 ay gibi uzun bir süre sonra tahliye edilmesi olmuştur.

Başdanışmanı Mehmet Uçum'un "AİHM ve AYM kararları hiyerarşik değil, yönlendirici denetimdir. AİHM ve AYM'nin kararları dosyaların yeniden ele alınması konusunda bağlayıcıdır. Mahkemeler yeniden bakmak zorundadır. Yeniden baktığında yeni hüküm kurabilir ya da kurmayabilir," açıklaması çokça tartışıldı.¹⁶⁶ Çünkü AİHS'in 46. maddesine göre, "AİHS'e taraf devletler, taraf oldukları davalarda AİHM'in nihai kararlarına uymayı taahhüt eder." AİHM kararları bütün devlet organları açısından bağlayıcıdır. Bu konuda bir istisna ya da takdir yetkisi tanınmış değildir.¹⁶⁷

2. İdari Taciz Uygulamaları

Sivil alanı daraltmaya ve hak savunucularını susturmaya yönelik müdahalelerin bir boyutunu da kamu makamlarının kararları oluşturuyor. Sessiz Kalmada incelenen veriler, bu müdahalelerin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımının keyfi biçimde yasaklanması, barışçıl toplanmalara izin verilmemesi ve bunların güç kullanılarak dağıtılması,¹⁶⁸ toplanmalara katılan kişilere idari para cezası kesilmesinin yanı sıra, ihraçlar veya görev yeri değişiklikleri, sicil bozma, maaştan kesme cezası, işten çıkarma gibi disiplin işlemleriyle çalışma hakkının ihlal edilmesi şeklinde ortaya çıktığını gösteriyor. Bununla birlikte, kamu yetkililerinin kamuoyuna yönelik konuşma ve açıklamalarıyla hak savunucularını ve sivil toplum kuruluşlarını hedef göstermesine de sıklıkla rastlanıyor.

¹⁶⁶ Bkz. <https://www.dw.com/tr/aihm-kararlar%C4%B1-ba%C4%9Flay%C4%B1c%C4%B1-de%C4%9Fil-mi/a-56337180>. AİHM'de Türkiye'yi resmi olarak temsil etmiş olan yargıç Rıza Türmen ise, bu açıklamaya istinaden, "AİHM kararlarının bağlayıcı olmadığını savunanlar, sadece oyununun kurallarına uymayacaklarını söylemiyorlar, aynı zamanda oyun kurallarının kendi görüşlerine uydurulmasını istiyorlar," açıklamasında bulundu. Bkz. <https://t24.com.tr/yazarlar/riza-turmen/aihm-kararlari-baglayici-mi,29692>.

¹⁶⁷ Devlet yetkililerinin AİHM kararlarının bağlayıcı olmadığı yönünde başka açıklamaları da bulunuyor. AİHM'in eski HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın tutukluluğunun siyasi gerekçelere dayandığını belirterek, serbest bırakılması gerektiğine hükmettiği kararı sonrası Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Esasen AİHM bizim mahkemelerimizin yerine geçecek şekilde karar veremez," açıklamasında bulunmuştu. Bkz. <https://www.dha.com.tr/yurt/erdogan-aihm-bizim-mahkemelerimizin-yerine-gececek-sekilde-karar-veremez-/haber-1804336>.

¹⁶⁸ Barışçıl toplanmalara izin verilmemesi ve güç kullanılarak dağıtılması durumunda ise hak savunucuları sıklıkla kötü muameleyle uğruyor, gözaltına alınıyor ve yargısal tacizle karşılaşıyor. Bu durumda hak savunucuları hakkında açılan soruşturma ve davalarda en sık tekrarlanan suçlamalar Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu'na muhalefet, Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin Kurum ve Organlarını Aşağılama (TCK madde 301), Cumhurbaşkanı'na Hakaret (TCK madde 299) ve Görevi Yaptırmamak için Direnme (TCK madde 265). Çevre mücadelesi söz konusu olduğunda hak savunucularına ayrıca İş ve Çalışma Hürriyetinin İhlali (TCK madde 117) suçlaması da yöneltiliyor.

2.1. Valilik ve Kaymakamlıkların Eylem ve Etkinlik Yasakları, Toplanma Yerine İlişkin Sınırlamaları

İncelenen veriler, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımının kamu makamlarınca keyfî biçimlerde kısıtlanmasının, sivil alanı daraltmanın ve hak savunucularını baskı altına almanın yollarından biri olduğunu işaret ediyor.

Bireylerin ortak menfaatlerini ifade etmek ve korumak için bir araya gelmelerine olanak tanıyan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, demokratik toplumun temellerinden biri olarak kabul edilir. Hem ifade özgürlüğü hem de örgütlenme özgürlüğü ile doğrudan ilişkili olan bu hak, toplumun tamamını veya bir bölümünü ilgilendiren konularda görüşlerini serbestçe paylaşabilmeyi, hükümeti veya politika ve eylemlerini eleştirerek karar alma süreçlerine etkin bir biçimde katılabilmeyi mümkün kılıyor. Bu anlamda da hak savunucuları bakımından insan haklarının korunması ve ihlallerin ortadan kaldırılması için araçsal bir niteliğe, özel bir öneme sahip.

Görüşlerin dile getirilmesi bu hakkın temel amacı olduğu için, ifade özgürlüğünde olduğu gibi, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı esas olarak dile getirilen ve desteklenen fikirlere karşı olanların hoşuna gitmeyecek veya onları sarsacak, rahatsız edebilecek veya kızdırabilecek toplanmaları¹⁶⁹ da koruma kapsamına alıyor.

a) Eylem ve etkinlik yasakları

OHAL ilanından sonra vali ve kaymakamların (mülki idare amirlerinin) “eylem ve etkinlik yasağı” kararları alma uygulamasına giderek daha sık başvurduğu tespit ediliyor.¹⁷⁰ Eylem ve etkinlik yasağı kararları, il veya ilçenin tamamında veya bir kısmında belirli bir süreyle tüm eylem ve etkinliklerin yasaklanması şeklindeki genel bir yasak olarak veya belirli bir eylem ve etkinliğin yapılmasının engellenmesine yönelik olarak ilan edilebiliyor. Kapsam olarak da miting, basın açıklaması, bildiri-

¹⁶⁹ Bu bölümde miting, protesto gösterisi, basın açıklaması, anma gibi birden fazla kişinin belli bir amaçla bir araya geldiği farklı durumları ifade etmek için “toplama” ifadesi kullanılmıştır.

¹⁷⁰ Benzer tespitler için bkz. TİHV, *Sokağı kapatmak: Toplanma ve gösteri özgürlüğüne yönelik ihlaller (2015-2019)*, 2021, https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2021/05/Yurttaslik_Alani_Bilgi_Notu_2.pdf; *1 Ocak ile 31 Ağustos 2020 Tarihleri arasında İfade, Toplanma ve Örgütlenme Özgürlükleri İhlal Raporu*, 2020, <https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/10/1%CC%87fadeToplanmaOrgutlenmeRapor.pdf>; OMCT, FIDH, İHD, *Sürekli OHAL: Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Özgürlüğüne Yönelik Saldırıları ve Sivil Topluma Yansımaları*, Temmuz 2020, https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2020/11/20201125_OBSTURKEYTURCweb.pdf; ESHİD, *Barışçıl Toplantı ve Gösteri Hakkı bültenleri*. Bültenlere erişmek için bkz. <https://www.esihaklar.org/yayinlar/>

broşür dağıtılması gibi açık hava etkinliklerini ve konferans, panel, film gösterimi gibi kapalı/iç mekân etkinliklerini içeriyor. Eylem ve etkinlik yasağı kararlarında geçerli bir gerekçe ortaya konulmuyor; soyut, genel ifadelerle kanun maddesi aynen tekrar ediliyor.

Vali ve kaymakamların eylem ve etkinlik yasağı kararını alabilmelerinin dayanağı olan kanunlarda¹⁷¹ bu yetkinin kullanımı için bir süre kısıtı getiriliyor;¹⁷² ancak, uygulamada yasak kararları art arda gelecek şekilde ilan ediliyor ve böylelikle toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının – ve ifade özgürlüğünün – kullanımı fiilen ortadan kaldırılıyor.¹⁷³ Örneğin, Eşit Haklar için İzleme Derneği'nin düzenli yayımladığı verilere göre Haziran - Eylül 2021 ayları arasında ilan edilen toplam 104 yasaklama kararının %58'ini vali ve kaymakamlar tarafından art arda ve birbirini takip edecek şekilde ilan edilen genel nitelikli eylem ve etkinlik yasakları oluşturuyor.¹⁷⁴

Genel nitelikli eylem ve etkinlik yasağı bağlamında Van ilindeki uygulama ise oldukça dikkat çekici.¹⁷⁵ İlk genel nitelikli eylem ve etkinlik yasağı 21 Kasım 2016 tarihli ve Van Valiliği, o tarihten bu yana 15 günlük süreli ilan ettiği yasakların süresinin bitiminin bir gün öncesinde internet sitesinde yeni bir genel nitelikli yasak kararı alındığını ilan ediyor.¹⁷⁶ Art arda ilan edilen eylem ve etkinlik yasakları, Van ilinde kesintisiz 5 yıldan uzun süredir devam ediyor. Van ilindeki tekrarlayan yasaklamalara benzer bir seyir Hakkari, Bitlis, Elazığ ve Batman illeri için de söz konusu.¹⁷⁷

¹⁷¹ Bu yasak kararları 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 17. ve 19. maddelerine veya 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 11/c maddesine dayanılarak ilan ediliyor.

¹⁷² 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 11/c maddesine göre en fazla 15 gün için yasak ilan edilebilirken, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 17. ve 19. maddelerine göre ilan edilen yasaklar bakımından bu süre en fazla 30 gündür.

¹⁷³ Art arda gelecek şekilde yasak ilanı, sadece hakkın kullanımını fiilen ortadan kaldırmıyor aynı zamanda kanun yollarına başvuru hakkını da işlevsizleştiriyor. İdari makamların kararlarına karşı idare mahkemelerinde açılan davalarda yürütmeyi durdurma taleplerinin değerlendirildiği ilk aşama tamamlanmadan zaten ilgili yasağın süresi doluyor. Yeni ilan edilen yasak için yeni bir dava açılması gerekiyor.

¹⁷⁴ ESHİD, *Barışçıl Toplantı Gösteri Hakkı Bülteni*, Haziran – Eylül 2021, https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2021/11/ESHID_TG_2021_Bulten2-.pdf

¹⁷⁵ Van ilinde uygulanan genel nitelikli yasağa ve bu yasağa karşı Van Barosu tarafından başvuru hukuk yollarına ilişkin detaylı bilgi için bkz. ESHİD, *Podcast: Yasaksız Meydan 14*, <https://www.esithaklar.org/2021/06/podcast-yasaksiz-meydan-14-vanda-neler-oluyor-av-mahmut-kacan/>

¹⁷⁶ Bu raporun tamamlandığı tarihte ilan edilen son yasak kararı için bkz. <http://www.van.gov.tr/28012022-tarihli-yasaklama-karari>

¹⁷⁷ ESHİD, *Barışçıl Toplantı Gösteri Hakkı Bülteni*, Ekim – Aralık 2021, <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2022/02/%F0%9F%93%A2-Baris%CC%A7c%CC%A7il-Toplantı-ve-Go%CC%88steri-Hakki-Bu%CC%88lteni-Ekim-Aralik-2021.pdf>

Tüm ili veya ilçeyi kapsayan genel nitelikli eylem ve etkinlik yasaklarının, sivil alanı kısıtlamaya yönelik olarak kullanılmasının en açık örnekleri arasında, Kazdağları'ndaki çadırli nöbetin birinci yıldönümünde bir araya gelinmesini ve Boğaziçi eylemlerine destek verilmesini engellemek amacıyla ilan edilen eylem ve etkinlik yasakları sayılabilir.

Altın madeni işletmecisi şirket Alamos Gold'un yarattığı ekolojik tahribata karşı Kazdağları'nda başlatılan çadırli nöbetin birinci yıldönümünde Çanakkale Valiliği tarafından kent genelinde 7 gün süreyle eylem ve etkinlik yasağı ilan edildi.¹⁷⁸

Melih Bulu'nun 2 Ocak 2021'de, bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle rektör atanması nedeniyle başlayan Boğaziçi Üniversitesi eylemlerinde öğrenciler atamaya karşı gösterdikleri tepkiye destek olmak isteyen herkesi 4 Ocak 2021 günü üniversitenin Güney Kampüs kapısına davet etmiş ve bu barışçıl toplanmada iki öğrenci gözaltına alınmıştı. Eyleme katılan 17 kişi ise "2911 sayılı Kanun'a muhalefet" ve "görevli memura mukavemet" suçlamalarıyla sabah saatlerinde ev baskınlarıyla gözaltına alındı. Bunun ertesinde, 5 Ocak günü Boğaziçi akademisyenleri de eyleme başladı. Eylemlerin bu şekilde devam etmesi üzerine İstanbul Valiliği, kampüsün, sınırları içinde bulunduğu Beşiktaş ve Sarıyer ilçelerinde eylem ve etkinlik yasağı ilan etti.¹⁷⁹

Sessiz Kalma'da yer alan hak savunucuları profillerinden ODTÜ LGBTİ+ Dayanışması topluluğu üyesi 18 hak savunucusu ve bir akademisyene yönelik yargısal taciz, idari makamların eylem ve etkinlik yasağı uygulaması yoluyla yetkilerini, hakkı kısıtlamak veya tümünden yasaklamak için keyfi olarak kullanmasının çarpıcı bir başka örneğini teşkil ediyor.

Ankara Valiliği, 18 Kasım 2017'de il genelinde süresiz LGBTİ+ etkinlik yasağı ilan etti. Bu etkinlik yasağı, 19 Nisan 2019 tarihinde Ankara Bölge İdari Mahkemesi'nin Valilik kararını iptal etmesi sonucunda kalktı. Ancak üniversite rektörü, 10 Mayıs 2019'da gerçekleştirilmesi planlanan 9. ODTÜ Onur Yürüyüşü'nden kısa bir süre önce – 6 Mayıs 2019 tarihinde – ODTÜ öğrencilerine gönderdiği e-postayla Ankara Valiliği'nin ilan ettiği genel yasak kararına dayanarak etkinliğin yapılmasına izin verilmeyeceğini bildirdi. Ankara Valiliği'nin etkinlik yasağı kararı Ankara Bölge İdari Mahkemesi'nce iptal edilmiş olmasına rağmen, etkinlik gününde Rektörlüğün üniversiteye çağırıldığı polis, öğrencileri aşırı güç kullanarak dağıttı, gözaltına aldı.

¹⁷⁸ Çanakkale Valiliği'nin açıklaması için bkz. <http://www.canakkale.gov.tr/yasaklama-karari>

¹⁷⁹ İstanbul Valiliği'nin açıklaması için bkz. <http://www.istanbul.gov.tr/basin-aciklamasi2>

Yasaklama kararının neye dayandığı belli değildi. Üniversite rektörünün etkinlik yasağına dair bir kararı yoktu, bir e-posta mesajı vardı. Bunların hiçbiri savcı tarafından da dikkate alınmadı ve gözaltına alınanlardan 18 hak savunucusu ve bir akademisyen hakkında daha sonra dava açıldı.

ODTÜ LGBTİ+ Dayanışması

ODTÜ LGBTİ+ Dayanışması, kurulduğu 1996 yılından beri ODTÜ'de toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya çalışıyor ve LGBTİ+fobi ile mücadele ediyor. ODTÜ LGBTİ+ Dayanışması'nın düzenlediği Onur Yürüyüşü gelenekselleşerek kent de sembolü haline geldi. Ankara Valiliği 18 Kasım 2017'de "toplumsal duyarlılıklar", "kamu güvenliği", "genel sağlığı ve ahlakın korunması" ve "başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması" gerekçeleriyle il genelinde süresiz LGBTİ+ etkinlik yasağı ilan etti. 19 Nisan 2019 tarihinde Ankara Bölge İdari Mahkemesi yasağın süresiz olması, belirlilik içermemesi, yasaklama yerine etkinliklerin güvenliğinin sağlanması gerektiği gerekçeleriyle Ankara Valiliği'nin etkinlik yasağı kararını iptal etti. Bu karardan haftalar sonra, 10 Mayıs 2019'da gerçekleştirilmesi planlanan 9. ODTÜ Onur Yürüyüşü'nün 4 gün öncesinde üniversite rektörü ODTÜ öğrencilerine gönderdiği e-postayla Ankara Valiliği'nin ilan ettiği genel yasak kararına dayanarak etkinliğin yapılmasına izin verilmeyeceğini bildirdi. 10 Mayıs'ta yürüyüş için kampüste toplanan öğrencilere, Rektörlüğün çağrısıyla kampüse giren polisler, yürüyüş için toplanıp toplanmadığına bakmaksızın kampüste bulunan öğrencilere biber gazı ve plastik mermi ile müdahale etti. Aralarında ODTÜ LGBTİ+ Dayanışması üyelerinin de yer aldığı 21 öğrenci ve bir öğretim görevlisi gözaltına alındı. Gözaltına alınanlar kötü muameleye maruz kaldı. Gözaltına alınan öğrencilerden bazıları ifadelerinde, yürüyüşe katılmak için orada olmadığını ama polisin müdahale şekline itiraz ettiği için gözaltına alındığını söyledi. Üniversite yönetimi aynı gece geç saatlerde serbest bırakılan öğrenciler hakkında idari soruşturma başlattı; hak savunucusu öğrenciler çeşitli karalama kampanyalarına maruz bırakıldı ve hedef gösterildi; haklarında dava açılan öğrencilerin KYK burs ve kredileri kesildi. Gözaltına alınanlardan 18 öğrenci ile bir akademisyene Ankara 39. Asliye Ceza Mahkemesi'nde açılan davanın ilk duruşması öncesinde yapılacak basın açıklaması polis tarafından engellendi. 8 Ekim 2021'deki karar duruşmasında yargılanan 18 öğrenci ile bir akademisyen beraat etti.

b) Toplanma yeri sınırlamaları

Kamu makamlarının eylem ve etkinlik yasağı uygulaması bağlamında vurgulanması gereken bir başka yaygın pratik de toplanma yerine ilişkin sınırlamalar. Kamu makamları, toplanmanın daha gerçekleşmediği bir aşamada, il veya ilçenin tamamında veya bir kısmında değil ancak belli toplanma yerleri için sınırlama getiriyor.¹⁸⁰

Taksim Meydanı'na yönelik uzun süredir devam eden yasak bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir. Sessiz Kalmada yer alan profillerden Cumartesi Anneleri/İnsanları'nın 700. hafta buluşmasının engellenmesinin sonrasında Taksim Meydanı'nın yasaklı durumuna Galatasaray Meydanı da eklendi.¹⁸¹ İş cinayetlerinde hayatını kaybeden işçilerin aileleri de her ayın ilk pazar günü Galatasaray Meydanı'nda toplanarak bir saatlik Adalet ve Vicdan Nöbeti'nde bir araya geliyordu. Cumartesi Anneleri/İnsanları'nın 700. hafta buluşmasının engellenmesi sonrasında Adalet ve Vicdan Nöbeti'nin de yapılmasına izin verilmiyor.

2003 yılından beri düzenli olarak 8 Mart gecesi İstiklal Caddesi'nde gerçekleştirilen Feminist Gece Yürüyüşü'ne 2019 ve sonraki yıllarda izin verilmemeye başlandı. 2003'ten beri her yıl haziran ayının sonlarında İstiklal Caddesi'nde gerçekleştirilen Onur Yürüyüşü'ne 2015 yılından bu yana müsaade edilmiyor. Böylelikle bugün Taksim Meydanı'ndan başlayarak İstiklal Caddesi boyunca toplanma yapılması yasak.

Bu başlıkta ele alınan kamu makamlarının yasak ve sınırlama kararları, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımını daha herhangi bir toplanma gerçekleşmeden

¹⁸⁰ Bu uygulama dayanağını 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 6. maddesinden alıyor: *Toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı*

Madde 6 - Toplantı ve gösteri yürüyüşleri, tüm il ve ilçe sınırları içerisinde aşağıdaki hükümlere uyulmak şartıyla her yerde yapılabilir.

İl ve ilçelerde toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı, kamu düzenini ve genel asayışı bozmayacak, vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılamaz derecede zorlaştırmayacak (...) şeklinde ve 22 nci maddenin birinci fıkrasında sayılan sınırlamalara uyulması kaydıyla Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan siyasi partilerin il ve ilçe temsilcileri ile güzergâhın geçeceği ilçe ve il belediye başkanlarının, en çok üyeye sahip üç sendikanın ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının il ve ilçe temsilcilerinin görüşleri alınarak mahallen en büyük mülki amiri tarafından belirlenir. İl ve ilçenin büyüklüğü, gelişmişliği ve yerleşim özellikleri dikkate alınarak birden fazla toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı belirlenebilir.

Belirlenen toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı yerel gazeteler ile valilik ve kaymakamlık internet sitelerinden ilan edilerek halka duyurulur.

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri yer ve güzergâhı hakkında sonradan yapılacak değişiklikler de aynı yöntemle yapılır. Bu değişiklikler duyurudan on beş gün sonra geçerli olur.

Birden fazla toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhının belirlendiği il ve ilçelerde düzenleme kurulu, kamu düzenini ve genel asayışı bozmayacak (...) belirlenen yer ve güzergâhlardan birisini tercih edebilir.

¹⁸¹ Hatta Galatasaray Meydanı, Cumartesi Anneleri/İnsanları'nın 700. hafta buluşması sonrasında polis barikatı ile çevrildi, kamusal alandan ayrı/istisna tutuldu.

önce engelliyor. Bu, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanılmaz hale getirmekle birlikte insan hakları ihlalleri karşısında ses çıkaran, harekete geçen hak savunucularına yönelik bir müdahale niteliği taşıyor.

2.2. Barışçıl Toplanmalara İzin Verilmemesi ve Bunların Polis ve Jandarma Tarafından Dağıtılması

Bir önceki başlıkta ele alınan yasak ve sınırlama kararlarının yanı sıra, kamu makamlarının hak savunucularının düzenlediği veya bir parçası olduğu toplanmalar söz konusu olduğunda da bunlara izin vermeme yönünde hareket ettiği görülüyor. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımını düzenleyen 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun'un¹⁸² düzenlemelerine uyulmaması, toplanmaları "kanuna aykırı" kılıyor. Bu durumda, polis ve jandarmanın (kolluk güçleri) toplanmaya müdahale etme ve güç kullanması da mümkün oluyor.

Sessiz Kalma'da derlenen veriler, toplanmaya izin verilmemesinin (dolayısıyla kanuna aykırı ilan edilmesinin) hak savunucularına yönelik müdahalelerin en kolay gerekçesinden biri olduğunu gösteriyor. Bu bağlamda, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına ilişkin Türkiye'de en sorunlu konulardan biri olan bildirim yükümlülüğünün fiilî olarak izin mekanizması şeklinde uygulanması, hak savunucuları bakımından da kendini gösteriyor. Örneğin, Sessiz Kalma'da yer alan profillerden Cumartesi Anneleri/ İnsanları'nın 25 Ağustos 2018'de gerçekleşecek 700. hafta buluşmasının engellenmesi, 700. hafta toplanmasının ve sonrasında gerçekleştirilmek istenen etkinliklere ilişkin polise bildirimde bulunulmamış olmasına dayandırılıyor.¹⁸³

İddianamede, 25 Ağustos 2018 günü Beyoğlu'nda "Cumartesi Anneleri'nin 700. Haftasında" sloganı ile yapılacak olan toplanma, oturma eylemi ve diğer etkinlikler, ayrıca gün içerisinde devam niteliğinde gerçekleştirilmek istenen etkinliklerle ilgili olarak kolluk kuvvetlerine herhangi bir bildirimde bulunulmadığından milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun ile İl İdaresi Kanunu'na dayanarak¹⁸⁴ Beyoğlu ilçesi

¹⁸² 2911 sayılı Kanun'un değerlendirilmesi için bkz. yukarıda "Toplantı Gösteri Yürüyüşü Kanununa Muhalefet Suçu" başlıklı bölüm.

¹⁸³ İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 12.10.2020 tarih ve 2018/160920 Soruşturma no'lu, 2020/19431 İddianame no'lu iddianamesi.

¹⁸⁴ Yasaklama kararına dayanak olarak gösterilen hükümler Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun'un 10. ve 17. maddesi ile İl İdaresi Kanunu'nun 32/ç maddesidir.

genelinde toplanmaların yasaklanmasının talep edildiği ve bu talebin kabul edildiği belirtiliyor. Salt polise bildirimde bulunulmamış olması nedeniyle yasalarda belirtilen sınırlama gerekçelerinin tamamına dayanarak toplanmanın olduğu 25 Ağustos 2018'de verilen yasak kararı, bu gibi yasaklama kararlarının keyfilğini de gösteriyor.

Cumartesi Anneleri/İnsanları, 26 yıldır gözaltında kaybedilenlerin akıbetini soruyor, failerin bulunup yargılanması ve kaybetmelerin yeniden yaşanmaması için mücadele veriyor. İlk kez 27 Mayıs 1995'te Galatasaray Meydanı'nda bir araya gelerek oturma eylemlerini gerçekleştiren Cumartesi Anneleri/İnsanları arada kesintiler olsa da,¹⁸⁵ 25 Ağustos 2018'de engellenene kadar 31 Ocak 2009'dan itibaren her cumartesi saat 12:00'de Galatasaray Meydanı'nda barışçıl toplanma gerçekleştirdi. 700. hafta buluşması için Galatasaray Meydanı'nda toplananların öğrendikleri yasaklama kararına itiraz etmesi, polislin müdahalesi ile karşılaştı.

Uluslararası insan hakları metinleri, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının korunması ve hakkın sınırlandırılmasında kriter olarak toplantının biçimini değil barışçıl olup olmadığını esas alır. Şiddete başvurma niyeti olmayan, şiddeti tahrik etmeyen gösteriler barışçıl olarak kabul edilir. Sessiz Kalma'da yer alan profillerin tamamında toplanmaların barışçıl niteliğe sahip olmasına rağmen kamu makamlarının barışçıl niteliği dikkate almadıkları görülüyor. Avukat Kemal Aytaç'ın kitlesel bir hukukçu eylemi olan Adalet Nöbeti'nin ilk buluşması nedeniyle 9 avukatla birlikte yargılanması bu örneklerden sadece biri.

Cumhuriyet gazetesi avukatları Bülent Utku, Mustafa Kemal Güngör ve Akın Atalay'ın gazetenin diğer yönetici ve yazarlarıyla birlikte "PKK/KCK ve FETÖ/PDY örgütlerine müzahir oldukları" gerekçesiyle gözaltına alınıp tutuklanmasının ardından avukat Kemal Aytaç'ın girişimiyle Cumhuriyet gazetesi tutukluları için avukatlar tarafından Adalet Nöbeti başlatıldı. Avukatlar 85 hafta boyunca her perşembe, İstanbul Adliye Sarayı'ndaki Themis Heykeli önünde bir saat Adalet Nöbeti tuttu. 6 Nisan 2017'de tutulan ilk nöbeti savcılık talimatıyla polis dağıttı. Avukatlar yerlerde sürüklendi, coplandı, kalkanlarla yerlere yıkıldı, bir avukatın burnu, bir başka avukatın da ayağı

¹⁸⁵ İHD'nin 1992 yılında, zorla kaybedilenler için "Kayıplar bulunsun" sloganıyla başlattığı kampanya, 1995'te Cumartesi Anneleri/İnsanları'nın mücadelesiyle büyük bir hak arama hareketine dönüştü. Cumartesi Anneleri/İnsanları, ilk kez 27 Mayıs 1995'te Galatasaray Meydanı'nda bir araya gelerek ilk oturma eylemini yaptı. 15-20 kişi başlayan eyleme katılanların sayısı zamanla binleri buldu. Ağustos 1998'den itibaren polis, eyleme katılanlara her hafta cop ve biber gazıyla müdahale etti, katılanları gözaltına aldı. 13 Mart 1999'da Cumartesi Anneleri/İnsanları eylemlerine ara verdiklerini açıkladılar. 31 Ocak 2009'da yeniden Galatasaray Meydanı'nda buluşmaya başladılar ve izin verilmeyen 700. hafta buluşmasına (25 Ağustos 2018) kadar her hafta Cumartesi günü saat 12:00'de barışçıl toplanma gerçekleştirdiler.

kırıldı. Aralarında Kemal Aytaç'ın da bulunduğu 10 avukat hakkında "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu'na muhalefet" suçlamasıyla dava açıldı. İddianamede, avukatların Themis Heykeli önündeki merdivenlerde toplanıp oturma eylemi yaptıkları, izinsiz yapılan bu eylemin polis tarafından dağıtıldığı değerlendirildi. ¹⁸⁶ Toplanmanın barışçıl olması iddianamede değerlendirilmedi.

Sessiz Kalma'da yer alan hak savunucu profillerine bakıldığında, hak savunucularına yönelik müdahalenin barışçıl toplanmalarla ilişkili olarak gerçekleştiği durumlarda söz konusu toplanmaları şu şekilde sınıflandırmak mümkün:¹⁸⁷

- Tekrar eden (döngüsel nitelikteki) eylemler¹⁸⁸
- Toplumsal – siyasi gündeme bağlı eylemler¹⁸⁹
- Çalışma yaşamı ile ilgili eylemler¹⁹⁰
- Doğa ve çevrenin korunmasına yönelik eylemler¹⁹¹

Bu kategorilerle eşleşen tüm hak savunucuları, kamu yetkililerince izin verilmeyen barışçıl toplanmalara katıldığı için yine kamu makamlarının yaptırımları ile karşılaşmıştır. Dikkat çekici olan bir husus, kamu makamlarından kaynaklı yaptırımların niteliğinde farklılık görülse de kamu yetkililerinin siyasi bakımdan hassas olarak değerlendirdiği konularda yaptırımın niteliğinin de ağırlaşmasıdır. Siyasi bakımdan hassas olarak değerlendirilen konular gündeme göre değişiklik gösterebilmekle birlikte, bir konunun hassas olup olmadığının değerlendirmesi kamu yetkililerinin takdirindedir. Sessiz Kalma'da yer alan hak savunucuları profilleri LGBTİ+ hakları, kadın hakları, güvenlik güçlerinin gerçekleştirdiği hak ihlalleri, Cumhurbaşkanının açıkça savunduğu siyasi kararlar¹⁹² gibi konuların hassas olarak

¹⁸⁶ İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 09.01.2018 tarih ve 2017/78886 Soruşturma no'lu, 2018/818 İddianame no'lu iddianamesi.

¹⁸⁷ Bu toplanmaların kategorileştirilmesinde, Ayşen Uysal'ın Türkiye'de kamusal alandaki protesto eylem biçimleri ile polisin denetleme ve bastırma politikalarını veriye dayalı olarak incelediği çalışmasında benimsediği kategorileştirmeden yararlanılmıştır. Ayşen Uysal, *Sokakta Siyaset: Türkiye'de Protesto Eylemleri, Protestocular ve Polis, İletişim*, 2017, s. 40-42.

¹⁸⁸ Örneğin ODTÜ LGBTİ+ Dayanışması, Cumartesi Anneleri/İnsanları.

¹⁸⁹ Örneğin Kemal Aytaç, Las Tesis eylemcileri, İstanbul Sözleşmesi savunucuları, Mersin Kadın Platformu, İsmail Temel, Yıldız İdil Şen.

¹⁹⁰ Örneğin Başaran Aksu, Kamil Kartal, 3. Havalimanı işçileri.

¹⁹¹ Örneğin Yeşil Artvin Derneği, Yeşil Gerze Platformu, Su ve Vicdan Nöbetçileri, İkizköy Akbelen savunucuları, Halime Şaman.

¹⁹² Sınırdışı askerî operasyonlar veya maden, termik santral, altyapı projeleri gibi yatırım kararları bu gruba örnek gösterilebilir.

değerlendirildiğini gösteriyor.

Hassas olarak değerlendirmenin keyfiliği ve bu değerlendirmeye bağlı olarak yaptırımın niteliğinin değişmesinin en çarpıcı örneği, Las Tesis eylemcilerinin yaşadıkları. 8 Aralık 2019 Pazar günü İstanbul ve Ankara'da Las Tesis eylemi gerçekleşti. Her iki performansta da feminist örgüt Las Tesis'in 25 Kasım 2019'da Şili Kadın Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakanlığı önünde düzenlediği danslı protesto, aynı sözlerle kullanıldı; ancak sadece Kadıköy'dekine polis müdahale etti. Kadıköy'de Kadın Meclisleri'nin çağrısıyla toplanan yüzlerce kadının gerçekleştirdiği performans biterken polis ses cihazlarına el koydu. "Kadın cinayetlerini durduracağız", "Asla yalnız yürümeyeceksin" sloganları ile dağılmakta olan kadınlardan 6'sı, ters kelepçe takılarak gözaltına alındı. Gözaltına alınanlara, performansın sözleri slogan olarak atılmış gibi ele alınarak "toplantı ve yürüyüş kanunlarına muhalefet, Cumhurbaşkanına hakaret ve devlet kurumlarını aşağılama" suçlamaları yöneltildi. İstanbul Valiliği yaptığı açıklamada, şarkının Türkçe çevirisinde geçen "tecavüzcü sensin, öldüren sensin, polisler, hâkimler, devlet ve başkan" sözlerinin suç olduğunu belirtti.¹⁹³

Fotoğraf: Meltem Ulusoy / csgorselarsiv.org

¹⁹³ İstanbul Valiliği'nin web sayfasından erişilemeyen basın açıklamasının ekran görüntüsü için bkz. <https://twitter.com/KadinCinayeti/status/1203763744456749056?s=20&t=593qPfuXJCB4j6g7DWHfvA>. Ayrıca İstanbul Valiliği'nin söz konusu basın açıklaması ile ilgili haber için bkz. <https://www.dha.com.tr/gundem/valilikten-las-tesis-aciklamasi-1741594>

Kamu makamları hak savunucuların düzenlediği veya bir parçası olduğu toplanmaların büyük çoğunluğunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'ndaki prosedürel gereklerin (bildirim yapılmamış olması gibi) yerine getirilmemiş olmasından hareketle toplanmanın “kanuna aykırı olduğunu” ilan ediyor. Bu, polis ve jandarmanın (kolluk kuvvetlerinin) toplanmayı dağıtmasını ve güç kullanmasını, toplanmaya katılanları gözaltına almasını mümkün kılıyor. Eğer, toplanmanın konusu, siyasi bakımdan hassas olarak değerlendirilen bir konuya hak savunucuları polis veya jandarmanın orantısız güç kullanımı, işkence ve kötü muameleye varan eylemlerine maruz kalıyor.

Yukarıda belirtilen kategorilerden biri olan “çalışma yaşamı ile ilgili eylemler”in düzenleyicisi veya katılanı olan hak savunucuları, en hafifinden toplanmaya izin verilmemesi şeklinde bir müdahale ile karşılaşırken Sessiz Kalma profilleri arasında yer alan Üçüncü Havalimanı işçileri yaklaşık 3 ay tutuklu kaldı, bu raporun hazırlandığı tarihte ise tutuksuz yargılanıyorlar. Jandarma tarafından tutulan 15 Eylül 2018 tarihli Olay Yeri Görgü ve Tespit Tutanağı'nda geçen “Bu eyleme [işçilerin çalışma koşullarını protesto ettikleri eylem] katılanların bazı şüphelilerin ülkemizin en önemli ve ekonomik değeri yüksek yeni havalimanı inşaatının yavaşlatılmasına neden oldukları,”¹⁹⁴ ifadesi bu farklılığı açıklıyor.

Sessiz Kalma'daki hak savunucuları profilleri incelendiğinde, toplanmanın polis ve jandarmanın orantısız güç kullanımıyla dağıtılmasının yetkililer tarafından hak savunucularını “suçlu” olarak göstermenin bir yolu olarak kullanıldığı görülüyor. Örneğin, Las Tesis eylemcileri hakkında İstanbul Valiliği'nin yaptığı açıklamada, şarkının Türkçe çevirisinde geçen “tecavüzcü sensin, öldüren sensin, polisler, hâkimler, devlet ve başkan” sözlerinin suç olduğunu belirttiğine yukarıda yer verilmişti. Ancak gözaltına alınan 6 kadın hak savunucusu haklarında açılan davada beraat etti. Benzer şekilde, ODTÜ 9. Onur Yürüyüşü de polisin orantısız güç kullanımı ile dağıtılmış, hatta yargılanan hak savunucularının bazıları yapılan ilk duruşmada polislerin işkence ve kötü muamelesine maruz kaldıklarını beyan etmişlerdi. 9. ODTÜ Onur Yürüyüşü'nde gözaltına alınan ODTÜ LGBTİ+ Dayanışması topluluğu üyesi hak savunucularının burs ve kredileri Kredi ve Yurtlar Kurumu tarafından Emniyet'ten gelen yazı yüzünden kesildi.¹⁹⁵ Ancak, Las Tesis eylemcileri gibi ODTÜ LGBTİ+ Dayanışması topluluğu üyesi hak savunucuları da beraat etti.

¹⁹⁴ Koyu renk vurgusu 15.09.2018 tarihli Olay Yeri Görgü ve Tespit Tutanağı'nın aslında vardır, bu raporun yazarlarına ait değildir.

¹⁹⁵ Bkz. <https://kaosgl.org/haber/odtu-lgbtidan-kredi-ve-bursu-kesilen-ogrencilerle-dayanisma-cagrisi>

Sessiz Kalma'da profillerine yer verilenlerle sınırlı olmaksızın hak savunucuları aleyhine başlatılan soruşturmalarda hak savunucuları hakkında takipsizlik kararı verilmesi veya yargulamalarda ya da AYM kararıyla hak ihlalinin tespiti neticesinde¹⁹⁶ beraat etmelerinin olumlu birer sonuç olduğu şüphesiz. Bu gibi kararlar, hak savunucularının kriminalize edilmek istendiği eylem ve sözlerinin temel hak ve özgürlük kullanımı olduğunu teyit ediyor. Ancak, bu olumlu kararlar hak savunucularına yönelik yargısal tacizde emsal olamıyor. Bir hak savunucusu hakkında verilen takipsizlik veya beraat kararı (ve bu kararların gerekçesi), benzer durumdaki hak savunucuları aleyhine başlatılan soruşturma ve açılan davalarda dikkate alınmıyor.¹⁹⁷

Diğer taraftan, hak savunucuları aleyhine başlatılan soruşturma ve davalarda yargı makamları takipsizlik veya beraat kararları ile hak savunucularının suçsuzluğunu teslim ederken maruz kaldıkları müdahaleler nedeniyle bunlara sebep veren kamu görevlilerine karşı harekete geçmiyor. Bu durum ise kamu görevlilerine cezasızlık koruması sağlıyor. Örneğin, 9. ODTÜ Onur Yürüyüşü'nde gözaltına alınan ve yargılanan ODTÜ LGBTİ+ Dayanışması topluluğu üyeleri, görülen ilk duruşmada kendilerine ters kelepçe yapıldığını, beden bütünlüklerini bozmaya yönelik şekilde darp edildiklerini ve bunların doktor raporunda da yer aldığını, bir öğrencinin kafasının art arda gözaltı aracına vurulduğunu gördüklerini beyan ettiler.¹⁹⁸ Mahkeme ise bu beyanlar karşısında hak savunucularının avukatlarına suç duyurusunda bulunabileceklerini ihtar etmekle yetindi.

2.3. Barışçıl Toplanmalara Katılanlara İdari Para Cezası Kesilmesi

Hak savunucularına barışçıl toplanmaya katıldıkları için idari para cezası kesilmesi yaygın bir uygulama ve bu uygulamaya sıklıkla doğa ve çevrenin korunmasına yönelik eylemlerde rastlanıyor. Özellikle nöbet tutma yöntemiyle gerçekleştirilen eylemler, kamu makamlarının ormanlık alanda konaklanması veya kamp yapılması gibi

¹⁹⁶ Örneğin Füsun Üstel, BAK imzacısı olarak yargılandığı davada "terör örgütü propagandası yapmak" suçundan 1 yıl 3 ay hapis cezasına mahkûm edildi. İstanbul 32. Ağır Ceza Mahkemesi'nin bu kararı, istinaf incelemesi sonucunda kesinleşti ve Füsun Üstel hapis cezasını çekmeye başladı. Füsun Üstel'in ve 9 akademisyenin başvurusunu değerlendiren AYM, mahkûmiyet kararlarının ifade ve düşünce özgürlüğünü ihlal ettiğine karar verdi. AYM'nin kararı neticesinde İstanbul 32. Ağır Ceza Mahkemesi Füsun Üstel'in "örgüt propagandası" suçundan beraatine karar verdi. Ayrıca bkz. *Zübeyde Füsun Üstel ve diğerleri başvurusu* [GK], Başvuru No. 2018/17635, 26.7.2019, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/17635>

¹⁹⁷ BAK davasında yargılanan akademisyen Füsun Üstel hakkında AYM tarafından verilen ihlal kararının diğer akademisyenlerin davalarında emsal alınmasının da çok zaman aldığı hatırlanmalıdır.

¹⁹⁸ Ankara 39. Asliye Ceza Mahkemesi'nin 2019/805 E. sayılı dosyası ile görülen davanın 12.11.2019 tarihli (ilk) duruşma tutanağı.

gerekçelere dayanarak hak savunucularına idari para cezası kesmesine yol açıyor.

İdari para cezasının art arda gelecek şekilde ve/veya benzer örneklerine göre yüksek miktarda kesilmesi, hak savunucuları üzerinde ekonomik bir baskı kurmayı da amaçlıyor. Sessiz Kalma profilleri arasında yer alan Su ve Vicdan Nöbetçileri böylesi bir ekonomik baskıya maruz kalan hak savunucuları bakımından öne çıkan bir örnek.

Kazdağları yöresinde bulunan Kirazlı'daki altın madeni projesinde Kanadalı maden şirketi Alamos Gold'un Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporunda belirtilenin çok üzerinde, yaklaşık 195 bin ağacı kestiğinin ortaya çıkmasının ardından 26 Temmuz 2019 tarihinde, Kirazlı, Balabanlı Tepesi'nde Su ve Vicdan Nöbeti başladı. COVID-19 pandemisi öncesi yaklaşık 10 kişiye, "gece ormanda konaklama" nedeniyle günlük 150'şer TL para cezası kesildi.

Türkiye'de ilk COVID-19 vakasının açıklanmasından sonra nöbet alanında bulunanlar Sağlık Bakanlığının uyarılarını dikkate alarak kendilerini izole etti ve dışarıdan gelişler tedbir amaçlı durduruldu. Durum kolluk kuvvetleri tarafından da bilinmesine rağmen, Orman Bölge Müdürlüğü memurları, İl Umumi Hıfzısıhha Kurulu'nun kararını gerekçe göstererek, nöbetçilerin alanı tahliye etmesini istedi ve orada bulunanlara kişi başı 3180 TL olmak üzere 4 gün üst üste toplamda 70 bin 840 TL idari para cezası kesildi. Aynı dönemde tüm illerde bayram süresince sokağa çıkma yasağı nedeniyle yasağı ihlal edenlere her gün için 800 lira idari para cezaları kesilmişti. Kasım 2020'de hak savunucuları başlattıkları destek kampanyasında¹⁹⁹ kendilerine kesilen idari para cezalarının toplamda 500 bin lirayı aştığını açıkladı. Kesilen idari para cezaları nedeniyle hak savunucularına haciz emirleri gönderildi.

2019'da başlattıkları "Kadın Cinayetlerini Acil Önle!" kampanyasından bu yana Mersin Kadın Platformu'na kesilen para cezalarının ardı arkası gelmedi. Yalnızca 2020 yılının başından bu yana kesilen cezalar şöyle: 21 Temmuz'da Pınar Gültekin'in katledilmesi üzerine yapılan eylemde 5 kadına Kabahatler Kanunu'ndan toplam 960 TL, 5 Ağustos'ta İstanbul Sözleşmesi'ni savunmak için yapılan eyleme katılan 12 kadına 1593 sayılı Umum Hıfzısıhha Kanunu'na uymamaktan 3 bin 150 TL, 18 Ağustos'ta izinsiz basın açıklaması yapmak veya katılmak gerekçesiyle 6 kadına 392'şer TL, 20 Mart'ta yine 1593 Sayılı Kanun'a muhalefetten 6 kadına 3 bin 469 TL, 27 Mart'ta ise 1593 Sayılı Kanun'a muhalefetten 12 kişiye para cezası kesildi.

¹⁹⁹ Destek kampanyası için bkz. <https://fongogo.com/Project/kazdaglari-dayanisma-cagrisi>

Mersin Kadın Platformu bu yıldırma politikasına dayanışmayla cevap vermeye çalışıyor. Gönüllü avukatların kurduğu Dava Takip Grubu hukuki destek sağlarken, cezalara itiraz süreçlerinde ekonomik olarak zorlanacak üyelerle dayanışma gösteriliyor. 2020 yazında kesilen cezalardan sadece birine iptal kararı çıktı. Umumi Hıfzısıhha Kanunu'na muhalefetten kesilen 1.150 TL'lik bir ceza ise 789 liraya indirildi. Cezaların hepsi AYM'ye taşındı. Platform, Türkiye'nin 20 Mart 2021'de Cumhurbaşkanlığı kararıyla İstanbul Sözleşmesi'nden çekildiğinin duyurulduğu günden bu yana İstanbul Sözleşmesi Nöbeti tutuyor. Nöbet nedeniyle kesilen para cezasının toplamı 120 bin TL'yi geçti.

2.4. Çalışma Hakkına Yönelik Keyfi Müdahaleler

Sessiz Kalma'da yer verilen hak savunucularından özellikle sendikal haklar alanında çalışanların sıklıkla görev yeri değişikliği, idari soruşturmalar ve sicil bozma, maaştan kesme cezası, işten çıkarılma gibi disiplin işlemleri ile karşı karşıya kaldığını görüyoruz. Çalışma hakkına yönelik bu gibi müdahaleler hak savunucularını cezalandırma yöntemi olarak kullanılıyor.

TCDD çalışanı ve Haydarpaşa Dayanışması'nın etkin bir üyesi olan Tugay Kartal'ın TCDD I. Bölge Müdürlüğü'nde başrepartitör unvanıyla görev yaparken İzmit Gar Müdürlüğü'ne gar şefi olarak atanması buna örnek olarak gösterilebilir. Görev yeri değişikliğine karşı açılan davada İstanbul 9. İdare Mahkemesi, kamu yararı ve hizmet gereklerinin dikkate alınmadığı gerekçesiyle görev değişikliği kararını iptal etti.²⁰⁰ KESK'e bağlı Birleşik Taşımacılık Çalışanları Sendikası Tugay Kartal'ın görev yeri değişikliğinin nedenini Pamukova, Çorlu gibi tren kazaları, Haydarpaşa Garı ve Limanı projeleriyle kurumdaki kadrolaşma hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesi, yanlışlıkların teşhir edilmesi olarak açıklamıştı.

Pilot Bahadır Altan da sendikal çalışmaları ve kamuoyunu ilgilendiren bilgileri açıklaması nedeniyle iki kez işini kaybetti. 1998'de Türk Hava Yolları'nda (THY) çalışmaya başlayan Bahadır Altan, 2007'deki grev oylaması döneminde basına yaptığı açıklamalar nedeniyle işten atılmak üzere disiplin kuruluna sevk edildi. İşe iade davasını kazanmasına rağmen geri alınmadı. Altan'ın ikinci kez işini kaybetmesine neden olan süreç ise 5 Şubat 2020'de Pegasus Havayolları'na ait yolcu uçağının İstanbul Sabiha Gökçen Havalimanı'na inişi sırasında pistten çıkarak parçalanması ve üç yolcunun hayatını kaybetmesiyle başladı. Bu tarihlerde Pegasus çalışanı olan

²⁰⁰ İstanbul 9. İdare Mahkemesi'nin 16.12.2020 tarih ve 2020/782 E., 2020/1795 K. sayılı kararı.

Bahadır Altan, katıldığı CNN Türk yayınında kazayla ilgili açıklamalarda bulundu. Açıklamalarında, yeni yapılan İstanbul Havalimanı'nın da kazada payı olduğunu söylüyordu. Kamuoyu, İstanbul Havalimanı'nın hava trafiğini etkileyişi bakımından kazada oynadığı rolü ilk kez Bahadır Altan'dan duydu. Altan hemen yayından alındı. Kısa süre sonra da Pegasus tarafından haklı gerekçe iddiasıyla işine son verildi.

Melih Bulu'nun 2 Ocak 2021'de, bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle rektör atanması sonrası başlayan protesto sürecinde Boğaziçi Üniversitesi akademisyenleri, rektörlük binasına sırtlarını dönerek nöbet (Boğaziçi Nöbeti) tutmaya başladılar. Melih Bulu 15 Temmuz 2021'de görevden alındı ve yerine vekaleten Naci İnci atandı. İnci, 16 Temmuz'da, Boğaziçi Nöbeti'ne katılan, bu nöbeti görüntüleyen, protestoların gün gün hafızasının oluşmasına katkı sunan akademisyen ve belgesel filmci Can Candan'ın üniversitedeki görevine bölüm ve fakültenin görüşünü almadan son verdi. Can Candan gibi Boğaziçi Dayanışmasına ve gözaltına alınan, tutuklanan öğrencilerine destek veren Feyzi Erçin'in de derslerine 30 Mayıs 2021'de rektörlük tarafından son verildi.

Keyfi ihraçlar

2016 yılında ilan edilen OHAL, temel hak ve özgürlükler anlamında geride birçok yıkıcı etki bıraktı. Bunların en önemlilerinden biri, kamu görevlerinin keyfi biçimde ihracı.²⁰¹ İhraç edilenlerin isimleri KHK'ların ekindeki listelerde yayınlandı ve bu şekilde "terörist" olarak damgalandılar, işlerini kaybettiler ve kamu hizmetinden de men edildiler. Damgalanmış oldukları için daha sonra iş bulmakta zorlandılar, hatta büyük bir kısmı iş bulamadı. Kamu görevlilerinin ihraçları herhangi bir somut gerekçeye değil isimleri de açıkça belirtilmeyen "terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca Devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğu karar verilen yapı, oluşum ve gruplara üyeliği, mensubiyeti veya iltisakı yahut bunlarla irtibatı" olduğu gerekçesine dayanıyordu. KHK'lara ekli listelerde isimlerine yer verilen onbinlerce kamu görevlisi, terör örgütüne aidiyeti, iltisakı ya da irtibatı bulunduğu genel gerekçesiyle ve başka bir işleme gerek olmaksızın bir daha istihdam edilmemek üzere kamu görevinden ihraç edildi. OHAL İşlemlerini İnceleme Komisyonu'nun kurulduğu tarihe²⁰² kadar da bu ihraç işlemlerine karşı iç hukukta etkili bir yargısal başvuru yolu yoktu.

²⁰¹ Ayrıca bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Gelecek Karanlık: Türkiye'de İhraç Edilen Kamu Çalışanlarına Yönelik Sonu Gelmeyen Baskılar*, 2017 [https://www.amnesty.org.tr/public/uploads/files/GelecekKaranlikTRAmnesty\(1\).pdf](https://www.amnesty.org.tr/public/uploads/files/GelecekKaranlikTRAmnesty(1).pdf)

²⁰² OHAL İşlemlerini İnceleme Komisyonu 23 Ocak 2017'de kuruldu ancak 22 Mayıs 2017'de göreve başladı. Bkz. https://ohalkomisyonu.tcgb.gov.tr/docs/OHAL_FaaliyetRaporu_2021.pdf

İhraç edilen kişilere aidiyeti, iltisakı ya da irtibatı bulunduğu iddia edilen örgütler veya suçlara ilişkin olarak herhangi bir bireysel gerekçe veya kanıt sunulmadı. Dolayısıyla, ihraç edilmelerinin nedenlerini öğrenemediler. İhraçların geniş kapsamlı bir şekilde gerçekleştirilmiş olması, tek bir genel gerekçeye dayanması ve ihraç edilen kamu görevlileri arasında öğretmen, akademisyen, doktor gibi meslekleri icra eden hak savunucularının da yer alması ihraçların hükümetin açık bir şekilde eleştirilmesi ve muhalif bir duruş sergilenmesiyle bağlantılı olarak, adil bir süreç olmaksızın keyfi bir şekilde gerçekleştiği izlenimini güçlendiriyor.

Örneğin kamuoyunda “Barış Bildirisi” olarak bilinen “Bu Suça Ortak Olmayacağız!” başlıklı bildiriye imzalayan 2212 akademisyenden 406’sı OHAL KHK’larıyla kamu görevinden ihraç edildi.²⁰³

Sessiz Kalma’da yer verilen hak savunucularından biri olan Bülent Şık da KHK ile üniversitedeki yardımcı doçentlik görevine son verilen hak savunucularından biri. Bülent Şık, Kasım 2016’da ihraç edilmeden önce Sağlık Bakanlığı’nın beş yıl (2011-2016) süren araştırma projesinde (Kocaeli, Antalya, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli illerinde Çevresel Faktörlerin ve Sağlık Üzerine Etkilerinin Değerlendirilmesi) görev almıştı. Sağlık Bakanlığı, raporla tespit edilen kirlilikle ilgili herhangi bir girişimde bulunmayınca Şık, Nisan 2018’de araştırma sonuçlarını *Cumhuriyet* gazetesinde yayımladı. Haberin ardından Sağlık Bakanlığı’nın şikâyeti ile Bülent Şık hakkında göreve ilişkin sırrın açıklanması (TCK 258), yasaklanan bilgileri temin (TCK 334) ve yasaklanan bilgileri açıklama (TCK 336) suçlamasıyla soruşturma başlatıldı. Hakkında açılan davada “yasaklanan bilgilerin temini” suçlamasından beraat etti, “göreve ilişkin bilgilerin açıklanması” suçlamasından 1 yıl 3 ay hapis cezası ile cezalandırıldı. Bu karar İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 13. Ceza Dairesi tarafından bozuldu ve açıklanan raporun gizli belge olmadığı gerekçesiyle Şık’ın beraatine karar verildi. Bu beraat kararına savcı itiraz etti.

İhraçların keyfilikliğini gösteren bir başka durum da 701 sayılı KHK’nın yayınlanmasıyla ortaya çıktı. Resmî Gazete’de yayımlanan listelerde sadece ihraç edilenlerin sicil, isim, görev yeri ve görevine açık bir şekilde yer verilirken 701 sayılı KHK’nın ekindeki listede Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü’nde çalışan memurların ihraç edilme

²⁰³ Bkz. TİHV Akademi, *Barış İçin Akademisyenler: Güncel Durum*, 24 Ağustos 2020, https://tihvakademi.org/wp-content/uploads/2020/08/BAK_Guncel_Durum_Raporu_Agustos_2020.pdf. İhraç edilen akademisyenlerin OHAL İşlemlerini İnceleme Komisyonu’na yaptıkları başvurular ise red kararıyla sonuçlanıyor. Detaylı bilgi için bkz. <https://barisicinakademi.net/node/314>.

gerekçelerinin isimlerinin karşısına yazıldığı görüldü.²⁰⁴ Resmî Gazete’de yayım aşamasında silinmesinin unutulduğu düşünülen bu gerekçeler “Bylock/Emniyet/Kurum Kanaati”, “Emniyet/Okul”, “Emniyet/Kurum Kanaati” ile “Kurum Kanaati/Sosyal Medya” idi.

2.5. Hedef Gösterme

Karşı kamuoyu oluşturulması, yargı makamlarının harekete geçirilmesi, yargı makamları üzerinde baskı kurulması gibi saiklerle başvuru ve bu nedenle de hak savunucularına yönelik müdahalelerin en “elverişli”si olarak tanımlayabileceğimiz hedef gösterme süreçleri başka bir sorun alanı.

Hedef gösterme süreçlerinde medyanın büyük bir rolü var fakat hedef gösterme süreçleri sadece medya organları üzerinden gerçekleştirilmiyor ve onunla sınırlı değil. Bakanlar, milletvekilleri, vali, diyanet işleri başkanı gibi kamu görevlilerinin hak savunucuları ve sivil toplum kuruluşlarını hedef göstermesi ve itibarsızlaştırmaya çalışmasıyla da giderek artan bir şekilde karşılaşıyoruz.

Hedef gösterme süreçleri hak savunucularını sadece nefret söylemi ikliminde yaşamaya maruz bırakmıyor, bunun yanı sıra masumiyet karinesi dahil adil yargılanma hakkının pek çok unsuru da çiğneniyor. Hak savunucularının resmî makamlar ve medya organları tarafından savunuculuk faaliyetleri nedeniyle “terörist” veya “terör örgütü sempatzanı/üyüsü” olarak yaftalanması zaten kapsamı sorunu olan terör ve bununla ilişkili suçların tanımını keyfi biçimde alabildiğine genişletiyor.

Bu duruma bir örnek olarak İzmir Emniyet Müdürlüğü’nün çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan personele yönelik 2017 yılında hayata geçirdiği “Biz İzmiriz” projesi kapsamında Şubat 2020’de yapılan “Güvenlik tedbirleri” konulu eğitim toplantısından basına yansıyan slayt hatırlanabilir.²⁰⁵ Terörle Mücadele Şube Müdürlüğü tarafından hazırlandığı anlaşılan ve “Örgütler nasıl üye topluyor?” başlığı altında yer verilen bu slaytta terörist olmaya yatkın kişilerin özellikleri şu şekilde sıralanmıştı: “Politikaya uzak, anarşiye yakın; Milliyetçilik yok, globalizm çok; Dine inanmayanlar çok ya da zayıf; Hayvan, insan, çevre konularına aşırı duyarlı; Algıları çok açık, aktivist vs. olmak isterler; Sosyal medyada zaman geçiriyorlar.” Bu örnekte

²⁰⁴ Evrensel, “Bu sefer ihraç gerekçelerini silmeyi unutmuslar”, 08.07.2018, <https://www.evrensel.net/haber/356509/bu-sefer-ihrac-gerekcelerini-silmeyi-unutmuslar>

²⁰⁵ Bkz. <https://t24.com.tr/haber/izmir-emniyet-mudurlugu-nun-seminerinden-hayvan-ve-cevre-konularina-duyarli-olanlar-terorist-olmaya-yatkın,862132>

görüldüğü gibi kolluk birimleri tarafından hak savunucuları terörist olmaya yatkın kişiler olarak tanımlanıyor ve zaten kapsamı belirsiz olan terör tanımının sınırsız ve keyfi şekilde genişletilmesinin önü açılıyor. Bu durum barışçıl protestolarda güvenlik güçleri tarafından uygulanan orantısız güç hatırlandığında üzerinde düşünülmeğe değer bir tablo ortaya çıkıyor.

Hak savunucularının kamuoyu önünde kamu görevlileri tarafından hedef gösterilmesi, hedef göstermenin medya organları üzerinden cereyan etmesinden daha fazla bir ağırlığa sahip. Özellikle de örneğin, İçişleri Bakanı gibi güvenlik bürokrasisine mensup ve hiyerarşik olarak kolluk kuvvetlerinin üstü konumunda olan kişilerin hedef göstermesi söz konusu olduğunda ortaya çıkan durum, birçok açıdan telafisi imkânsız sonuçlar doğurabilir. Siyasi ve resmî makamların, İçişleri Bakanı gibi, hak savunucularını “terörist”, “terör sempatizanı”, “vatan haini” olarak yaftalaması durumunda kolluğun önyargılı bir biçimde harekete geçmesi çok olasıdır.²⁰⁶ Hâkim ve savcıların mesleki tutum ve davranışlarını denetleyen, atamalarını, terfileri, tayinleri, disiplin cezaları ve meslekten çıkarılmaları dahil olmak üzere tüm özlük işlerini yürüten HSK'nın 2017'de değiştirilen yeni yapısı ile üyelerinin Cumhurbaşkanı ve TBMM tarafından atandığını, Adalet Bakanı ve Bakan Yardımcısının da HSK'nın doğal üyesi olduğunu hatırlarsak, Cumhurbaşkanı ve Adalet Bakanı tarafından kamusal alanda hak savunucularına yönelik hedef gösteren söylemlerin hâkim ve savcılar üzerinde harekete geçme baskısı hissettirecek bir etki yaratma olasılığı son derece güçlüdür.

1927 yılından bu yana faaliyet gösteren Diyarbakır Barosu yöneticileri çok defa hedef gösterildi ve Baro hakkında halihazırda da bu süreçlerle bağlantılı olarak açılmış soruşturma ve davalar bulunuyor. Hiç şüphe yok ki bunların bazıları resmî makamların hedef göstermesi ile doğrudan ilgili. İşaret edilen bağlamda, Eylül 2019'da Dersim'e giden İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, gazetecilerin sorularını yanıtlarken Diyarbakır Barosu'na ilişkin olarak “Ne zaman terör örgütü onlara konuşun dediği zaman Diyarbakır Barosu konuşuyor. Ne zaman terör örgütü bir söz söyleyin, eylem yapın dediği zaman Diyarbakır Barosu eylem yapmaya çalışıyor” demiş²⁰⁷ ardından Baro hakkında başka başka gerekçelerle soruşturmalar söz konusu olmuştu. Cumartesi Anneleri/İnsanları'nın 25 Ağustos 2018'de gerçekleşecek 700. hafta

²⁰⁶ Bu konudaki somut örnekler için ayrıca bkz. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Dunja Mijatović'in 1-5 Temmuz 2019 Türkiye Ziyaretini Müteakip Rapor, 19 Şubat 2020, CommDH(2020)1, <https://rm.coe.int/avrupa-konseyi-insan-haklari-komiseri-dunja-mijatovic-1-5-temmuz-2019-/16809c5187>, özellikle para. 151 – 152.

²⁰⁷ Gazete Duvar, “Süleyman Soylu Diyarbakır Barosu'nu hedef aldı”, 7.09.2019, <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2019/09/07/suleyman-soylu-diyarbakir-barosunu-hedef-aldi>

buluşmasına müdahale edilmesi ile ilgili olarak da İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, 27 Ağustos 2018'de katıldığı Kaymakamlık Kursu Açılış Programı'ndaki konuşmasında Cumartesi Anneleri/İnsanları'nı "terör örgütlerine meşruiyet alanı açmaya çalışmak" ve "terör örgütlerinin sözcülüğünü yapmak"la itham etti. İçişleri Bakanı bu konuşmasında "700. gösterilerini yapmak istediler, izin vermedik çünkü bu istismarın ve kandırmanın son bulmasını istedik. Anneliğin terör örgütüne istismar edilmesine, teröre kılıf yapılmasına göz mü yumsaydık?" dedi.²⁰⁸ Bu konuşmasında İçişleri Bakanı ayrıca "Doğrudan doğruya terör örgütünün sözcülüğünü yapıyorlar, savunuyorlar, hiçbir şey yapamıyorsa eylemlerine sessiz ve tepkisiz kalıyorlar," da dedi. Bu açıklamalarla bağlantılı olarak Cumartesi Anneleri / İnsanları da idari ve yargısal bağlamda çeşitli baskı ve engellemelerle karşılaştı.

Türkiye hükümeti, 13 Şubat 2021'de Kuzey Irak'taki Gare'ye bir operasyon düzenledi ve operasyon PKK'nin alıkoyduğu 13 kişinin ölümüyle sonuçlandı. İHD, 13 kişinin öldürülmesine ilişkin bir basın toplantısı düzenledi ve İHD Eş Genel Başkanı Öztürk Türkdoğan, daha önce alıkonan askerleri teslim almalarına ve yeniden alabileceklerini söylemelerine rağmen devlet yetkililerinin kendileriyle görüşmediğini açıkladı. PKK'nin, alıkoyduğu kişilerin hayatından, Genelkurmay'ın da alıkonan kişilerin bulunduğu yere riskli operasyon yapmasının sonuçlarından sorumlu olduğunu vurguladı. Bu açıklama üzerine İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, 16 Şubat 2021'de TBMM'de yaptığı bilgilendirmede İHD'yi hedef aldı ve "1984'ten bu yana terör örgütü, 6 bin 21 sivil katliam gerçekleştirdi. O İHD denilen canı çıkasıcısı dernek, bir tanesi için bir laf söyledi mi, onun peşine takılıyorsunuz?" ifadelerini kullandı.²⁰⁹ İçişleri Bakanı'nın İHD'yi hedef göstermesinin ardından Öztürk Türkdoğan 19 Mart 2021 sabahı gözaltına alındı, aynı gün akşam saatlerinde adli kontrol şartıyla serbest bırakıldı.

TTB'nin 27 Eylül 2020'de yapılan 72. Seçimli Büyük Kongresi'nde Şebnem Korur Fincancı, 2020-2022 dönemi Merkez Konsey Başkanı seçilince kendini iktidarın hedefinde buldu. AKP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, partisinin 14 Ekim 2020'deki grup toplantısında, "Ne zamandan beri terörle iç içe olanlar TTB gibi önemli bir kuruluşun başına geçebiliyor? TTB, bunun gibi kimi meslek kuruluşları açıkça Anayasa'ya aykırı faaliyet içindedir. Çoklu baro çalışmasının

²⁰⁸ bianet, "Soylu: Eminönü'nde Gezerken mi Kayboldular?", 27.08.2018, <https://bianet.org/bianet/insan-haklari/200226-soylu-eminonu-nde-gezerken-mi-kayboldular>

²⁰⁹ Evrensel, "Süleyman Soylu Garé üzerinden İHD'yi hedef aldı: O İHD denilen canı çıkasıcısı dernek", 16.02.2021, <https://www.evrensel.net/haber/426037/suleyman-soylu-gar-uzerinden-ihdyi-hedef-aldi-o-ihd-denilen-cani-cikasicasi-dernek>

bir benzerini yapacağız,” diyerek Fincancı’yı ve TTB’yi hedef gösterdi.²¹⁰

Eskişehir’deki Eti Maden Lityum Karbonat Üretim Tesisleri’nin açılış törenine canlı bağlantıyla katılan Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan konuşmasında “Doğa, çevre ve yeşil gibi insanlığın ortak kavramlarının, arkası karanlık birçok marjinalin operasyon aparatı haline getirilmesine izin vermedik, vermeyeceğiz. Türkiye’nin ve 83 milyonun faydasına olan enerji projelerimizin çevreci maskesi takmış vandallarca engellenmesine müsaade etmeyeceğiz” ifadelerini kullandı.²¹¹

Doğrudan bir hedef gösterme söz konusu olmasa da bir kamu görevlisinin beyanının eleştirilmesi karşısında eleştirenlerin yargısal tacize uğraması da zımni bir hedef gösterme olarak kabul edilebilir. Örneğin, 24 Nisan 2020’de Diyanet İşleri Başkanlığı hutbesinde Ali Erbaş, LGBTİ+’ları ve HIV’le yaşayanları hedef göstermiş, nefret söylemi yaymıştı. İHD Ankara Şubesi ve Ankara Barosu, Erbaş’ın nefret söylemi yaydığını belirterek hakkında suç duyurusunda bulunmuştu. Diyarbakır Barosu da bir basın açıklaması yapmıştı.²¹² Ankara Barosu yönetimi hakkında yaptıkları basın açıklaması nedeniyle “Kamu görevlisine dinî inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklaması nedeniyle görevinden dolayı hakaret” suçlamasıyla dava açıldı ve baro yöneticileri Ankara 16. Ağır Ceza Mahkemesi’nde yargılanıyor. Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı da 28 Nisan 2020’de Baro’nun “Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş’ın Nefret Söylemi Hakkındaki Basın Açıklaması” nedeniyle baro yöneticileri hakkında TCK’nın 216/3 maddesi kapsamında, halkın bir kesiminin benimsediği dinî değerleri aşağılama suçundan soruşturma başlattı.

3. Medyada Karalama Kampanyaları ve Hedef Gösterme

Yapılan analizin önceki bölümlerinde, hak savunucuları ile sivil alana yönelik yasal ve idari makamlar yoluyla yapılan müdahalelere ilişkin değerlendirmeler yer aldı. Bu son bölümde ise bu müdahaleleri ortak kesen bir sorun alanı olarak hak savunucularına

²¹⁰ Amerikanın Sesi, “Erdoğan Türk Tabipleri Birliği’nin Yapısında Değişiklik İstedi”, 14.10.2020, <https://www.amerikaninsesi.com/a/cumhur-ittifaki-simdi-de-turk-tabipler-birliginin-yapisini-deistirmeye-calisiyor/5621427.html>

²¹¹ Evrensel, “Erdoğan’dan doğayı savunanlara suçlama: Çevreci maskesi takmış Vandallar”, 26.12.2020, <https://www.evrensel.net/haber/422142/erdogandan-dogayi-savunanlara-suclama-cevreci-maskesi-takmis-vandallar>

²¹² Basın açıklaması için bkz. <https://kaosgl.org/haber/diyarbakir-barosu-diyamet-i-kinadi>

medya üzerinden yönelen tehdit ve tacizlerin hem kayıt altına alınması ve görünür kılınması hem de uzun vadede bu konuda farkındalık yaratmanın önemine işaret eden değerlendirmeler yapılması amaçlanıyor.

Objektif kalmak, olup biteni olduğu gibi yansıtmak, gerçeği aktarmak gibi görevleri ve iddiası bulunan habercilik, ilk kez tarihin bu anında araçsallaştırılmıyor, buna benzer sorunlar daha önce de yaşandı. Ancak Türkiye'nin en büyük sorunlarından biri olan cezasızlık kültürü, hükümet nezdinde "ayrıcalıklı" veya "makbul" diyebileceğimiz bazı medya kuruluşları için hiç bu kadar geçerli olmamıştı. Meslek örgütlerinin yaptırımı bulunmayan uyarı ve açıklamaları, açıkça taraflı, nefret söylemi içeren, hedef gösteren "haberlerin" son bulmasını sağlıyor. RTÜK, Basın İlan Kurumu (BİK) gibi devlet kurumları ise sorumluluk ve yetkilerini objektif bir değerlendirme mekanizması işletmek yerine "makbul olmayan" medya kuruluşları üzerinde cezalandırma aracı olarak kullanıyor.²¹³

Otoriter yönetimlerin ortak özelliği olan iç ve dış düşmanlar yaratma ve toplumun ortak değerlerini yıkma süreci, hakikat konusunda da benzer bir özellik gösteriyor. Doğruluğu aslında herkes tarafından bilinen hakikatler dahi inkâr edilebiliyor. Kanıtlara, bilime, tanıklıklara atıfta bulunmayan "gerçekler" ortaya atıldıkça, herkesin gerçeği kendine göre doğru olduğunda, ilk kaybedilen diyalog oluyor. Bu da toplumsal hakikatlerin inşa sürecinin ortadan kalkmasına neden oluyor. Hangi hakikatin geçerli olduğunu iktidar belirliyor. İfade ve basın özgürlüğüyle birlikte suçun suç olarak kabul edilmesi de ortadan kalkıyor.

Türkiye'de de yargısal ve idari tacize eşlik eden medya kampanyaları, hak savunucularını hedef gösteriyor, çalışma alanları ve faaliyetleri hakkındaki bilgiler kasıtlı olarak çarpıtılıyor; hak savunucusu kişi ve kurumlar kriminalize ediliyor, yaftalanıyor. Bu tür karalama kampanyalarının bir amacının da haberleri takiben açılan soruşturmalar, gündeme getirilen yasal düzenlemeler veya idari denetimler için delil yaratmak olduğu görülüyor.²¹⁴ Hükümet veya hükümete yakın grupların gündemiyle paralellik gösteren karalama kampanyalarının belirli dönemlerde belirli isimler veya kurumlar üzerinde yoğunlaştığı dikkati çekiyor. Pandemi döneminde

²¹³ Bkz. Reuters Institute, *Digital News Report 2021*, <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2021/turkey>

²¹⁴ Gazeteciler ve hak savunucuları gerçekleri dile getirdiklerinde yargısal mekanizmalar aracılığıyla cezalandırılıyor. Oysa yalana, gerçeklerin tahrif edilmesine dayanan yaftalamalar ve karalama kampanyalarına karşı tekzip ve dava hakkı kullanıldığında kamu savcılarının söyledikleri "ifade özgürlüğü" kapsamında değerlendiriliyor.

hükümetin salgınla mücadele politikalarını eleştiren TTB hakkında hükümet yanlısı medyada karalama ve kriminalize etmeye dönük yürütülen kampanya ve Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesiyle sonuçlanan süreç bu soruna iki örnek teşkil ediyor.

Bu bölümün bir amacı da medyanın, hak savunucularına yönelik baskı ve tacizlerde nasıl kullanışlı bir enstrümana dönüştürüldüğünü ortaya koymak olduğu için çalışma kapsamında temel olarak Sessiz Kalma'da profillerine yer verilen hak savunucusu kişi ve kurumlara, çevrimiçi yazılı basında 2021 yılı boyunca yönelen hedef gösterme, karalama, yaftalama amaçlı haberler incelendi. Bilindiği gibi raporun önceki bölümleri için belirlenen tarih aralığı 2015-2021. Medyada karalama, hedef gösterme, dezenformasyon ve nefret söylemi kategorilerindeki örnekler ise ağırlıklı olarak son bir yıl üzerinden değerlendirildi. Bu yaklaşım iki sebeple benimsendi: Hem bu kesitteki herhangi bir yıl, bu uygulamalar için yeterli veri oluşturuyordu hem de daha geniş bir tarih aralığı bu çalışmanın kapsamını aşabilirdi. Ancak yine de bütünlük sağlamak bakımından Tahir Elçi cinayeti, Osman Kavalanın hukuksuz tutukluluğu, BAK yargılamaları ve Büyükada Davası gibi bazı önemli olayların 2015-2021 arasında medyadaki yansımaları incelendi. Sessiz Kalma projesinin içerdiği diğer bazı kişi ve kurumların yanısıra önemli iki örnek olan Tarlaş Toplum Merkezi'nin ve Chrest Vakfı'ndan fon alan hak savunucusu kurumların hedef gösterilerek kriminalize edilmesini de analizimizin bu bölümüne aldık.

3.1. Hangi Medya?

Söz konusu kampanyaların yer aldığı medya kuruluşları ile Türkiye'deki medyanın sahiplik yapısı arasında paralellik bulunuyor. Bugün medyanın çok büyük bölümü hükümete yakın iş insanlarının veya bizzat iktidarın elinde. Ayakta kalmayı başaran eleştirel kurumlar ise muazzam bir finansal baskı ve sansür baskısı altında.²¹⁵ En büyük 40 medya kuruluşuna sahip altı holding (Doğuş, Demirören, Albayrak, Ciner, Kalyon, İhlas Grubu) bulunuyor. Tümü inşaat, enerji, madencilik, bankacılık ve iletişim gibi birçok farklı sektörde faaliyet gösteren büyük holdingler.²¹⁶ Albayrak, Kalyon, İhlas ve Doğuş Grupları gibi bazıları, son birkaç yılda Üçüncü (İstanbul) avalimanından metro inşaatına ve mahalle ölçeğinde kentsel dönüşüm projelerine kadar uzanan büyük kamu ihalelerini kazandı.

²¹⁵ Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) 2020 Misyon Raporu, *Türkiyeli Gazeteciler Baskılarının Kıskaçında*, https://www.ecpmf.eu/wp-content/uploads/2020/11/20201125_Turkey_PF_Mission_Report_TUR.pdf

²¹⁶ Aslı Tunç, *Türkiye'de Medya Sahipliği ve Finansmanı: Artan Yoğunlaşma ve Müşteri İlişkileri*, 2015, <http://platform24.org/Content/Uploads/Editor/medya1a.pdf>

bianet.org ve Sınır Tanımayan Gazeteciler örgütü tarafından hazırlanan “Türkiye’de Medya Sahipliği İzleme Raporu”na göre, en çok okunan 10 gazeteden sekizinin, en çok izlenen 10 TV kanalından dokuzunun patronu, hükümetle yakın ilişki içinde. TV izleyicilerinin %42’si siyasi veya ekonomik olarak hükümete bağlı kişilerin sahip olduğu kanalları izliyor. Bu oran yazılı basın okuyucuları için %56, radyo dinleyicileri için ise %39. Çevrimiçi medya izleyici oranları için sayısal bir veri yok, ancak ilk 10 çevrimiçi medya kuruluşunun yarısından fazlası iktidarla yakın bağları olan gruplara ait.²¹⁷

Ocak 2021-Aralık 2021 arasında tuttuğumuz çeteleye giren 33 medya kuruluşunu mevcut iktidarla ilişkileri bakımından gruplara ayırmak mümkün. Bir grupta Sabah, Takvim, CNN Türk, Kanal D, Star, Show TV gibi bir zamanlar “ana akım” olarak tarif edilen, 2000 sonrası süreçte AKP’ye yakın iş insanlarının ve holdinglerin eline geçen kuruluşlar bulunuyor. Diğer bir grupta Aydınlık, Ulusal Kanal, OdaTV, Yeniçağ, Türkgün gibi milliyetçi, ulusalcı çizgide yayın yapan gazete ve haber siteleri var. Bu yayınların bir bölümünün hükümet ortağı partilerle organik ilişkisi olduğu görülüyor. Üçüncü grup Yeni Akit, Yeni Şafak, Milat, a Haber, Türkiye, Diriliş Postası, Milli Gazete’nin temsil ettiği İslamcı, aşırı sağ muhafazakâr yayınlardan oluşuyor. Sivas Haberler, Kahta News, Özgür Kocaeli gibi yerel yayınlar ile kendi ürettiği içerikten çok diğer yayınların haberlerini derleyip kullanan ulusal haber portalları diğer iki grup.

3.2. Karalama Kampanyalarının Yoğunlaştığı Dönemler

Hak savunucularına yönelik negatif medya kampanyalarına yakından bakıldığında, 2021 içinde belirli isim ve kurumlara belirli dönemlerde saldırıların arttığı görülüyor. Bu dönemler de iktidar politikalarıyla veya iktidar politikalarına verilmek istenen yön ile paralellik gösteriyor.

İstanbul Sözleşmesi Savunucuları, kadın hakları ve LGBTİ+ hakları derneklerini hedef alan medya kampanyalarının ve nefret söyleminin, 20 Mart 2021’de Türkiye’nin sözleşmeden çekildiğini açıklamasına giden süreçte ve Onur Haftası öncesinde büyük ivme kazandığı görülüyor. Bu kampanyaların Yeni Akit, Milli Gazete, Milat gibi “muhafazakâr sağ, İslamcı ve hükümet yanlısı” olarak tanımlayabileceğimiz medya kuruluşlarınca sürdürüldüğünün altını çizmek gerek. Bu alanda bir diğer yükseliş, sözleşmeden çekilme kararının resmî olarak yürürlüğe girdiği 1 Temmuz 2021 öncesi izlenmekte.

²¹⁷ Bkz. Media Ownership Monitor Türkiye, <https://turkey.mom-rsf.org/tr/medya-sahipleri/>

TTB'ye yönelik güncel baskılar, 20 Ocak 2018 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ulusal güvenliğin tehdit altında olduğu iddiasıyla düzenlediği "Zeytin Dalı" operasyonu sonrası başlamıştı. Operasyonu protesto eden yürüyüşler yasaklanır, sosyal medyada aksi yönde düşüncelerini paylaşanlar gözaltına alınırken TTB Merkez Konseyi, 24 Ocak 2018 günü "Savaş Bir Halk Sağlığı Sorunudur" başlıklı açıklamasını yaptı ve TTB bir anda kendini hem iktidarın hem de iktidar yanlısı medyanın hedefinde buldu. "Savaşa hayır, Barış hemen şimdi" diye biten açıklama, devlet yetkilileri tarafından sıkça gündeme getirilip yorumlanınca TTB "her türden çarpıtmayı reddettiklerini" içeren ikinci bir açıklamaya gerek duydu.

TTB'nin Mart 2020 sonrası pandemiyle ilgili açıklamaları ve vaka ile ölümlere ilişkin verdiği sayılar hükümetin uygulamaları ve iddialarıyla paralellik göstermeyince birlik adeta sabit hedef haline getirildi. Ekim 2020'de TTB Başkanlığı'na seçilen Şebnem Korur Fincancı da saldırıların hedefi oldu. Söyledikleri kadar söylemedikleri de...

İstanbul Sözleşmesi'nin feshinden sonra sayıları daha da arttı! 'Feminist kaşar'lar yargılsın

İstanbul Sözleşmesi'nin feshinden sonra sahneye çıkan bir grup provokatör feminist, sosyal medya hesaplarından erkeklere yönelik kullandıkları akillmaz kin ve nefret dili ile tüm tepkileri üzerine çekti.

Cumhurbaşkanı Erdoğan Kosova Cumhurbaşkanı'nı böyle uyardı!

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Kosova Cumhurbaşkanı Vjosa Osmani-Sadriu ile düzenlenen ortak basın toplantısından sonra Osmani'ye foto...

Boğaziçi'ndeki provokasyona sahip çıktılar! Terör sevici Şebnem Korur Fincancı ve feminist Butler'dan açık destek

16 bin öğrencinin okuduğu Boğaziçi Üniversitesi'nde yalnızca birkaç yüz kişinin destek verdiği ve bağımsız örgütlerin çektiği eylemlere, terör örgütü propagandası yapmaktan ceza alan TTB Başkanı Şebnem Korur Fincancı ve ünlü feminist kuramcı Judith Butler da destek vermek için yarı açık ders düzenleyecekler.

'Kadınlık' Türk ulusunun önünde dilerimin üstünde yalnızayorum yardım edin'

Süper Lig takımlarından Konyaspor'un eski futbolcusu İbrahimcan Hıncosa Hıncosrak, sosyal medyadan yayınladığı paylaşımına 'Kadınlıktan yardım istedi'...

Temel Karamollaoğlu'nun protesto ettiği 'SİYER MÜHÜRLEFET PARTİSİNİN GEÇERK KIZI'

6'ı masadan Temel Karamollaoğlu'na protesto pokalı!

Türk Silahlı Kuvvetleri, Kuzey Irak'taki Gare bölgesine 10 Şubat 2021'de Pençe-Kartal 2 isimli bir operasyon başlattı. 13 Şubat 2021'de, PKK örgütü tarafından yaklaşık beş yıldır esir tutulan 13 sivil, operasyon sırasında öldürüldü. TTB, yaşamını yitiren sivillerle ilgili bir başsağlığı mesajı paylaştı. Mesajda PKK örgütü lanetlenmediği için bir kez daha saldırıların hedefine yerleştirildiler.

3.3. Diğer Örnekler

İnsan hakları savunucuları birçok farklı yöntemle baskı altına alınmaya ve saf dışı bırakılmaya çalışılıyor. Medya kampanyaları bu yöntemlerden bir tanesi ve işlevi sadece ürettiği karalama, hedef gösterme, dezenformasyon yayma ile sınırlı değil. Yürütmeden veya yargıdan yönelen baskıların işaret fişeği olabiliyor veya siyasetçilerin, devlet görevlilerinin nefret dilini, hedef gösteren açıklamalarını geniş kitlelere yaymanın enstrümanı işlevi görebiliyor.

a) Tarlabası Toplum Merkezi Örneği

2021 Onur Haftası öncesi ve sırasında Tarlabası Toplum Merkezi'ne (TTM) yönelik kampanya, bu bakımdan önemli bir örnek teşkil ediyor. İstanbul'un, yoksulluk ve göç kaynaklı çeşitli yoksunluklarla mücadele eden Tarlabası bölgesi sakinlerinin güçlenmesini, haklarına erişimini desteklemeyi ve Tarlabası'na yönelik önyargıların azaltılmasını amaçlayan TTM, çocuk haklarını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini odağına alan, farklı başlıklarda atölyeler düzenliyor. Milat Gazetesi'nin 25 Haziran 2021'de başlattığı karalama kampanyası, Aydınlık, Yeni Akit, Kahta News, Doğru Haber, Takvim gibi mecralarda Ekim 2021'e kadar sürdü.

Güncel 25.06.2021 12:40 - Son Güncelleme: 25.06.2021 12:58 ABONE OL Google News

Tarlabası Toplum Merkezi'nden Müslüman çocuklara LGBTİ sapıklığı ve PKK propagandası!

Özellikle Müslüman çocukları hedef seçen LGBTİ+'nin tuzaklarına her gün bir yenisi ekleniyor. Sinemadan dizilere, kitaplardan müziğe, kıyafetlerden sosyal medyaya her alanda eşcinsellik propagandasına rastlanan LGBTİ+'yi empoze eden Tarlabası Toplum Merkezi çalışmalarında Suriyeli ve Türk çocuklarına sapıklık aşıyor. 27 Haziran'da 'LGBTİ+ çocuklar' başlığıyla program hazırlayan merkez yıllardır zehir saçıyor. 8 Mart Dünya Kadınlar gününde yaptıkları yürüyüşte utanç verici müstehcen pankartlar açan ve ahlak dışı çizimleriyle tanınan C.S., merkezin kurucularından biri olarak çocuklara eğitim veriyor.

Bir yandan LGBTİ sapıklığı, bir yandan PKK propagandası!

MİLAT

GÜNDEM POLİTİKA DÜNYA EKONOMİ ROPORTAJ SEYAHAT SPOR

Çocukları zehirleyen LGBT sapıklığı kapatılsın

Gündem

HABER: ÖZLEM DOĞAN

26 Haziran 2021 08:30:55

Milat Gazetes'i'nin Tarlabası Toplum Merkezi skandalı haberi toplumda büyük yankı uyandırdı. CHP destekli sapkın LGBT eğitimcilerinin iğrenç eylemlerinin bununla sınırlı olmadığı ortaya çıktı. Koç, Bilgi, Kadir Has gibi üniversitelerin kucak aldığı bu sapkınlar özellikle ilkökul çağındaki çocukları ve gençleri zehirliyor.

Suriyeli, Türk ve Roman çocuklarını eşcinsel ve PKK'lı yapmak için faaliyet yürüten yurtdışı fonlu Tarlabası Toplum Merkezi'nin skandalları bitmiyor. Merkezde eğitim veren toplumsal cinsiyet eşitliği uzmanı C.S. ve E.S.'nin özellikle küçük yaşta çocukları ve gençleri eşcinsel olmaları yönünde sistematik olarak söze eğitim verdiği ortaya çıktı. Milat Gazetes'i'ne konuşan tanık ifadelerine göre ise yurtdışından fonlanan İstanbul merkezli üç STK'da daha benzeri hatta daha vahim olaylar yaşanıyor.

Adı geçen gazetelerde yayımlanan haber ve söyleşiler kurumu ve kurum çalışanlarını isimleriyle hedef gösteriyor, dezenformasyon yapıyor, LGBTİ+'lara yönelik nefret söylemi içeriyor, yaftalıyor, kısacası hak savunucularına yönelik karalamanın eksiksiz bir listesini sunuyordu.

Söz konusu haberlerin yayımlanmasından kısa süre sonra TTM, İçişleri Bakanlığı tarafından denetime tabi tutuldu. Bu denetimlerin belirli kurumlar üzerinde yoğunlaşması ve zamanlaması, haberler ile denetim arasında bir ilişki kurmamızı mümkün kılıyor.

b) Tahir Elçi Örneği

Diyarbakır Barosu Başkanı Tahir Elçi'nin 28 Kasım 2015'te öldürülmesi, Elçi'nin 14 Ekim 2015'te, CNN Türk kanalında sunuculuğunu Ahmet Hakan'ın yaptığı Tarafsız Bölge programındaki sözleri sonrası başlatılan ve haftalar süren nefret ve hedef gösterme kampanyasını takiben gerçekleşti.

Elçi, 10 Ekim Ankara katliamının ardından, artan terör eylemleri ve çözüm sürecinin geleceği hakkında fikirlerini beyan etmesi için programa davet edilmişti. Kürt siyasetinin önde gelen isimlerinin sıklıkla başına geldiği gibi karşındakiler tarafından "PKK terör örgütü diyebiliyor musun?" sınavına tabi tutuldu.

Konuklardan MHP'li Uygur Aktan "PKK'yı amasız fakatsız terör örgütü kabul ettiğini ve kınadığını" söylemeyen kimseyle görüşmeyeceklerini, herkesin PKK'yi terör örgütü olarak tanımlayarak kınaması ve PKK ile arasına mesafe koyması gerektiğini ve bunu yapmayanların toplumu kutuplaştırdığını söyledi.²¹⁸ Daha sonra Tahir Elçi söz alarak "40 yıldır devam eden savaş yüzünden 10 binlerce insanın öldüğünü, şiddetin bu sorunu çözmediğinin görülmesi üzerine savaşın sona ermesi için çözüm sürecinin başladığını" ifade etti ve "PKK terör örgütü değildir. Bazı eylemleri terör niteliğinde olsa bile, PKK silahlı siyasal bir harekettir. Siyasal talepleri olan, toplumda çok ciddi bir desteği olan bir siyasal harekettir" dedi.

²¹⁸ Yaman Akdeniz, Benan Molu, Kerem Altıparmak, "Tahir Elçi'nin Son İnsan Hakları Dersi: Terör Örgütü Dememek Suç Değildir!", bianet, 6.01.2016, <https://m.bianet.org/bianet/diger/170912-tahir-elci-nin-son-insan-haklari-dersi-terror-orgutu-dememek-suc-degidir>

Programın hemen ardından, hükümet yanlısı medya bir yandan Doğan Grubu'nu ve Ahmet Hakan'ı, bir yandan da Tahir Elçi'yi hedef gösterdi. Savcılar harekete geçmeye davet ettiler. Elçi hakkında "terör propagandası yapmak" iddiasıyla soruşturma açılınca desteklediler.

Cinayeti sonrası atılan başlıklar dahi, Elçi'nin bu sonu hak ettiğini ima ediyordu. Katili hemen teşhis eden Star Gazetesi'ne göre, Elçi "PKK terör örgütüdür" dememiş, PKK terörünün kurbanı olmuştu.

Aradan beş yıl geçtikten sonra dahi, a Haber kanalı, 3 Aralık 2020 tarihli yayınında, Tahir Elçi'nin cenaze töreninden görüntüleri "terörist cenazesi", Diyarbakır Barosu'nun flamasını ise "PKK paçavrası" olarak sundu.

Elçi'ye PKK infazı

Diyarbakır Barosu Başkanı Tahir Elçi, teröristlere "Silahları bırakın, şehirleri boşaltın" çağrısı yaptı. PKK, Elçi'yi şehrin simgesi olan 4 Ayaklı Minare'nin önünde infaz etti. İki polisi şehit eden teröristler, birkaç dakika önce barış çağrısı yapan Elçi'yi de tek kurşunla katletti

c) Osman Kavala Örneği

Osman Kavala'yla ilgili, gözaltına alındığı 17 Ekim 2017'den kısa süre önce başlatılan ve bugüne kadar sürdürülen negatif medya kampanyaları, akademik bir tez çalışması olmayı hak edecek yoğunlukta ve çeşitlilikte. Özellikle son dört yıldır durmaksızın devam eden bu haberler, kendisinin de tutukluluğuyla ilgili olarak ifade ettiği gibi suçlu olduğu algısının canlı tutulmasına yarıyor.²¹⁹

Kavala'nın medyada hedef gösterilmesi pratiği, gözaltına alınmasından tam bir ay önce, 19 Eylül 2017'de, Yek Vücut isimli ve iktidara yakınlığıyla bilinen haber sitesinde başlamıştı. "Osman Kavala'nın Merak Uyandıran Hikâyesi" ve "Osman Kavala'nın Sivil Şebekesi" başlıklarını taşıyan iki yazı, Kavala'yı PKK, Sedat Peker, George Soros ile ilişkilendiriyor, sivil toplum ve kültür alanına verdiği destek ve katkılar birer suç unsuru gibi aktarılıyordu. Osman Kavala, ikinci yazının yayımlandığı 29 Eylül'den yaklaşık üç hafta sonra gözaltına alındı.

Kavala hakkında 2021 boyunca yayımlanan "haberler" akıl almaz karalama, hedef gösterme, yaftalama, dezenformasyon ve nefret örnekleriyle dolu. Ulusal Kanal, Yeni Akit ve Yeni Şafak bu örneklerin sergilenme sıklığı bakımından başı çekiyor. Kavala aynı zamanda, medya tarafından en çok hedef alınan hak savunucusu. Hakkında en sık kullanılan yaftalar "Kızıl Soros", "Soros artığı", "Soros beslemesi", "Soros'un Türkiye şubesi", "Gezi finansörü", "terör finansörü", "Gezici vandalların finansörü" ve "Batı kuklası". Yanı sıra Batı'nın kara kutusu olmak, 15 Temmuz darbe girişimini

²¹⁹ Mehmet Emin İlbeyli, "Osman Kavala: Hükümet suçlu olduğum algısını canlı tutmak istiyor", Independent Türkçe, 9.12.2021, <https://www.indyrturk.com/node/445391/r%C3%B6portaj/osman-kavala-h%C3%BCK%C3%BCmet-su%C3%A7lu-oldu%C4%9Fum-alg%C4%B1s%C4%B1n%C4%B1-canlı-tutmak-istiyor>

desteklemek, PKK'ye para aktarmak, 4 Nisan 2021'de Montrö Bildirisi'ni kaleme alan 104 emekli amirali desteklemek, organize suç örgütü lideri Sedat Peker'in ortağı olmak gibi dezenformasyona dayalı ve birbiriyle tamamen tutarsız eylemlerle itham ediliyor. Üzerine atılı suçlardan hakkında kesinleşmiş karar varmış gibi bahsediliyor.

Açık Toplum Vakfı kurucusu ve iş insanı George Soros'un ismi bir hafta olarak o kadar nesneleştirilmiş, sığara dönüşmüş ki, Ulusal Kanal, internet sitesindeki 30 Kasım 2021 tarihli haberde Soros'tan bahsederken küçük harf kullandı ve "sorosçu Kavala" yazdı.

Kavala'ya yönelik saldırılar, ülkenin gündemine göre tüm hak savunucularına, muhalefet partisi liderlerine, kurucusu olduğu Anadolu Kültür'e, İletişim Yayınları'na kadar genişletiliyor. Kasım 2021'de Resmî Gazete'de bir karar yayımlanmış, iki şirket, bir vakıf ve 10 kişinin mal varlığının, PKK ve IŞİD'e finansman sağladıkları gerekçesiyle dondurulduğu duyurulmuştu. Karara dahil edilenler arasında Kanada merkezli Anadolu Kültür Vakfı da bulunuyordu. Bazı haber siteleri hemen bu vakfın Kavala'ya ait olduğunu yazdı. Bunun üzerine Anadolu Kültür A.Ş., Twitter hesabından iddiayı yalanlamak zorunda kaldı. Kavala'nın şirketini terörün finansmanıya ilişkilendiren medya kuruluşları, bu açıklamayı görmezden geldi.

ULUSAL Anasayfa > CANLI İZLE > CANLI DİNLE TV Yayını ☰ Menü

Son Dakika Haberler < > 11:29 Eren Kış'ın Operasyonu başlatıldı

11 Mar 2021 - 23:01 - Gündem GÜNCELLEME: 28 Kas 2021 - 16:47

İletişim Yayınları'nın Türkiye düşmanlığına yanıt: "Talat Paşa'ya saldırmak Mustafa Kemal'e saldırmaktır"

Terör tutuklusunu Osman Kavala'nın kurucularından olduğu İletişim Yayınları, Türk devriminin önemli isimlerinden Talat Paşa'yı hedef alan skandal bir kitap basmaya hazırlanıyor. Almanca'dan Türkçeye çevrilen kitap, "Talat Paşa-İttihatçılığın Beyni ve Soykırım Mimarı" adını taşıyor. Talat Paşa Komitesi Başkanı Hasan Korkmazcan, Türkiye karşıtı yayınlara izin verilmemesi gerektiğini vurguladı.

Kavala hakkındaki yayınlar arasında en şaşkınlık verici olanı, Demirören Holding'e ait Kanal D'nin, 16 Şubat 2021 tarihli ana haber bülteninde, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin partisinin Meclis grubunda yaptığı konuşmanın haberini verirken Kavala'nın ve Selahattin Demirtaş'ın görüntülerini buzlamasıydı. Haberlerde görüntünün buzulması, rahatsız edici içerik verilmesi gerektiğinde seçilen bir yöntem. RTÜK, aynı kanala 2016'da yayımlanan bir haberde 6112 Sayılı Kanun'un ihlali nedeniyle ceza vermişti. Haberde bir kişinin intihar ânı net bir şekilde gösteriliyordu. 6112 Sayılı Kanun, radyo ve televizyonların kuruluş ve yayın hizmetlerini düzenliyor.

Kanununun 8. maddesine 2017'de yapılan ek, "Terör eylemini, faillerini ve mağdurlarını terörün amaçlarına hizmet edecek sonuçlar doğuracak şekilde sunamaz" diyor. Kavala'nın görüntüsünün buzlanması bu madde üzerinden kendisini terör faili olarak damgalama amacı taşıyor.

d) Büyükada Davası Örneği

Bir eğitim çalıştay için İstanbul Büyükada'da toplanan, farklı sivil toplum örgütlerine mensup 10 insan hakları savunucusu, çalıştayın beşinci günü olan 5 Temmuz 2017'de düzenlenen polis baskınıyla gözaltına alındı. 17 Temmuz 2020'de, "örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işlemek", "silahlı terör örgütüne üyelik" suçlamalarıyla savcılığa çıkarıldılar. 10 hak savunucusundan 8'i tutuklanırken, 2'si adli kontrol şartıyla serbest bırakıldı. Haklarındaki iddianame yaklaşık üç ay sonra açıklandı. İddianamede, şüpheliler arasına bir hak savunucusunun daha eklendiği görüldü. İstanbul 35. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen, ulusal ve uluslararası düzeyde tepki ve kampanyalara yol açan davanın karar duruşması 3 Temmuz 2020'de görüldü. 4 hak savunucusu hakkında çeşitli hapis cezaları verilirken 7 hak savunucusu beraat etti.

Tüm süreç, iktidar yanlısı ve ulusalcı medya tarafından bir hedef gösterme ve karalama kampanyası olarak yürütüldü. Büyükada'daki toplantıya katılan hak savunucularının ajan olduğu, eğitimin yapıldığı otelin "ajanların uğrak yeri" olduğu algısı yaratılmaya çalışıldı. "Büyükada'da yakalanan ajanlar", "Ajanların Büyükada sevdası" gibi başlıklar atıldı.

Ada Gazetesi Ana sayı

SON DAKİKA Adalar CHP teğklatından büyük vefasızlık!

Ajanların Büyükada sevdası nereden kaynaklanıyor?

Anasayfa • Büyükada • Ajanların Büyükada sevdası nereden kaynaklanıyor?

12.11.2019 0 ABONE OL Google News f t g A- A+

Beyaz miğferin kurucusu İngiliz ajan İstanbul'da ölü bulundu! Büyükadalı James Gustaf Edward Lemesurier kim? Öldü mü öldürdü mü?

Hatırlanacağı üzere 15 Temmuz hain darbe girişiminin Büyükada'da Splendid Palace'den yönetildi iddiası. İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığınca hakkında yakalama kararı çıkartılan CIA ajanı Henri Jack Barkey ile bazı yabancıların 15 Temmuz gecesi Büyükada Splendid Palas otelinde yaptıkları karanlık toplantı daha sonra Ascort Otel'deki sır perdesi aydınlanmayan toplantı ve şimdide ajan olduğunu öğrendiğimiz Büyükadalı James Gustaf Edward Lemesurier .

Ajanlar Büyükada'yı neden tercih ediyor?

Büyükadalı ajan James Gustaf Edward Lemesurier arkadaşlarıyla Büyükada'ya geldiğinde Splendid Palace Otel'de yer ayırtmış ancak kalabalık olduğu için otele sığmamış Splendid Palace'nin karşısındaki bir otelde ek oda tutmuş ve ertesi günde Adalar Belediye Başkanı Erdem Gürü ziyaret ettiği iddia edilmişti.

e) Barış İçin Akademisyenler Örneği

11 Ocak 2016'da 89 üniversiteden 1128 akademisyen, "Bu Suça Ortak Olmayacağız" başlıklı bildiriye imza verdiğini bir basın açıklaması ile duyurdu. Bildiri, Kürt illerinde çatışmaların başlaması sonrası ilan edilen sokağa çıkma yasakları süresince bölge halkına yönelik şiddetin durması, kalıcı barış için çözüm yollarının oluşturulması çağrısıydı. Sonraki hafta ilk gruba destek olmak için imza atan akademisyenlerle birlikte toplam imzacı sayısı 2 bin 212 oldu. Bu akademisyenlerin yüzlercesi işten atıldı, pasaportlarına el konuldu, başka yerlerde iş bulmaları engellendi, buldukları yerelerde tehdit edilip saldırıya uğradılar, defalarca karakola çağrıldılar, hedef gösterildiler. Haklarında bireysel davalar açıldı. Büyük bölümü, AYM'nin "hak ihlali" kararı sonrası beraat ettiği halde yüzde 88'i işine iade edilmedi.

SuperHaber

İstanbul • 14° • Gündem Ekonomi Seyahat Spor Teknoloji

Gündem 10/10/2017 10:10

FETÖ'cü ve PKK destekçisi akademisyenler Almanya'da üniversite kurdu!

Kanun Hükmünde Kararname ile Türkiye'deki üniversitelerden ihraç edilen "Barış için akademisyenler" adlı hain oluşuma imza atan isimlerden bazıları Berlin'deki Alice Salomon Üniversitesi ile birlikte kurdu. Üniversitenin adının ise "Off-kapalı" olması dikkat çekti...

Sedat Peker yargılandığı başladı!

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın müjdesi! Öğretmenler

Bildirinin yayımlanmasından itibaren akademisyenler medyanın bir bölümü tarafından vatana ihanetle suçlandı, hain olarak damgalandı. Akademisyenlere yöneltilen suçlamalar arasında PKK'yi savunmak, PKK talimatıyla bildiriye kaleme alarak imzalamak, devletin bağımsızlığını zayıflatmak vardı. Haklarında müebbet hapis cezası verilmesi gerektiğini savunan köşe yazarları oldu. KHK ile üniversitelerden ihraç edilen akademisyenler "FETÖ'cü" ilan edildi. İktidar ve ortakları tarafından kullanılan "sözde akademisyenler" retorik, hızla iktidara yakın medya tarafından da benimsendi.

SuperHaber

İstanbul • 6° • Gündem Ekonomi Dünya Spor Teknoloji Youtube

Gündem 22/11/2021 12:28

"Barış" için değil, Euro için akademisyenler!

Türkiye'nin terörle mücadelesini hedef alan 'Barış İçin Akademisyenler' grubundan bazı kişilerin Avrupa'da dolandırıcılık yaptığı ortaya çıktı. Bir imzacı akademisyen, 'Sürgündeki Akademi' adıyla 4 milyon euro'dan fazla para toplayarak sürgünde vurgun yaptı! Paranın akıbeti belirsiz...

Hain akademisyenlere: 4 bin karşı imza

Barış İçin Akademisyenler İnişiyatifi' adına 'Bu Suça Ortak Olmayacağız' başlığıyla yayınlanan bildiriye, üniversite dünyasından 'karşı' imza kampanyaları da geliyor. 4 grubun başlattığı kampanyalarda toplam imza sayısı 4 bini aştı.

Kaynak : Hürriyet

Eklenme : 18 Ocak 2016 06:25

- T + Yazdır

İşte hain akademisyenlerin asıl amacı

Akademisyenler tarafından imzalanan 'İhanet bildirisini' köşesine taşıyan Elif Çakır, bildiriyle ilgili çok çarpıcı tespitlerde bulundu.

Google News

2016-01-16 08:57:00 - 2016-01-16 09:09:09

f) Chrest Vakfı'ndan Fon Alan STK'lar Örneği

Bir süredir devletin en yetkili ağızlarından da duyduğumuz, yurtdışından hibe alan sivil toplum örgütlerinin ve hak savunucularının hedef gösterilmesi meselesi, 2021'in ikinci yarısında zirve yaptı.

Anasayfa > Güncel > Amerikan vakfı Türk Medyasına para yağdırmış

Amerikan vakfı Türk Medyasına para yağdırmış

ABD merkezli vakıf Chrest Foundation hibe desteklerini açıkladı. Türkiye'den kritik kuruluşların yer aldığı listenin başında ise gazeteci Ruşen Çakır'ın kurduğu Medyascope adlı haber sitesi yer alırken Serbesiyet ve 140Journos da listede yer aldı.

Haber Geliş: 21 Temmuz 2021 Çarşamba - 10:48

Son Güncelleme: 22 Temmuz 2021 Perşembe - 08:33

Amerikan vakfı Türk Medyasına para yağdırmış. İşte paraları indirendi yapan kuruluşlar

Takip Et

Google News

Ekşi Sözlük'te, 19 Temmuz 2021'de, "Mülteci güzellemesi yapan satılmış akademisyenler" başlığı açıldı. Başlığın altındaki metinde, okuyucular tehlikenin farkına varmaya çağrılıyor, yurtdışındaki düşünce kuruluşlarından fon alan sözde aydınların, sözde akademisyenlerin mülteci haklarını savunarak Türkiye'yi demografik bir işgale açtığı iddia ediliyordu. Ardından da bazı akademisyen, gazeteci, avukat ve sivil toplum kuruluşlarının isimleri sıralanıyordu. Aynı gün "Kemal Can ile 5 Soru 5 Cevap: Mülteciler Meselesi" programı Ruşen Çakır'ın kurucusu olduğu Medyascope'da yayımlandı. Ruşen Çakır'ın ismi Ekşi Sözlük'teki başlıkta sayılanlar arasında da vardı.

Medyascope yayınında mültecilerle ilgili söylemin ırkçı ve faşizan olduğundan bahsediliyordu. Mesele 21 Temmuz'da mülteci karşıtlığı üzerinden yabancı fon alan medya ve sivil toplum kuruluşlarının hedef gösterilmesi ve bir tür fişleme kampanyasına dönüştü. Haberlerde özellikle Medyascope'a da fon veren Chrest Vakfı'ndan maddi yardım alan kuruluşlardan bahsediliyor, internet sayfalarında gayet şeffaf biçimde gelir kaynaklarını açıklamalarına rağmen, bu durum gizliymiş ve sanki o an ortaya çıkarılmış gibi aktarılıyordu. Aydınlık, Yeniçağ, Yeni Şafak, Ulusal TV, Yeni Akit, Takvim, Oda TV, Sol gibi farklı siyasi çizgileri takip eden kuruluşlar tıpatıp aynı şeyi söylüyordu.

Bu ilk dalganın ardından, 22 Ekim 2021'de Dernekler Yönetmeliği'nde yapılan değişiklik Resmî Gazete'de yayımlandı. Bu değişiklikte gelen bazı düzenlemelerin ciddi ölçüde sivil alanın daralması ve örgütlenme özgürlüğünün kısıtlanması sonuçlarını doğuracağı sivil toplum örgütleri tarafından dile getirildi. İlgili yönetmelikte üç grup düzenlemenin sorunlu olduğunu söylemek mümkün. Bunlar; yurtdışı yardımları, genel kurul ve yönetim kurulunun online yapılabilmesi ve en önemlisi dernek denetimlerinin risk analizine göre yapılması.

Chrest Vakfı'ndan fon alan kuruluşlara yönelik hedef gösterme kampanyalarının ikincisi yıl sonunda yaşandı. İçişleri Bakanlığı'na bağlı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 3 Aralık'ta, Amerikan merkezli bir vakıftan Türkiye'de faaliyet gösteren medya, siyaset ve kadın derneklerine yapılmış bağışlarla ilgili olarak "yerel mevzuata aykırılık olduğu" gerekçesiyle işlem başlatıldığını açıkladı.

Açıklamada "Söz konusu derneklerin yapılan denetimleri sonucunda; bazı dernekler tarafından, Dernekler Kanunu ve ilgili mevzuata aykırı hareket edildiği ve öngörülen yükümlülüklerin yerine getirilmediği, vergi kanunlarında belirtilen esas ve usullere uyulmadığı tespit edilmiş ve ilgili dernek yöneticileri hakkında adli ve idari merciler tarafından gerekli işlemlerin yapılması talep edilmiştir" deniyordu.

Bu açıklamanın ardından, aynı medya kuruluşları kanonik haberler yapmaya başladı. Açıklamanın içeriği çarpıtılarak söz konusu vakıftan fon almanın kanuna aykırı olduğu, dernek ve vakıfların vergi kaçırdığı iddia edildi.

g) Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş'ın Cuma Hutbesi Sonrası Kaos GL Örneği

Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş'ın 24 Nisan 2020'de okuduğu cuma hutbesi, eşcinsellik ve "zina" konularını pandemiyle ilişkilendiriyor, sorumlu tutuyordu. Kaos GL, gündemi belirlemedeki önemi açısından Ali Erbaş'ın söz konusu konuşmayı yaptığı haftadan 20 Mayıs'a kadar yazılı ulusal ve yerel basın ile Türkçe dilinde yayın yapan internet sitelerinde LGBTİ+ bağlantılı konuların nasıl ele alındığını inceledi.²²⁰

Rapora göre, 13 haberde (haberlerin yüzde 62'si) Erbaş'ın açıklamalarına çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından verilen destekler ve Erbaş'ın açıklamalarını eleştiren barolara ve LGBTİ+ haklarını savunan sivil toplum kuruluşlarına yönelik tepkiler çerçevesinde yer veriliyor. Kaos GL Derneği'nin Mali Şeffaflık Raporu da "Batılı ülkeler Türkiye'deki sapkınlara para yağıdırıyor", "Sapkınları Haçlılar besliyor", "CHP'liler fonluyor LGBTİ kuduruyor", "CHP fonluyor, LGBTİ semiriyor" başlıklarıyla haberlere konu ediliyor. Yeni Akit gazetesinin pek çok konuda tercih ettiği haber diline uygun olarak burada da hedef olarak görülen grupla ilgili hakaret, aşağılama, çarpıtma, itibarsızlaştırma yollarına başvuruluyor. En temel habercilik ilkelerinin dahi

²²⁰ İdil Engindeniz, *Diyanetin Hutbesi Medyaya Nasıl Yansıdı?: 19 Nisan - 20 Mayıs Medya Tarama Raporu*, Kaos GL Derneği, Ekim 2020, <https://kaosglderneği.org/images/library/diyanetin-hutbesi-2020.pdf>

gözetilmediği bu yazı dili ele aldığı konuyu olabildiğince sansasyonel ve okurda öfke / nefret uyandıracak şekilde aktarıyor.

2015'ten bu yana sivil toplum alanında görülen daralmanın faillerinden biri olarak medya, hedef gösterme, yaftalama, karalama kampanyaları ile hedefteki hak savunucusu kişi ve kurumları olumsuz etkilemekle kalmıyor, ulaştığı kesimin genişliği bakımından hak savunucularının yalnızlaşmalarına, genel olarak hak savunuculuğunun ve sivil toplumun itibarsızlaştırılmasına katkı sunuyor, iktidara bu bakımdan hareket alanı açmaya devam ediyor.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Hak savunucularının özel olarak korunması ve desteklenmesi uluslararası sözleşmeler ve belgelerle güvence altına alınmış durumda. Hak savunucuları dünyanın her yerinde insan haklarına saygılı, demokratik bir işleyişin vazgeçilmez unsurları olarak görülüyor. Gerek yasalardan gerekse uygulamalardan kaynaklanan hak ihlallerine karşı, uyarıcı ve denetleyici bir işlevleri var.

Hak savunucularının, hiçbir suç unsuru içermeyen meşru faaliyetlerini yürütürken, ulusal ve uluslararası hukuka aykırı olarak, sadece kamu otoritelerinin ve bağlantılı üçüncü kişi/kurumların karar ve eylemlerini eleştirmeleri nedeniyle kriminalize edilmeleri, hedef gösterilmeleri, idari veya yargısal baskılarla karşılaşmaları, gözaltına alınarak, tutuklanarak veya mahkûm edilerek iktidarların tacizine maruz bırakılmaları kabul edilemez.

Türkiye, hak savunucularını susturmaya ve engellemeye yönelik politikalara son vermek, yargısal sistemin her türlü politik etkiden uzak kalmasını, yargıdaki erozyonun ve devlet merkezli değerlendirme anlayışının sona erdirilmesini teminat altına almak zorundadır.

Hak savunucularının mücadelelerine destek olmak ve işleyen bir demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları için;

- İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi'nin Türkiye'de etkili bir şekilde uygulanmasının sağlanması için gerekli olan tüm tedbirler acilen alınmalıdır.
- Hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına dayalı demokratik bir toplumun temel prensipleri olan çoğulculuk ve farklılıklara saygı ilkelerine uyulması sağlanmalıdır.
- Eleştirilere imkân tanıyacak bir kamusal tartışma ortamı yaratılarak hak savunucuları ve tüm muhalefetin ifade özgürlüğü korunmalıdır.
- Hak savunucularına yönelik müdahalelerin kaynağında bulunan Türk Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda bulunan kısıtlayıcı yasal düzenlemeler uluslararası insan hakları standartlarına uyumlu hale getirilmelidir.
- Dernekler Kanunu ve Dernekler Yönetmeliği'nde Yapılan Değişiklikler ile Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Önlenmesi Kanunu başta olmak üzere örgütlenme özgürlüğünü ciddi anlamda tehlikeye atan yasal düzenlemeler geri alınmalıdır.
- Hak savunucuları meşru ve yasal hak savunuculuğu faaliyetleri nedeniyle keyfi gözaltı, tutuklama, soruşturma ve kovuşturma gibi yasal ve idari

yaptırımlara, misillemeye ve hedef göstermeye maruz kalmamalıdır.

- Meşru ve yasal savunuculuk faaliyetleri nedeniyle hukuka aykırı bir biçimde tutukluluğuna devam edilen hak savunucuları serbest bırakılmalıdır.
- Hâkimler ve Savcılar Kurulu'nun bağımlı yapısına son verilmeli, yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı hem mevzuat düzeyinde hem de uygulamada güvence altına alınmalıdır.
- Toplantı ve gösteri özgürlüğünün kullanılmasını sınırlayan tüm yasal düzenlemeler iptal edilmeli, idari yetkililerinin kendilerine tanınan yetkileri keyfi kullanması önlenmelidir.
- Barışçıl toplantı ve gösterilere aşırı güç kullanarak müdahale eden polis memurları hakkında etkili soruşturma yürütülerek, uygun cezalara çarptırılmaları sağlanmalıdır.
- Hak savunucularının medyada olumsuz söylem, karalama kampanyası, damgalama ve marjinalleştirmeye maruz bırakılmasına son verilmelidir.
- Uluslararası toplum ve insan hakları organları, hak savunucularının durumuyla ilgili izleme, raporlama ve bildirimlerde bulunma çalışmalarına devam etmeli, bu amaçlarla Türkiye'ye ülke ziyareti yapmalıdır.

© Hakikat Adalet Hafıza Merkezi, 2022

Temel hak ve özgürlüklere son derece keyfî biçimde müdahale edildiği bu döneme, siyasetçiler, medya ve basın mensupları, akademisyenler, sendikacılar, meslek grupları, sivil toplum kuruluşları, aktivistler, hak savunucuları gibi hükümet politikalarına karşı ses çıkaran farklı öznelerin hedef alındığı düşmanca bir tutum damgasını vuruyor. Asıl amacı muhalif sesleri susturmak olan müdahaleler, sivil toplumun faaliyetlerini sekteye uğratacak yeni yasalar çıkarmaktan, yürürlükteki mevzuatı kötü niyetli bir biçimde uygulamaya, idari ve yargısal yetkileri suistimal etmeye ve medya organlarını kontrol altına alıp asılsız haberler yapmaya varan zengin bir repertuarı içeriyor.

Türkiye’de hak savunucularının çalışmalarını engelleme amacı taşıyan müdahalelerin bir panoramasını çizen bu rapor, sorunları tespit etmek ve bunlara karşı hayata geçirilebilecek yenilikçi ve yaratıcı direniş stratejilerinin saptanmasına vesile olmak niyetiyle hazırlandı.